

**Analiza na potrzeby aktualizacji uwzględniającej
miejski obszar funkcjonalny Aglomeracji Kalisko-
Ostrowskiej w planie zagospodarowania przestrzennego
województwa wielkopolskiego**

Kalisz-Ostrów Wielkopolski 2014

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE	5
2. STAN ZAGOSPODAROWANIA I UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO.....	7
2.1. Podział terytorialny	7
2.2. Środowisko przyrodnicze.....	8
2.3. Rozmieszczenie i struktura ludności.....	20
2.4. Sieć osadnicza	32
2.5. Zabudowa mieszkaniowa.....	43
2.6. Infrastruktura społeczna.....	51
2.7. Rynek nieruchomości.....	62
2.8. Funkcje gospodarcze.....	67
2.9. Krajobraz rolniczy	76
2.10. Walory i zagospodarowanie turystyczne	87
2.11. Infrastruktura transportowa.....	97
2.12. Infrastruktura techniczna	108
3. WNIOSKI Z DIAGNOZY STANU ZAGOSPODAROWANIA I UWARUNKOWAŃ ROZWOJU PRZESTRZENNEGO.....	114
3.1. Środowisko przyrodnicze.....	114
3.2. Rozmieszczenie i struktura ludności.....	115
3.3. Sieć osadnicza	117
3.4. Zabudowa mieszkaniowa.....	118
3.5. Infrastruktura społeczna.....	119
3.6. Rynek nieruchomości.....	120
3.7. Funkcje gospodarcze.....	121
3.8. Krajobraz rolniczy	122
3.9. Walory i zagospodarowanie turystyczne	124
3.10. Infrastruktura transportowa.....	126
3.11. Infrastruktura techniczna	127
4. PIORYTETOWE KIERUNKI ROZWOJU	129

LITERATURA.....	136
DOKUMENTY PLANISTYCZNE I STRATEGICZNE ORAZ ŹRÓDŁA DANYCH	137
SPIS RYCIN I TABEL.....	140

1. WPROWADZENIE

Obszary funkcjonalne stanowią narzędzie polityki rozwoju ukierunkowanej terytorialnie, która w Polsce odgrywa coraz bardziej znaczącą rolę, przekładając się bezpośrednio na realizację m.in. regionalnych programów operacyjnych. Ponadto obszary funkcjonalne są odpowiedzią na ewolucję wyzwań rozwojowych oraz uwarunkowań społecznych, gospodarczych i terytorialnych w Europie implikujących także zmianę paradygmatu polityki regionalnej w Polsce, która obejmuje m.in. (*Krajowa Strategia...* 2010):

- przejście od tradycyjnej redystrybucji środków do podejścia zakładającego wzmocnienie i wykorzystanie potencjałów terytorialnych;
- wielosektorowe podejście do działań rozwojowych ukierunkowane terytorialnie, czyli wprowadzenie kompleksowego systemu integracji i koordynacji polityk publicznych, mających istotny wpływ terytorialny, z celami polityki regionalnej określonymi dla poszczególnych terytoriów;
- zróżnicowane podejście do różnych typów terytoriów (rozumianych funkcjonalnie), które uwzględnia wielowymiarowość procesów rozwojowych i pozwala na prowadzenie polityki dostosowanej do uwarunkowań społecznych, gospodarczych i środowiskowych występujących w poszczególnych obszarach;
- odejście od rozproszonej interwencji do bardziej selektywnych (skoncentrowanych) inwestycji.

Pojęcie *obszaru funkcjonalnego*, jako elementu polityki regionalnej, wprowadziła także *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, która określiła go jako zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju. Dokument nakreślił dodatkowo systematykę obszarów funkcjonalnych, wydzielając jako kluczowy typ miejskie obszary funkcjonalne.

Miejski obszar funkcjonalny zdefiniowano jako ciągły przestrzennie układ osadniczy złożony z odrębnych administracyjnie jednostek, obejmujący zwarty obszar miejski i powiązaną z nim funkcjonalnie strefę zurbanizowaną. Miejskie obszary funkcjonalne podzielono na 4 podtypy: ośrodków wojewódzkich (w tym metropolitalnych), regionalnych, subregionalnych i lokalnych.

Aglomeracja Kalisko-Ostrowska należy do obszarów funkcjonalnych miast o znaczeniu regionalnym, charakteryzujących się tożsamymi procesami i zjawiskami, które obserwowane są wokół ośrodków metropolitalnych, jednak ich siła i dynamika jest niższa. Delimitacja obszarów funkcjonalnych ośrodków regionalnych, a także określenie dla nich szczegółowej polityki rozwoju ma przyczynić się do zwiększenia potencjału gospodarczego, wzmocnienia funkcji o znaczeniu ponadlokalnym oraz budowy właściwych powiązań funkcjonalnych i przestrzennych z obszarami bezpośrednio przyległymi do ośrodków centralnych obszaru. Zgodnie z założeniami modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego (*Polska 2030...* 2009), miasta te jako bieguny wzrostu powinny poprzez proces dyfuzji czynników rozwoju regionalnego korzystnie oddziaływać na gminy położone wokół nich.

Niniejsze opracowanie pt. „*Analiza na potrzeby aktualizacji uwzględniającej miejski obszar funkcjonalny Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego*” został wykonany w ramach projektu pn. „*Działając razem osiągniemy więcej – współpraca Jednostek Samorządu Terytorialnego dla rozwoju Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej*” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013 oraz budżetu państwa. Nadrzędnym celem opracowania była kompleksowa analiza stanu zagospodarowania i uwarunkowań rozwoju przestrzennego Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w wybranych obszarach tematycznych: środowisko przyrodnicze, rozmieszczenie i struktura ludności, sieć osadnicza, zabudowa mieszkaniowa, infrastruktura społeczna, rynek nieruchomości, funkcje gospodarcze, krajobraz rolniczy, walory i zagospodarowanie turystyczne, infrastruktura transportowa oraz infrastruktura techniczna wraz z określeniem priorytetowych kierunków rozwoju przestrzennego obszaru Aglomeracji. Dokument ma charakter ekspercki i został przygotowany na potrzeby aktualizacji Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego, uwzględniającego miejski obszar funkcjonalny Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.

2. STAN ZAGOSPODAROWNIA I UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO

2.1. Podział terytorialny

Aglomeracja Kalisko-Ostrowska położona jest w południowo-wschodniej części województwa wielkopolskiego. Obszar Aglomeracji obejmuje 21 gmin (spośród 226 gmin w regionie, czyli 9,3 %) podzielonych na 6 miast i 433 sołectwa (3 sołectwa w granicach miasta Kalisz), w tym (ryc. 1):

- 2 gminy miejskie: Kalisz i Ostrów Wielkopolski;
- 4 gminy miejsko-wiejskie: Nowe Skalmierzyce, Odolanów, Raszków, Stawiszyn;
- 15 gmin wiejskich: Blizanów, Brzeziny, Ceków-Kolonia, Koźminek, Lisków, Przygodzice, Godziesze Wielkie, Gołuchów, Mycielin, Opatówek, Ostrów Wielkopolski, Sieroszewice, Sośnie, Szczytniki, Żelazków.

W odniesieniu do podziału terytorialnego na szczeblu powiatowym w skład Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej wchodzi: 1 miasto na prawach powiatu (Kalisz), 11 gmin z powiatu kaliskiego (w tym 1 gmina miejsko-wiejska oraz 10 gmin wiejskich), 8 gmin powiatu ostrowskiego (w tym 1 gmina miejska, 3 gminy miejsko-wiejskie oraz 4 gminy wiejskie), a także gmina wiejska Gołuchów należąca do powiatu pleszewskiego.

Aglomeracja zajmuje całkowity obszar 2 525,4 km² (co stanowi 8,5 % powierzchni województwa wielkopolskiego), w tym na miasta przypada 120,7 km² (4,8 % powierzchni Aglomeracji). Główne ośrodki miejskie – Kalisz i Ostrów Wielkopolski zajmują 111,3 km² (czyli 92,2 % powierzchni miejskiej w Aglomeracji), natomiast obszary wiejskie 2404,7 km². Największymi pod względem powierzchni jednostkami wchodzącymi w skład Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej są gminy wiejskie: Ostrów Wielkopolski (207,9 km²), Sośnie (187,7 km²), Przygodzice (163,4 km²), Sieroszewice (163,2 km²) i Blizanów (157,5 km²), natomiast najmniejszymi jednostkami są gminy miejskie: Ostrów Wielkopolski (41,9 km²) i Kalisz (69,4 km²). Spośród pozostałych jednostek podziału terytorialnego najmniejsze są: gmina wiejska Lisków (75,5 km²), gmina miejsko-wiejska Stawiszyn (78,5 km²), gmina wiejska Ceków-Kolonia (88,3 km²) oraz gmina wiejska Koźminek (88,7 km²).

Ryc. 1. Struktura administracyjna obszaru Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.

Źródło: opracowanie własne.

2.2. Środowisko przyrodnicze

Zgodnie z podziałem Polski na mezoregiony fizycznogeograficzne według J. Kondrackiego (2009) obszar Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej należy do prowincji Nizy Środkowoeuropejskiego, podprowincji Niziny Środkowopolskie i swym zasięgiem obejmuje 3 makroregiony: Nizinę Południowowielkopolską, Obniżenie Milicko-Głogowskie i Wał Trzebnicki.

Nizina Południowowielkopolska położona jest pomiędzy pojezierzami Leszczyńskim i Wielkopolskim od północy, a Obniżeniem Milicko-Głogowskim i Wyżyną Małopolską od południa, w dorzeczu Warty (i częściowo środkowej Odry). W obrębie tego makroregionu wyróżniono 13 mezoregionów. Aglomeracja Kalisko-Ostrowska obejmuje swym zasięgiem głównie mezoregiony: Wysoczyzny Kaliskiej oraz Równiny Rychwalskiej.

Obniżenie Milicko-Głogowskie stanowi pas obniżeń o charakterze pradoliny i zagłębień końcowych stadiału Warty. Oddziela Wysoczyzny Południowowielkopolskie od Wału Trzebnickiego i obejmuje obszar 3 239 km².

Wał Trzebnicki jest makroregionem utworzonym przez pas wzniesień, które swymi wysokościami przekraczają 200 m n.p.m., o długości ok. 200 km i szerokości 10 km. Obszar makroregionu wynosi 3 239 km². W skład makroregionu wchodzi 6 mezoregionów. Wał Trzebnicki obejmuje południową część powiatu ostrowskiego.

Obszar Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej obejmuje następujące mezoregiony (ryc. 2):

- Wysoczyzna Kaliska,
- Równina Rychwalska,
- Wysoczyzna Turecka,
- Kotlina Grabowska,
- Wysoczyzna Złoczewska,
- Kotlina Milicka,
- Wzgórze Ostrzeszowskie,
- Wzgórze Twardogórskie.

Ryc. 2. Mezoregiony obejmujące swym zasięgiem obszar Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.

Źródło: opracowanie własne.

Oznaczenia: WO – Wzgórze Ostrzeszowskie, WT – Wysoczyzna Turecka.

Wysoczyzna Kaliska stanowi przedłużenie Wysoczyzny Leszczyńskiej i wyróżnia się większymi wzniesieniami, których wysokość wynosi od 125 do 150 m n.p.m. Na zachód od Dobrzycy występuje ciąg piaszczysto-żwirowych pagórków. Wschodnią część tego regionu przecina Proсна, zachodnia część odwadniana jest ku północy przez Obrę i Lutynię, ku południu zaś przez dopływy Baryczy. Mezuregion ten zajmuje powierzchnię 2 623 km² i obejmuje centralną część powiatu kaliskiego, północną część powiatu ostrowskiego i gminę Gołuchów.

Równina Rychwalska stanowi obniżenie pomiędzy wysoczyznami Kaliską i Turecką, ograniczone od północy Doliną Konińską. Zachodnim jego skrajem przepływa dolna Proсна i dolny odcinek Lutyni. Powierzchnia Równiny Rychwalskiej wynosi 1 186 km². Mezuregion obejmuje swym zasięgiem północną i północno-wschodnią część powiatu kaliskiego.

Kotlina Grabowska jest to nieckowate obniżenie, którego osią jest dolina Proсны. Dno kotliny, podobnie jak w Kotlinie Milickiej, wyścielają piaski lodowcowo-rzeczne i rzeczne. Rzeźba terenu została tu ukształtowana w wyniku działalności erozyjno-akumulacyjnej rzeki Proсны. Mało zróżnicowana rzeźba teras plejstocenijskich została urozmaicona formami pochodzenia eolicznego – wydrami, a także niewielkimi dolinkami. Dolina rzeki Proсны, która stanowi wyraźnie odmienną formę morfologiczną, od wysoczyzny morenowej oddzielona jest obniżeniem o spadku dochodzącym do 20 %. Całkowita powierzchnia mezoregionu wynosi 830 km². Kotlina obejmuje południową część powiatu kaliskiego, a na terenie powiatu ostrowskiego południowo-wschodni pas obszaru, leżący na zachód od rzeki Proсны.

Wysoczyzna Turecka (Wzgórza Tureckie) położona jest w północno-zachodniej części Niziny Południowowielkopolskiej, wewnątrz łuku rzeki Warty. Mezuregion charakteryzuje się urozmaiconą, falistą, miejscami pagórkowatą rzeźbą terenu. Wzgórza morenowe dochodzą tu do 189 m n.p.m. Wysoczyzna obejmuje obszar około 1 363 km². Mezuregion obejmuje swym zasięgiem wschodnią część powiatu kaliskiego (gminy Ceków-Kolonia i Lisków).

Wysoczyzna Złoczewska to mezuregion fizycznogeograficzny stanowiący południową część Niziny Południowowielkopolskiej. Mezuregion jest równiną morenową położoną w międzyrzeczu górnego biegu Warty i Proсны. Wzdłuż południkowego wododziału tych rzek występują góry – świadki kemów i moren czołowych (do 206 m n.p.m.) z okresu zlodowacenia warciańskiego. Mezuregion obejmuje swym zasięgiem część gminy Brzeziny w powiecie kaliskim.

Kotlina Milicka (Odolanowska) jest zagłębieniem końcowym lodowca warciańskiego. Piaszczyste dno doliny, na którym występują wydmy, porastają lasy (tzw. Lasy Milickie), występują też znaczne powierzchnie łąkowe. Mezoregion obejmuje obszar o powierzchni 850 km². Przez północną część mezoregionu przepływa rzeka Barycz, dopływ Odry. Mezoregion zajmuje południowo-zachodnią część powiatu ostrowskiego, tj. dolinę rzeki Barycz i tereny na południe od niej.

Wzgórza Ostrzeszowskie obejmują wschodnią część Wału Trzebnickiego. Na terenie powiatu ostrowskiego sięgają do jego południowo-wschodniego krańca w okolicach wsi Strzyżew.

Wzgórza Twardogórskie należą również do Wału Trzebnickiego i obejmują południowo-zachodnią część powiatu ostrowskiego w okolicach Cieszyna, z najwyższym szczytem Winną Górą (199 m n.p.m.).

Obszar Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w całości położony jest w dorzeczu Odry, w zlewisku Morza Bałtyckiego. Głównymi ciekami wodnymi na tym terenie są: Proсна i jej dopływy (Swędrnia, Pokrzywnica, Łużyca, Żurawka, Ołobok, Ciemna) w części środkowej oraz Barycz (z Olszówką, Młyńską Wodą i Polską Wodą) w części południowej. Trasy przepływu rzek na terenie Aglomeracji prowadzą szerokimi dolinami i rzeki te nie stanowią bezpośredniego zagrożenia dla miejscowości, jednak w wyniku roztopów zimowo-wiosennych, obfitych lub długotrwałych opadów atmosferycznych latem na obszarze Aglomeracji może wystąpić zagrożenie powodziowe. Najbardziej zagrożone powodzią tereny leżą w dolinie rzeki Proсны w gminach: Brzeziny, Godziesze Wielkie, Blizanów, Gołuchów, Nowe Skalmierzyce, Sieroszewice oraz w mieście Kalisz, a także wzdłuż doliny Baryczy w gminach: Przygodzice, Odolanów, Sośnie i Sieroszewice (*Program ochrony środowiska dla powiatu kaliskiego... 2009, Program ochrony środowiska dla powiatu ostrowskiego... 2009*).

Główne źródła emisji substancji do powietrza na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej stanowią zakłady produkcyjne, kotłownie ogrodnicze oraz ruch komunikacyjny. Wśród substancji emitowanych przez zakłady przemysłowe przeważają zanieczyszczenia charakterystyczne dla procesów spalania paliw do celów energetycznych i technologicznych, czyli dwutlenek siarki, tlenki azotu, tlenek węgla i pyły. Większość zakładów przemysłowych na terenie Aglomeracji ma uregulowaną stronę formalno-prawną w zakresie odprowadzania substancji do powietrza. Głównym problemem występującym jest tzw. niska emisja, związana ze stosowaniem paliw gorszej jakości w paleniskach domowych oraz z działalnością

małych zakładów i upraw szklarniowych, niepodlegających obowiązkowi posiadania decyzji o dopuszczalnej emisji zanieczyszczeń do powietrza, kumulująca się w przypadku obszarów o zwartej zabudowie z emisją ze źródeł komunikacji drogowej (*Program ochrony środowiska dla powiatu kaliskiego... 2009, Program ochrony środowiska dla powiatu ostrowskiego... 2009*).

Na obszarze gmin Aglomeracji brak jest dokładnej inwentaryzacji przyrodniczej, wykonanej według jednolitej metodyki. Stosunkowo najwięcej informacji na temat zasobów przyrody dotyczy terenów leśnych, które zawarte są w różnego rodzaju dokumentach nadleśnictw.

Obszary prawnie chronione na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej zajmują w sumie 112 573,6 ha powierzchni, co stanowi 44,6 % całkowitej powierzchni obszaru. Część ostrowska Aglomeracji cechuje się dużo wyższym udziałem obszarów chronionych (64,9 %) niż jej część kaliska (23,1 %); (ryc. 3).

Obszar Aglomeracji charakteryzuje się jednak zróżnicowanym udziałem obszarów prawnie chronionych. Obszary chronione największy udział w całkowitej powierzchni stanowią w gminach: Odolanów (99,7 %), Sośnie (99,5 %), Godziesze Wielkie (98,4 %), Przygodzice (95,0 %), Sierszewice (93,1 %) i Brzeziny (90,4 %), podczas gdy w gminach: Blizanów, Lisków, Mycielin, Stawiszyn, Szczytniki oraz w mieście Ostrów Wielkopolski nie ma terenów prawnie chronionych.

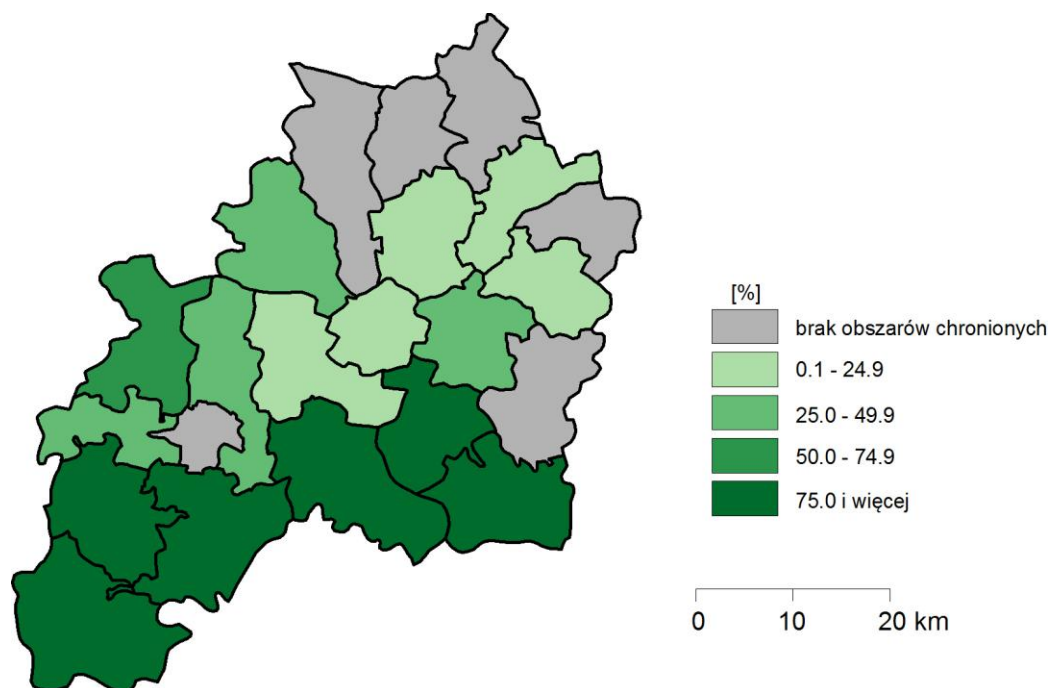
Wśród przestrzennych form ochrony przyrody dominującą rolę na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej odgrywają obszary chronionego krajobrazu (które zajmują 95 567,4 ha), zdecydowanie mniejsze powierzchnie zajmują parki krajobrazowe (17 000,1 ha), rezerваты przyrody (115,6 ha) i użytki ekologiczne (66,6 ha).

Na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej znajdują się następujące formy ochrony przyrody:

- Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy”,
- 7 rezerwatów przyrody, w tym: 2 w granicach powiatu kaliskiego, 4 w granicach powiatu ostrowskiego i 1 w granicach miasta Kalisz (tab. 1),
- 5 obszarów chronionego krajobrazu, w tym: 2 obszary w granicach powiatu ostrowskiego („Dąbrowy Krotoszyńskie i Baszków Rochy” oraz „Wzgórza Ostrzeszowskie i Kotlina Odolanowska”), obszar „Dolina rzeki Ciemnej” leżący w granicach gminy Gołuchów, obszar „Dolina rzeki Swędrni” leżący na pograniczu

powiatu kaliskiego i miasta Kalisz, a także obszar „Dolina rzeki Proсны” położony na pograniczu powiatów kaliskiego, ostrowskiego i miasta Kalisz,

- 311 pomników przyrody, z czego 70 leży w granicach powiatu kaliskiego, 148 w granicach powiatu ostrowskiego, 59 w granicach miasta Kalisz i 44 na terenie gminy Gołuchów w powiecie pleszewskim.

Ryc. 3. Udział powierzchni zajmowanej przez obszary chronione w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy” jest największym parkiem krajobrazowym w Polsce o całkowitej powierzchni 87 040 ha. Powołany został na podstawie wspólnego rozporządzenia wojewody wrocławskiego i kaliskiego z dnia 3 czerwca 1996 r. Obszar parku znajduje się na terenach województwa dolnośląskiego (70 040 ha) oraz powiatu ostrowskiego (17 000 ha), w gminach Odolanów (5 400 ha), Przygodzice (4 000 ha) i Sośnie (7 600 ha). Z przyrodniczego punktu widzenia najważniejszą część parku stanowią 3 typy siedlisk: stawy rybne, podmokłe łąki i lasy. Fragment parku leżący w granicach powiatu ostrowskiego cechuje się następującym użytkowaniem terenu:

- lasy 38,8 %,
- użytki zielone 34,1 %,
- wody 7,1 %,
- pozostałe tereny 20 %.

Tab. 1. Rezerwaty przyrody w granicach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.

Nazwa	Rok powstania	Powierzchnia	Lokalizacja	Typ rezerwatu
Rezerwat Brzeziny	1958	4,81 ha	gmina Brzeziny	florystyczny (paproć Długosz Królewski)
Rezerwat Dąbrowa koło Biadek Krotoszyńskich	1963	16,62 ha	gmina Ostrów Wielkopolski	leśny (dąbrowy)
Rezerwat Majówka	1958	7,95 ha	gmina Sieroszewice	leśny (bór mieszany z udziałem jodeł i świerków na granicy naturalnego zasięgu)
Rezerwat Niwa	1959	17,08 ha	gmina Sieroszewice	leśny (fragment boru mieszanego i lasu liściastego ze świerkiem na północnej granicy występowania naturalnego)
Rezerwat Olbina	1958	16,30 ha	gmina Brzeziny	leśny (drzewostan jodłowy)
Rezerwat Torfowisko Lis	1963	4,71 ha	miasto Kalisz	torfowiskowy (torfowisko niskie otoczone jałowymi wydmy)
Rezerwat Wydymacz	1987	45,93 ha	gmina Przygodzice	florystyczno-krajobrazowy (zespół łągi jesionowo-olszowego, występujące tu licznie drzewa pomnikowe oraz rzadkie gatunki roślin i zwierząt)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Aktualizacji powiatowego programu ochrony środowiska dla powiatu kaliskiego 2009, Programu ochrony środowiska dla powiatu ostrowskiego 2009, Programu ochrony środowiska dla Kalisza 2011.

W powiecie ostrowskim wody na terenie Parku Krajobrazowego „Dolina Baryczy” zgrupowane są w 2 głównych kompleksach stawów hodowlanych:

- pierwszy stanowi około 60 stawów w gminie Przygodzice o wspólnej nazwie „Stawy Przygodzickie”, łączna powierzchnia stawów wynosi ok. 630 ha;
- drugi stanowią stawy w gminie Sośnie w miejscowościach Możdżanów, Janisławice i Konradów, łącznie znajduje się tam ok. 40 stawów o powierzchni ok. 315 ha.

Obszar przy rozdzielających stawy groblach porastają pasy roślinności, złożonej głównie z trzciny pospolitej. Na powierzchni wody występują rośliny chronione: grzybień biały („lilie wodne”) o białych kwiatach i grązel żółty o kwiatach żółtych. Liczne na tym obszarze wyspy, krzewy, drzewa i szuwary są miejscem lęgowym wielu gatunków ptaków wodnych. Są wśród nich: 4 gatunki perkozów (perkoz dwuczuby, perkoz rdzawoszyi, zausznik i perkozek), podobny do czapli bąk, łabędź niemy, gęś gęgawa, kilka gatunków kaczek (najczęstsze to krzyżówka, głowienka, czernica, krakwa), błotniak stawowy, łyśka, kokoszka wodna, wodnik, mewa śmieszka, rybitwa rzeczna i czarna, zimorodek i remiz. Stawy stanowią również ważne miejsce wypoczynku ptaków w czasie wędrówki jesiennej i wiosennej.

Ważnym przyrodniczo terenem Parku Krajobrazowego „Dolina Baryczy” są tzw. „Łąki Odolanowskie” położone na południowy-zachód od Odolanowa podmokłe tereny w dolinie Baryczy i jej dopływów: Kurocha, Olszówki i kanału Świeca. Występują tu rzadkie rośliny, chronione prawem: storczyk szerokolistny, kruszczyk błotny, pełnik europejski, goździk pyszny, bobrek trójlistkowy, a także starzec kędzierzawy, chaber ostrołuskowy, bukwica zwyczajna, kozłek dwupienny i koniopłoch łąkowy i około 14 gatunków turzyc. Gniazdują tu: czajka, rycyk, bekas kszyc rzadziej kulik wielki i brodziec krwawodziób, a wyjątkowo batalion. Spotykany jest również zagrożony wyginięciem w skali światowej derkacz.

Na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej znajduje się 5 obszarów chronionego krajobrazu (<http://regionwielkopolska.pl>):

1. **Dolina rzeki Ciemnej** (powierzchnia 3 500 ha). Rzeka Ciemna płynie wąską, ale dobrze widoczną w terenie doliną. Na jej obszarze występuje wiele gatunków chronionych roślin i cennych zbiorowisk roślinnych, bogata jest także fauna. Wśród licznych ptaków można tu spotkać m.in. bogatki, cyraneczki, kwiczoły, lerki, perkozy, płaskonosy, grubodzioby, a wiele ptaków ma tu swoje miejsca lęgowe. Najpiękniejsza część doliny rzeki Ciemnej wiedzie przez park dendrologiczny (obecnie arboretum), założony w połowie XIX w. przez Działyńskich wokół zamku w Gołuchowie. Rzeka wije się przez park, w którym rośnie około 500 gatunków drzew i krzewów, w tym wiele egzotycznych.
2. **Dolina rzeki Swędni** w okolicach Kalisza (powierzchnia 5 000 ha). Obszar chroni naturalny krajobraz dolinny, z jego łąkami zalewowymi, olsami, łęgami nadrzecznymi i meandrami, wysokimi i stromymi zboczami. O unikalnych walorach estetycznych doliny stanowi też duża częstotliwość występowania mgieł typu radiacyjnego w godzinach przedwieczornych i rannych. Tereny doliny porastają m.in. lasy grądowe oraz kwaśne i świetliste dąbrowy. Spośród 714 gatunków rosnących tu roślin, 19 to gatunki chronione (w tym m.in. grązel żółty i rosiczka okrągłolistna), a interesującym zjawiskiem jest występowanie tu dużej liczby gatunków górskich. W dolinie rzeki Swędni żyje wiele gatunków ptaków wodno-błotnych zagrożonych wyginięciem, w tym m.in. perkozy, cyranki, czajki, kszycy, błotniaki stawowe i wodniaki.
3. **Dąbrowy Krotoszyńskie Baszków-Rochy** (powierzchnia 55 800 ha). Obszar obejmuje ochroną zwarte dąbrowy, w których dęby osiągają 40 m wysokości. Dębom szypułkowym towarzyszą tu buki, graby, klony, jarzęby, wiązy i jesiony. Występuje tu także grąd środkowoeuropejski, a w wilgotnych zagłębieniach – łęg olszowy

i wiązowo-jesionowy. Teren ten ma bardzo zróżnicowaną roślinność, rośnie tu wiele gatunków roślin rzadkich i ginących. Cenne są tutejsze torfowiska niskie (szuwały) i przejściowe, a także łąki. Teren obszaru chronionego w dużej mierze pokrywa się z obszarem Natura 2000 „Dąbrowy Krotoszyńskie”. Znajduje się tu także 6 rezerwatów przyrody: Baszków, Buczyna Helenopol, Dąbrowa Smoszew, Dąbrowa koło Biadek Krotoszyńskich, Miejski Bór, Mszar Bogdaniec.

4. **Wzgórza Ostrzeszowskie i Kotlina Odolanowska** (powierzchnia 60 600 ha) to bardzo wartościowy i ciekawy przyrodniczo oraz krajobrazowo obszar, leżący na pograniczu Niziny Wielkopolskiej i Niziny Śląskiej. Wzgórza Ostrzeszowskie – z najwyższym wzniesieniem Wielkopolski: Kobyłą Górą (284 m n.p.m.) – są najwyższą częścią Wału Trzebnickiego, naturalnej granicy tych nizin. Rejon ten ma bardzo urozmaiconą rzeźbę terenu. Kulminacje wzniesień to ostańce dawnych wypiętrzeń. Ich wierzchowiny są użytkowane rolniczo, a stoki w większości pokrywa las. W rezerwatach "Jodły Ostrzeszowskie" i "Pieczyska" chronione są jodły na północnej granicy ich występowania. Natomiast Kotlina Odolanowska (zwana też Milicką) jest malowniczym obniżeniem terenu, częściowo zalesionym, z rozległymi łąkami i licznymi stawami rybnymi. To właśnie tu znajdują się słynne Stawy Milickie leżące na terenie Parku Krajobrazowego Dolina Baryczy, a sięgające swą historią średniowiecza. Dziś region ten jest cenną ostoją ptaków, których na tym terenie doliczono się 276 gatunków.
5. **Dolina rzeki Proсны** (powierzchnia 94 400 ha) Obszar obejmuje całą dolinę rzeki Proсны od granic z województwami łódzkim i opolskim aż do Kalisza (w obrębie Aglomeracji obejmuje gminy: Sieroszewice i Brzeziny). Liczne lasy, głównie sosnowe poprzecinane są polami uprawowymi, łąkami i stawami rybnymi. Szczególny walor krajobrazowy nadaje Prośnie, powtarzające się regularnie, występowanie na przemian brzegów wklęsłego i wypukłego. Skarpy przybrzeżne koryta rzeki porastają łągi zboczowe oraz zarośla wiklinowe. W części przybrzeżnej oraz w starorzeczach doliny Proсны występuje około 50 różnego typu naturalnych i seminaturalnych zbiorowisk roślinnych. Na terenie tym spotkać można wiele roślin chronionych, w tym takich jak grzebień biały, grązel żółty, kruszyna pospolita. Swoje miejsca lęgowe mają tu też chronione gatunki ptaków – m.in. gołębiarz, łabędź niemy, błotniak stawowy, czajka, niteczka, dudek, kobuz.

Konsekwencją wstąpienia Polski do UE jest obowiązek włączenia się do systemu Natura 2000. Program Natura 2000 jest przyjętym przez Unię Europejską systemem ochrony

wybranych elementów przyrody, najważniejszych z punktu widzenia całej Europy. System ten nie ma zastępować systemów krajowych, ale je uzupełniać, dając merytoryczne podstawy do zachowania dziedzictwa przyrodniczego w skali kontynentu. Polega on na wybraniu (według określonych kryteriów), a następnie skutecznym ochronieniu określonych obszarów.

Podstawę do wybierania i chronienia obszarów zaliczanych do systemu Natura 2000 stanowią 2 istniejące wcześniej, dyrektywy europejskie (tj. akty prawne wiążące rządy państw Unii): tzw. Dyrektywa Ptasia – w ramach której tworzone są Obszary Specjalnej Ochrony (OSO) dla ochrony siedlisk ptaków oraz Dyrektywa Siedliskowa – w ramach której powołuje się Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk (SOO) dla ochrony siedlisk naturalnych, siedlisk gatunków roślin i zwierząt.

Na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej znajdują się następujące obszary Natura 2000 (<http://regionwielkopolska.pl>):

1. **Uroczyska Płyty Krotoszyńskiej** – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty (SOO, PLH 300002) o powierzchni 34 225,2 ha i **Dąbrowy Krotoszyńskie** obszar specjalnej ochrony ptaków (OSO, PLB300007) zajmujący powierzchnię 34 245,3 ha.

Ostoja położona jest w południowej Wielkopolsce, w zachodniej części Wysoczyzny Kaliskiej. Głównym celem jej utworzenia jest ochrona największego w Europie zwarteo kompleksu lasów dębowych. To właśnie siedliska złożone głównie z dębu szypułkowego, tzw. kwaśne dąbrowy zajmują 60% powierzchni ostoi. Występuje tu również acydofilny las grabowo-dębowy. Najwyższe tereny leśne porasta grąd środkowoeuropejski, natomiast w wilgotnych obniżeniach występuje łęg olszowy i wiązowo-jesionowy. Wśród roślinności nieleśnej na szczególną uwagę zasługują torfowiska niskie i przejściowe, a także łąki trzęślicowe, występujące w okolicach Chwaliszewa i Odolanowa. W sumie na terenie ostoi stwierdzono występowanie aż 12 typów siedlisk cennych z europejskiego punktu widzenia, w tym 3 uznanych za priorytetowe: lasów łęgowych, śródłądowych muraw napiaskowych i lasów bagiennych. Flora tego terenu jest bardzo bogata. Występuje tu ponad 850 gatunków roślin, w tym liczne gatunki roślin rzadkich i ginących m.in. turzycza Buxbauma, kosaciec syberyjski, pnącze – wiciokrzew pomorski oraz storczyki: storczyk krwisty, kruszczyk szerokolistny, kruszczyk błotny i bezzieleniowy storczyk – gnieźnik leśny. Ponadto na obszarze tym występuje wiele roślin zaliczanych do flory górskiej, takich jak jarzianka większa, ostrożeń łąkowy, skrzyp olbrzymi i starzec Fuchsa.

Obszar ten jest również cenną z europejskiego punktu widzenia ostoją dla bociana czarnego, żurawia, muchołówki białoszywej i skowronka borowego.

Istniejące formy ochrony przyrody w granicach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej:

- Dąbrowa k. Biadek Krotoszyńskich – rezerwat leśny;
  - Obszar Chronionego Krajobrazu Dąbrowy Krotoszyńskie – rezerwat leśny.
2. **Ostoja nad Baryczą** – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty (SOO, PLH 020041) o powierzchni 82 026,4 ha i **Dolina Baryczy** – obszar specjalnej ochrony ptaków (OSO, Baryczy PLB 020001) zajmujący powierzchnię 55 516,8 ha.

Obszar obejmuje rozległe bagniste obniżenie doliny Baryczy i jej dopływów. Dolina jest wyścielona utworami glacialnymi, fluwioglacialnymi i współczesnymi aluwiami rzecznyymi. W południowo-zachodniej części obszaru znajdują się morenowe zalesione Wzgórza Twardogórskie z najwyższym wzniesieniem Wzgórzem Joanny dominującym nad szeroką i płaską doliną Baryczy. Obszar obejmuje kompleks łąk zalewowych, stawów rybnych w tym najbardziej znane Stawy Milickie, pól uprawnych i rozległych terenów leśnych. O specyfice terenu decyduje bogata sieć hydrograficzna z licznymi kanałami, ciekami wodnymi oraz mokradłami i stawami. Lasy tworzą 2 większe kompleksy: Lasy Milickie oraz Lasy Ostrzeszowskie. W pobliżu cieków zachowały się fragmenty łągów i olsów, a na wyżej położonych terenach cenne buczyny i grądy. Uboższe siedliska porastają bory sosnowe i mieszane. Obszar jest ważny ze względu na swoją bioróżnorodność. Znajduje się tutaj 14 typów siedlisk z załącznika II Dyrektywy Siedliskowej i 15 gatunków z załącznika II. Dobrze zachowane i wykształcone są zbiorowiska leśne oraz cenne są też podmokłe łąki tego terenu. Na uwagę zasługuje też bogata ichtiofauna z kozą złotawą. Dolina Baryczy uważana jest za królestwo karpia. Występują też m.in. różanka, karaś złocisty, sumik, piskorz, miętus, leszcz, wzdręga, kielb i sum. Ostoja jest też cennym siedliskiem ptaków. Do najrzadszych i najcenniejszych gatunków należą czapla purpurowa, bąk, bączek, bocian czarny, perkoz rdzawoszyi, zausznik, żuraw i drapieźny bielik. Znajduje się tutaj 150 par bociana białego. Jest to obszar najstarszych i największych stawów rybnych w Europie Środkowej. Występuje tutaj wydra, bóbr oraz zółw stepowy. Spośród występujących tu ssaków należy wymienić jelenie, dziki, daniela, borsuki, jenoty, tchórze, kuny a także nietoperze. Owady reprezentują natomiast: kozioróg dębosz oraz rzadszy od niego jelonek rogacz.

Istniejące formy ochrony przyrody w granicach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej:

- Dolina Baryczy – park krajobrazowy,
- Wydymacz – rezerwat przyrody.

3. **Dolina Swędrni** – obszar mający znaczenie dla Wspólnoty (SOO, PLH300034) o powierzchni 1 290,7 ha.

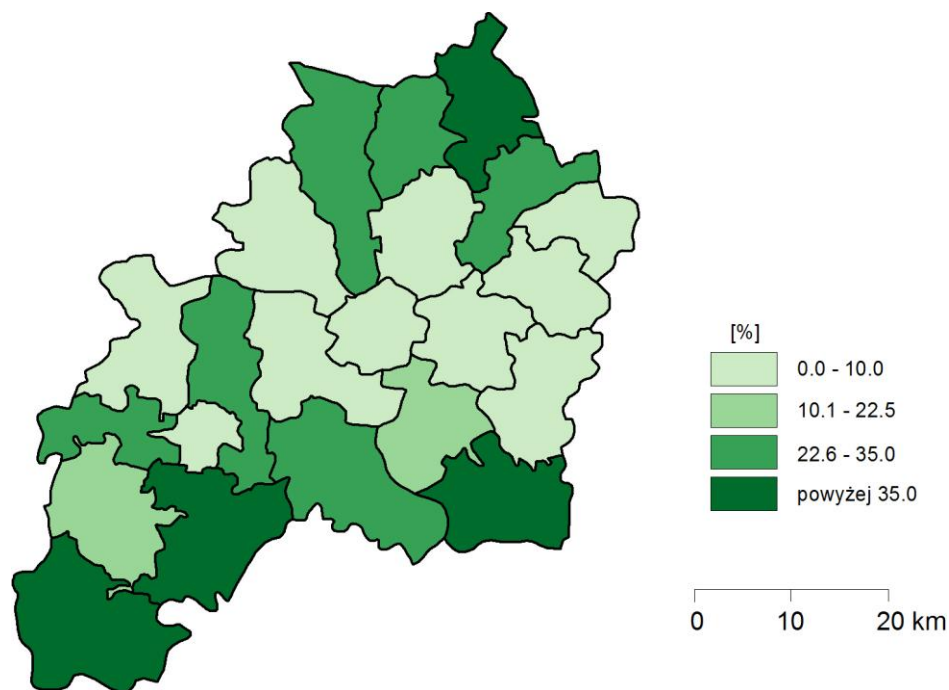
Obszar obejmuje fragment doliny Swędrni wraz z jej dopływem Żabianką. Dolina Swędrni jest wyraźnie zaznaczona na monotonnej rzeźbie Wysoczyzny Kaliskiej. Do najcenniejszych obiektów przyrodniczych terenu zaliczyć należy torfowisko przejściowe z obecnością fitocenoz kilku zagrożonych w Wielkopolsce zbiorowisk oraz murawy kserotermiczne. Wśród ekosystemów leśnych wyróżniają się dobrze wykształcone acydofilne dąbrowy oraz niewielki płat łągów z okazałymi dębami szypułkowymi. W wodach Swędrni stwierdzono występowanie 2 bardzo rzadkich gatunków ryb: minoga ukraińskiego i kozy złotawej.

Istniejące formy ochrony przyrody w obrębie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej:

- Dolina rzeki Swędrni w okolicach Kalisza – obszar chronionego krajobrazu.

Obszary leśne w granicach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku zajmowały 23,2 % całkowitej powierzchni, przy średniej dla Polski wynoszącej 28,0 %. Większą lesistość posiada zachodnia (ostrowska) część Aglomeracji (26,6 %) niż jej część wschodnia (19,7 %). Wśród gmin wchodzących w skład Aglomeracji największą lesistością odznaczały się gminy: Sośnie (53,6 %), Przygodzice (45,3 %), Brzeziny (42,8 %) i Mycielin (36,7 %), z kolei najmniejszą typowo rolnicze gminy: Nowe Skalmierzyce (3,1 %), Szczytniki (4,4 %), Raszków (6,5 %), Opatówek (7,6 %) i Żelazków (7,7 %), a także oba ośrodki regionalne, czyli Kalisz (5,8 %) i Ostrów Wielkopolski (7,4 %); (ryc. 4).

Część wschodnia (kaliska) Aglomeracji posiada niewielką lesistość. Lasy występują w oddzielonych od siebie kompleksach, zróżnicowanych pod względem siedliskowym i gatunkowym. Dominującym typem siedlisk są bory świeże i bory mieszane. W występującym naturalnym drzewostanie przeważają sosna zwyczajna, dąb szypułkowy, brzoza i osika. W tej części Aglomeracji nie występują zwarte kompleksy leśne o charakterze puszczańskim, natomiast istotnego znaczenia dla rozwoju lasów tego obszaru mają przebiegające w okolicy granice występowania kilku gatunków drzew lasotwórczych, tj. świerka pospolitego, jodły pospolitej czy buka zwyczajnego. W wyniku wielowiekowej ekspansji rolnictwa na tereny leśne zachowały się głównie na najuboższych glebach, a przeważa sosna zwyczajna, która ma małe wymagania siedliskowe.

Ryc. 4. Lesistość w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Zachodnia (ostrowska) część Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej posiada zdecydowanie większą lesistość, przy czym najsilniej zalesiona jest południowa część powiatu ostrowskiego (gminy: Sośnie i Przygodzice), położona w obrębie Doliny Baryczy i Wzgórz Trzebnickich. Dominującym typem siedlisk są lasy świeże, lasy mieszane świeże i bory mieszane świeże. W występującym tu naturalnym drzewostanie przeważają sosna zwyczajna, dąb szypułkowy, brzoza i osika.

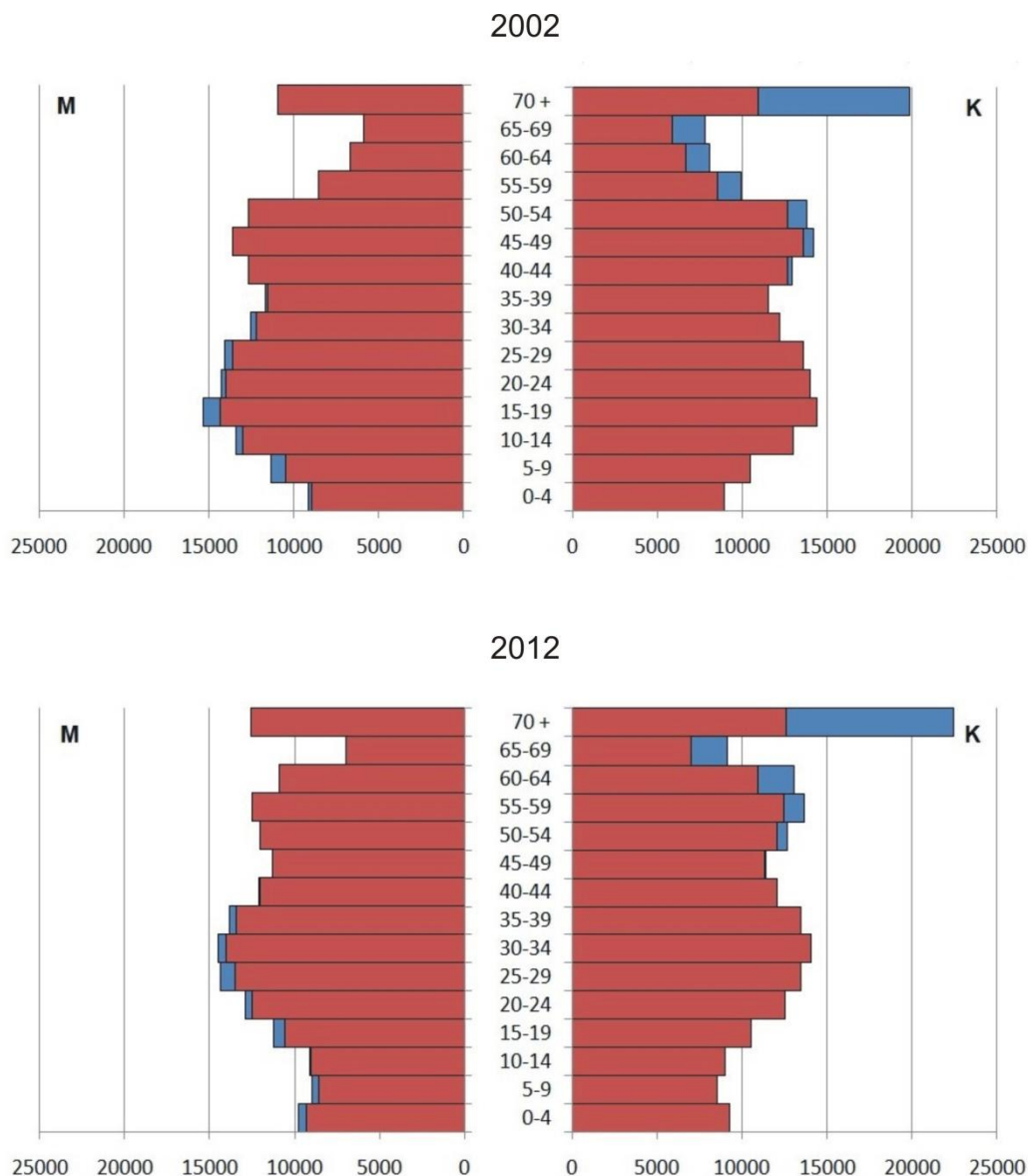
2.3. Rozmieszczenie i struktura ludności

Rozmieszczenie i struktura ludności ma znaczący wpływ na funkcjonowanie danego obszaru. To od niej w dużej mierze zależy rozwój gospodarczy, a także inwestycje w infrastrukturę techniczną i społeczną. Bez rozpatrywania problematyki demograficznej trudno nakreślić również strategię czy plany rozwoju określonego regionu. Wiele przedsięwzięć zależy bowiem od tego jak w danym okresie będzie kształtowała się struktura ludności, która go zamieszkuje. Demografia danego obszaru może mieć zarówno wpływ pozytywny, jak i negatywny na pozostałe elementy sfery społeczno-gospodarczej.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) w 2012 roku obszar Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej zamieszkiwały 358 522 osoby. Wartość ta stanowiła 10,4 % ludności województwa wielkopolskiego i 0,9 % ludności Polski. W stosunku do 2002 roku zanotowano wzrost liczby ludności o 1 152 osoby, czyli o 0,3 %. W 2012 roku na opisywanym obszarze 53,3 % osób było mieszkańcami miast (w województwie wielkopolskim 55,5 %, a w Polsce 60,6 %). W przypadku struktury ludności według płci w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku 51,7 % jej mieszkańców stanowiły kobiety, a 48,3 % mężczyźni. Gęstość zaludnienia w 2012 roku na analizowanym obszarze ukształtowała się na poziomie 142 osób/1 km² (w województwie wielkopolskim 116 os./km², a w Polsce 123 os./km²). W dużej mierze wartość ta była zdeterminowana przez 2 największe miasta Aglomeracji, czyli Kalisz i Ostrów Wielkopolski.

W strukturze ludności Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej według płci i wieku wyraźnie zaznaczają się wyże i niższe demograficzne obserwowane po II wojnie światowej (ryc. 5). Pierwszy z wyżej to wyże kompensacyjny, który miał miejsce w latach 50. XX wieku. Drugi z nich to wyże z przełomu lat 70. i 80. będący echem wyżu z lat 50. – większość osób urodzonych podczas wspomnianego echa to dzieci osób urodzonych podczas wyżu kompensacyjnego. Rocznikami niżowymi są z kolei osoby urodzone podczas II wojny światowej oraz Polacy urodzeni podczas kolejnych ech opisywanego niżu. W 2012 roku najliczniejszą grupę wiekową (nie wliczając osób powyżej 70 roku życia, które zostały zestawione razem) stanowiły osoby w przedziale wiekowym 30-34 lata. Taka sytuacja wystąpiła zarówno w grupie mężczyzn, jak i kobiet. Liczne grupy wiekowe utworzyły także osoby mające 25-29 lat oraz 35-39 lat. W 2002 roku najliczniejszy przedział wiekowy stanowiły osoby w wieku 15-19 lat. Można zauważyć, że grupa dzieci z przedziału wiekowego 0-4 lata była liczniejsza niż grupa osób w wieku 5-9 lat, co należy uznać za pozytywną tendencję. Był to jednak niewielki wzrost ludności w najmłodszej grupie wiekowej w głównej mierze spowodowany zakładaniem rodzin przez osoby urodzone podczas wyżu z przełomu lat 70. i 80. XX wieku. Niestety w Aglomeracji począwszy od 2009 roku z każdym kolejnym rokiem liczba rodzących się dzieci jest coraz mniejsza. Jest to sytuacja bardzo niekorzystna, w której kolejny wyże jest słabo reprezentowany w strukturze ludności. Uwidoczniała się zatem diametralna różnica pomiędzy wyżem kompensacyjnym z lat 50. i jego echem z przełomu lat 70. i 80., a obecnym niewielkim wyżem, który jest w głównej mierze rezultatem zakładania rodzin przez osoby z poprzedniego wyżu. Przy dalszym utrzymywaniu się tego niekorzystnego trendu należy spodziewać się,

że w najbliższym okresie w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej może zostać odnotowany ujemny przyrost naturalny.

Ryc. 5. Struktura ludności według płci i wieku w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2002 i 2012.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

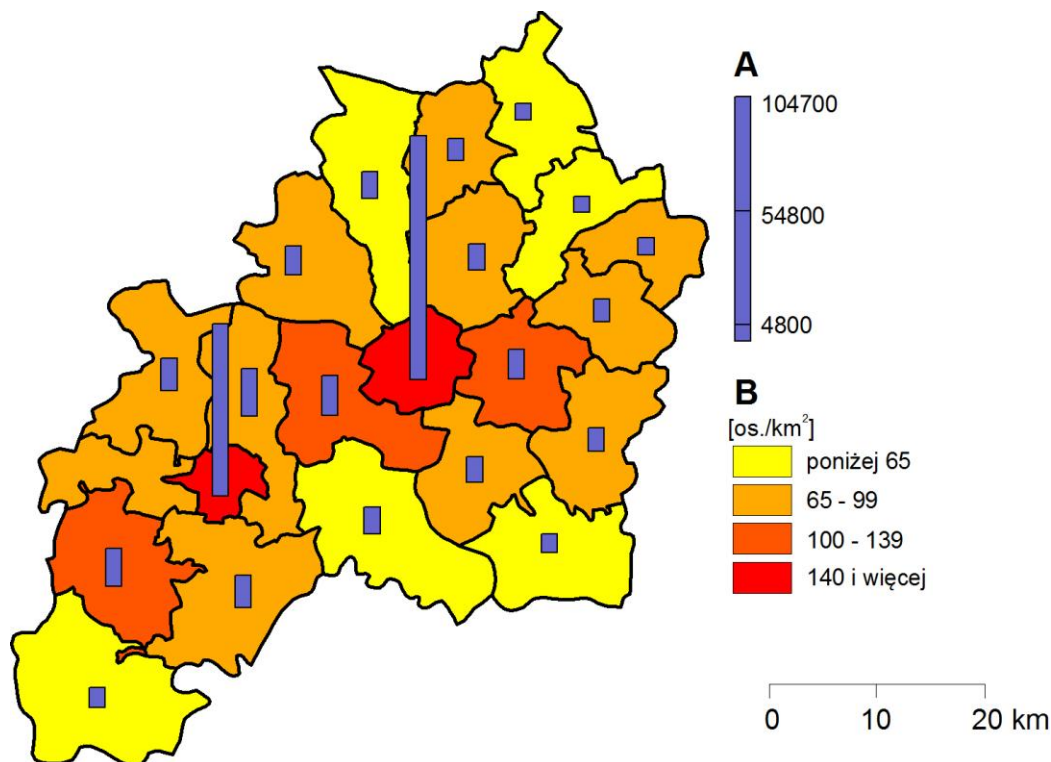
Analizując strukturę ludności Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej według wieku można zauważyć kilka charakterystycznych tendencji, które wykazują podobny przebieg dla populacji całej Polski. W 2012 roku na badanym obszarze w przedziałach wiekowych od 0 do 44 lat występowała liczebna przewaga mężczyzn nad kobietami. Sytuacja ta jest naturalna ze względu na fakt rodzenia się w poszczególnych rocznikach większej liczby chłopców niż dziewczynek. Należy zauważyć, że nadwyżki mężczyzn nie osiągają dużych

wartości. Ze względu na nadumieralność mężczyzn zarówno w młodszych, a w szczególności starszych grupach wiekowych, od przedziału wiekowego 45 i więcej lat pojawia się nadwyżka kobiet nad mężczyznami. Osiąga ona szczególnie duże wartości w najstarszych grupach wiekowych. W 2002 roku przewaga kobiet nad mężczyznami występowała już w grupie wiekowej 40-44 lata.

Biorąc pod uwagę liczbę ludności zamieszkującą jednostki administracyjne wchodzące w skład Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej można zaobserwować zdecydowaną przewagę 2 największych miast tego obszaru, czyli Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego. W 2012 roku Kalisz posiadał 104 676 mieszkańców, natomiast Ostrów Wielkopolski liczył 72 933 mieszkańców (ryc. 6). W sumie obydwie miasta skupiały 49,5 % ludności całego analizowanego obszaru funkcjonalnego. Następną pod względem liczby ludności gmina wiejska Ostrów Wielkopolski posiadała już tylko 18 732 mieszkańców. Na następnych miejscach uplasowały się 2 gminy miejsko-wiejskie: Nowe Skalmierzyce (15 163) i Odolanów (14 318). Najmniejszą liczbą mieszkańców odznaczały się gminy położone w szczególności we wschodniej części Aglomeracji. Poniżej 5 000 mieszkańców zarejestrowały gminy: Ceków-Kolonia (4 774) i Mycielin (4 920). Do gmin o najmniejszej liczbie mieszkańców zaliczały się również: Lisków (5 378), Brzeziny (5 824) i Sośnie (6 563). W pozostałych gminach liczba ludności zawierała się w przedziale 7 000-12 000 mieszkańców.

W przypadku gęstości zaludnienia jeszcze bardziej uwidoczniło się zróżnicowanie jednostek terytorialnych Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej. W 2012 roku w Ostrowie Wielkopolskim liczba osób przypadająca na 1 km² wynosiła 1 741, natomiast dla Kalisza gęstość zaludnienia osiągnęła wartość 1 508 os./km². Analizując pozostałe jednostki administracyjne można zauważyć, że gęstość zaludnienia w nich była ponad 10-krotnie niższa niż we wspomnianych miastach. Gęstość zaludnienia powyżej 100 os./km² w 2012 roku zanotowano, oprócz Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego, jedynie w gminach: Nowe Skalmierzyce (121), Odolanów (105) i Opatówek (103). Gminy te pod względem analizowanej cechy osiągnęły wartości zbliżone do średniej wartości dla województwa wielkopolskiego (116) czy Polski (123). Najniższa gęstość zaludnienia (poniżej 65 os./km²) wystąpiła w gminach położonych w północno-wschodniej oraz południowo-wschodniej części Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej, a także w gminie Sośnie usytuowanej w południowo-zachodniej części omawianego obszaru. Do wspomnianej grupy należały gminy: Sośnie (35), Mycielin (44), Brzeziny (46), Ceków-Kolonia (54), Sieroszewice (59)

i Blizanów (61). W pozostałych gminach gęstość zaludnienia wahała się od 71 os./km² (gmina Lisków) do 92 os./km² (gmina Stawiszyn). Można stwierdzić, że oprócz 3 jednostek terytorialnych, gminy charakteryzowały się niższymi wartościami gęstości zaludnienia w porównaniu do średniej dla województwa wielkopolskiego i Polski.

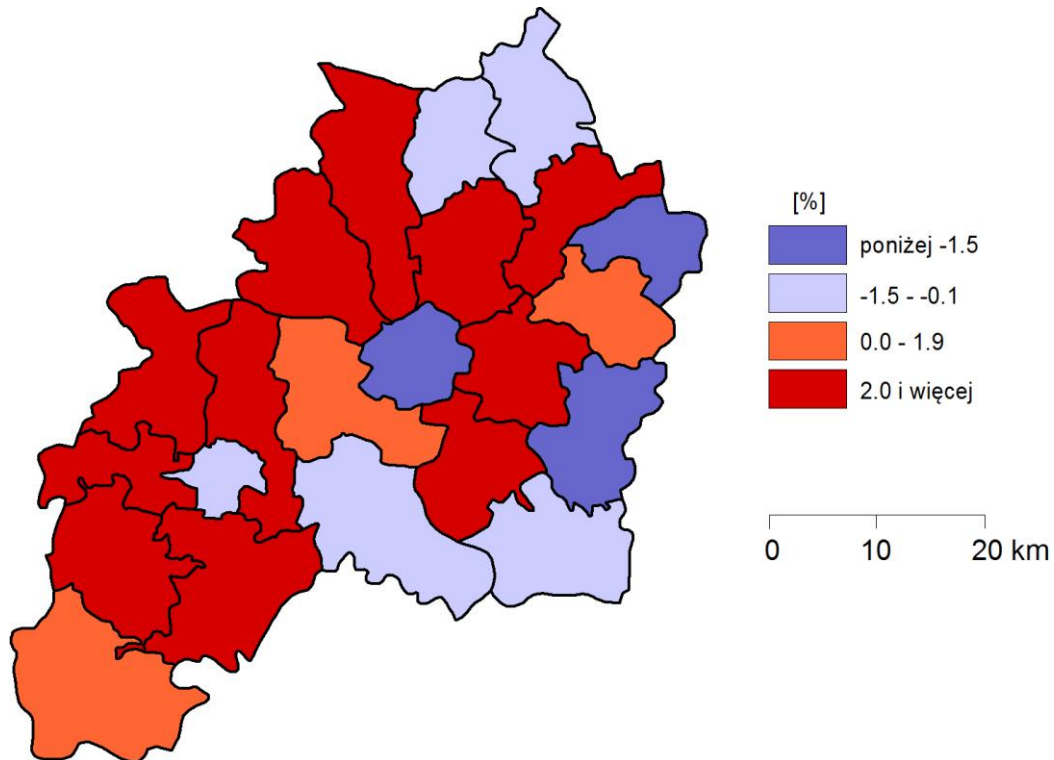
Ryc. 6. Liczba ludności (A) oraz gęstość zaludnienia w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2002-2012 aż 11 gmin odnotowało wzrost liczby ludności, 8 gmin zarejestrowało spadek, a w 2 gminach liczba ludności pozostała niezmienna (ryc. 7). Na badanym obszarze 9 gmin cechowało się wzrostem liczby ludności o co najmniej 2%: Odolanów (4,2%), Żelazków (4,6%), Blizanów (5,1%), Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska (5,7%), Raszków (5,9%), Gołuchów (7,2%), Przygodzice (7,5%), Opatówek (9,4%) i Godziesze Wielkie (11,9%). W omawianym okresie liczba ludności nie zmieniła się w gminach: Nowe Skalmierzyce i Sośnie. Zdecydowanie największy spadek liczby mieszkańców zanotowało miasto Kalisz – w latach 2002-2012 liczba mieszkańców tego miasta zmniejszyła się o 4,3%. Spadki powyżej 1,5% zarejestrowano także w gminach: Szczytniki (-2,2%) i Lisków (-1,9%). Generalnie obszar odznaczający się spadkiem liczby ludności utworzyły 2 największe miasta Aglomeracji (Kalisz i Ostrów

Wielkopolski) oraz gminy położone peryferyjnie, których granice są zarazem granicami Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej. W przypadku Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego stwierdzony stan jest pochodną zarówno ujemnego przyrostu naturalnego, jak również ujemnego salda migracji. Fakt ten można wyjaśnić tym, że przyrost naturalny w Polsce osiąga niższe wartości w miastach niż na wsi, a saldo migracji wynika z procesu suburbanizacji. Warto zwrócić uwagę, że wzrost liczby mieszkańców został zanotowany we wszystkich gminach otaczających Kalisz i Ostrów Wielkopolski.

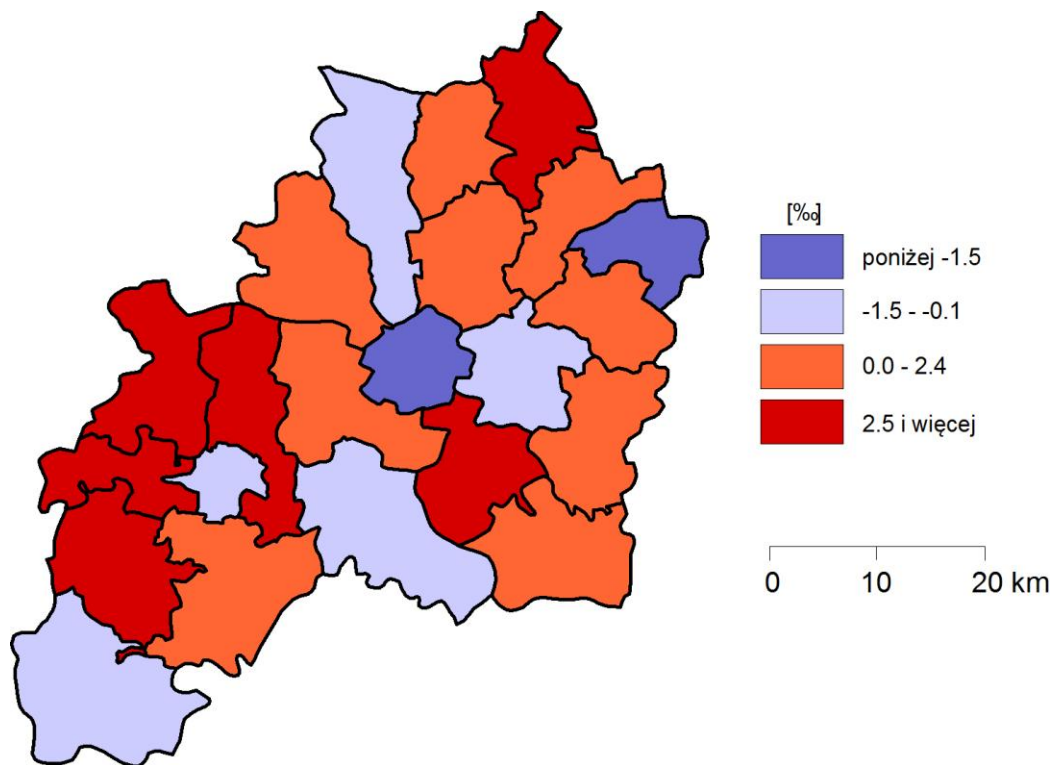

Ryc. 7. Zmiana liczby ludności w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2002-2012.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

W Aglomeracji w 2012 roku współczynnik przyrostu naturalnego osiągnął wartość 0,01 ‰. W zdecydowanej większości gmin (w 13) był on dodatni. Najwyższe wartości (ponad 2,5 ‰) przyjął w gminach: Odolanów (5,2 ‰), Godziesze Wielkie (4,1 ‰), Raszków (3,0 ‰), Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska (3,0 ‰) i Mycielin (2,6 ‰); (ryc. 8). W pozostałych gminach, które charakteryzowały się dodatnim bilansem przyrostu naturalnego, przyjmował on wartości mieszczące się w przedziale od 0,2 ‰ do 1,9 ‰, a w gminie Ceków-Kolonia wyniósł 0,0 ‰. Najniższe, ujemne wartości przyrostu naturalnego zanotowano w mieście Kalisz (-2,4 ‰) oraz w gminie Lisków (-3,9 ‰). Zaobserwowano, że wszystkie gminy otaczające Ostrów Wielkopolski cechowały się dodatnim

współczynnikiem przyrostu naturalnego, który osiągał niemal najwyższe wartości w Aglomeracji. Natomiast tylko niektóre gminy usytuowane wokół Kalisza zarejestrowały dodatni współczynnik i były to wartości niższe niż w gminach położonych wokół Ostrowa Wielkopolskiego. Ponadto gminy Aglomeracji położone peryferyjnie (Lisków, Sierszewice i Sośnie) wyróżniały się ujemnymi wartościami współczynnika.

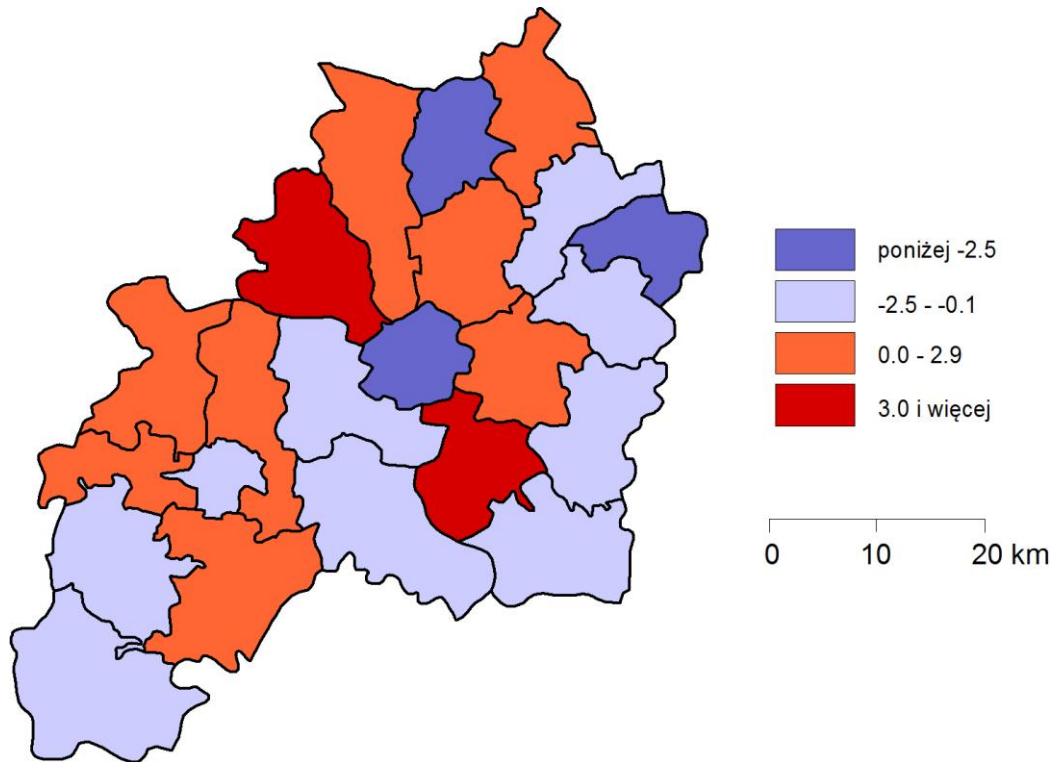

Ryc. 8. Przyrost naturalny w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Wśród 21 analizowanych jednostek administracyjnych – gmin Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej, w 2012 roku aż 12 z nich charakteryzowało się ujemnym saldem migracji wewnętrznych (ryc. 9). Najniższe, ujemne wartości zanotowały: Stawiszyn (-7,3 ‰), Lisków (-3,3 ‰) i miasto Kalisz (-2,6 ‰). W pozostałych 9 gminach współczynnik określający badane zjawisko kształtował się w przedziale od -1,6 ‰ do -0,2 ‰. Jednostki administracyjne o ujemnym saldzie migracji wewnętrznych skupiały się głównie w południowo-wschodniej, południowo-zachodniej i środkowej części obszaru. Dodatnim saldem migracji cechowała się zdecydowana większość gmin otaczających miasto Kalisz i miasto Ostrów Wielkopolski, z wyjątkiem gminy Nowe Skalmierzyce. Potwierdza to występowanie wspomnianego wcześniej procesu suburbanizacji wokół ośrodków miejskich o znaczeniu regionalnym. Zdecydowanie najwyższe, dodatnie wartości współczynnika salda migracji wewnętrznych

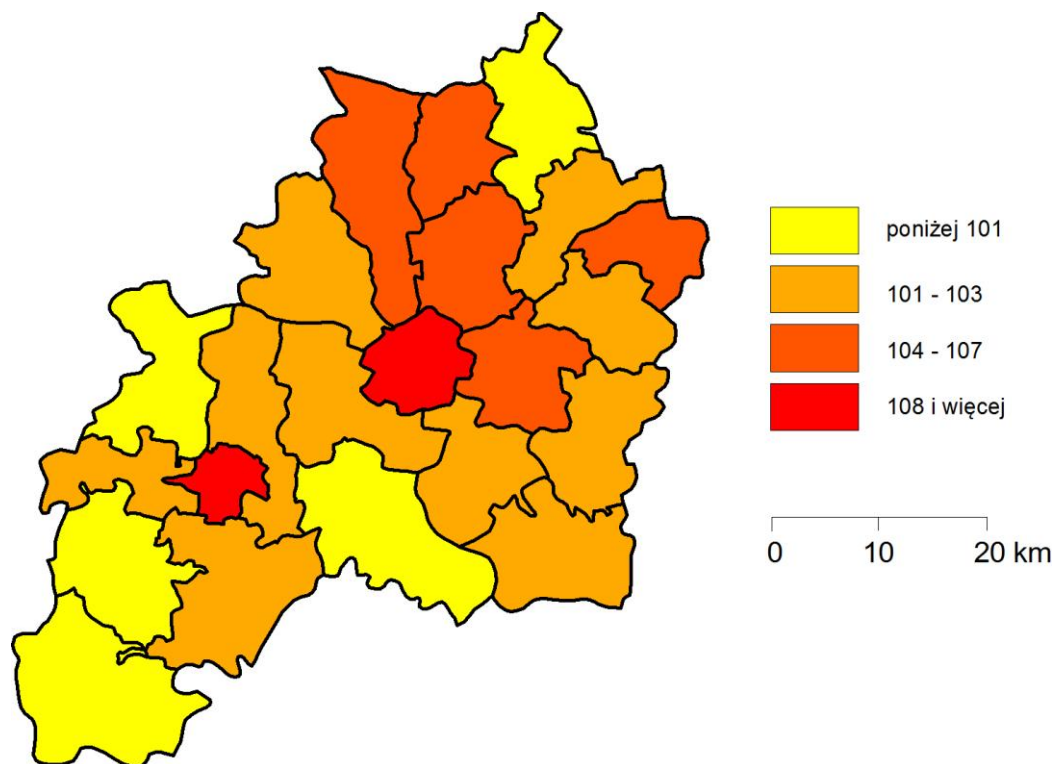
osiągnął w gminach: Gołuchów (5,1 ‰) i Godziesze Wielkie (6,4 ‰), przylegających od północnego-zachodu i południowego-wschodu do granic administracyjnych Kalisza.

Ryc. 9. Saldo migracji wewnętrznych w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Badając wskaźnik feminizacji na opisywanym obszarze można zauważyć, że tylko 2 gminy przekroczyły średnią wartości notowaną dla Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej i Polski, w których to w 2012 roku 107 kobiet przypadało na 100 mężczyzn – są nimi: miasto Kalisz (115) i miasto Ostrów Wielkopolski (109); (ryc. 10). Jest to sytuacja naturalna ze względu na fakt, że w dużych i średnich miastach istnieje znaczna liczba miejsc pracy, w których zatrudnienie mogą znaleźć kobiety, głównie w sferze usług. Tychże miejsc pracy jest zdecydowanie mniej na obszarach wiejskich lub w małych miastach. Dodatkowo zjawisko to warunkuje struktura przemysłu, preferująca zatrudnienie kobiet m.in. w przemyśle: odzieżowym, włókienniczym lub spożywczym. Branże te są dobrze rozwinięte w Kaliszu. Najniższe wartości współczynnika feminizacji zarejestrowano w gminach: Sieroszewice (98), Sośnie (98), Raszków (99), Mycielin (100) i Odolanów (100). Warto podkreślić, że jedynie w 3 gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej liczba mężczyzn przewyższała liczbę kobiet.

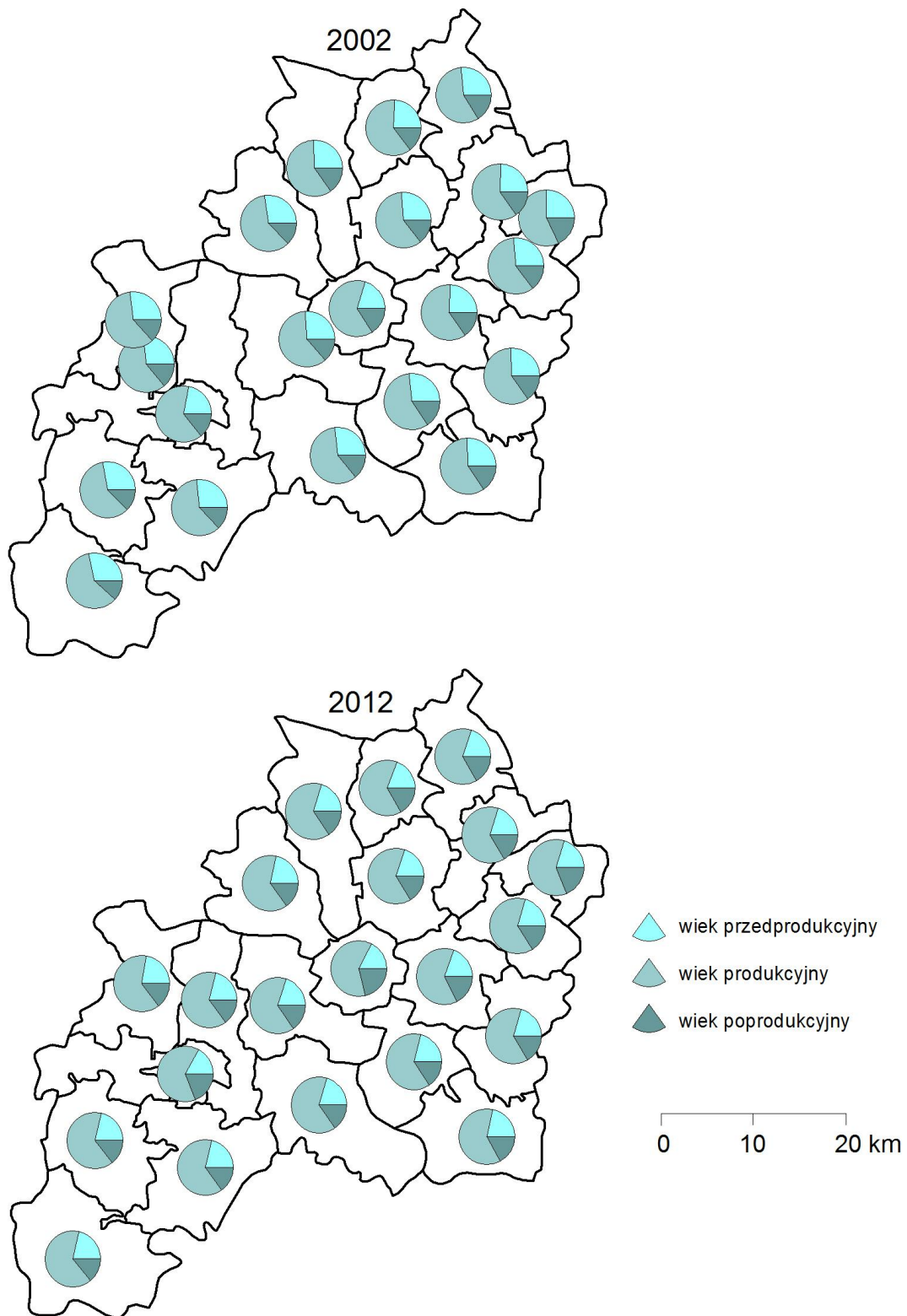

Ryc. 10. Współczynnik feminizacji w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Ważnym z punktu widzenia uwarunkowań gospodarczych danego regionu jest struktura ludności według ekonomicznych grup wieku tj. produkcyjnej oraz przed- i poprodukcyjnej, które są łącznie określane mianem grupy nieprodukcyjnej. W gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku udział osób w wieku produkcyjnym wahał się od 61,1 % w gminie Lisków do 64,9 % w gminie Nowe Skalmierzyce (ryc. 11). Należy nadmienić, że w 2002 roku w zdecydowanej większości gmin (z wyjątkiem miasta Kalisz) odsetek osób w wieku produkcyjnym był niższy w porównaniu do 2012 roku i przyjmował wartości z przedziału od 57,2 % w gminie Lisków do 64,3 % w mieście Kalisz. Wskazaną tendencję należy uznać za korzystną, jednak należy pamiętać, że została ona osiągnięta dzięki kumulacji 2 powojennych wyżów demograficznych. Wraz ze stopniowym przechodzeniem osób z wyżu na emeryturę będzie ona przybierać coraz bardziej niekorzystny charakter.

W latach 2002-2012 we wszystkich gminach Aglomeracji nastąpił spadek udziału osób w wieku przedprodukcyjnym z jednoczesnym wzrostem udziału osób w wieku poprodukcyjnym. Udział osób w wieku przedprodukcyjnym w 2002 roku zawierał się w przedziale od 20,0 % (miasto Kalisz) do 28,3 % (Sośnie), natomiast w 2012 roku spadł i wahał się od 16,7 % (miasto Ostrów Wielkopolski) do 22,2 % (Raszków). Udział osób

Ryc. 11. Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2002 i 2012.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

w wieku poprodukcyjnym w 2002 roku oscylował w granicach od 11,7 % (Sośnie) do 17,7 % (Lisków), a 10 lat później wzrósł i zawierał się w przedziale od 13,9 % (Sośnie) do 20,9 %

(miasto Kalisz). Tenże trend demograficzny należy traktować jako niekorzystny. Szczególnie niebezpieczny dla dalszego rozwoju gospodarczego wydaje się być malejący udział osób w wieku przedprodukcyjnym, które w przyszłości miałyby zasilić rynek pracy. Warto zwrócić uwagę, że najbardziej niekorzystną sytuację zaobserwowano w 2 największych miastach Aglomeracji: Kaliszu i Ostrowie Wielkopolskim, w których udział osób w wieku przedprodukcyjnym jest najmniejszy, a w wieku poprodukcyjnym największy.

Obciążenie demograficzne, które ukazuje liczbę osób w wieku nieprodukcyjnym przypadającą na 100 osób w wieku produkcyjnym, w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku kształtowało się w przedziale od 54,0 osób (Nowe Skalmierzyce) do 63,7 osób (Lisków); (tab. 2) – porównując, wartość współczynnika w województwie wielkopolskim wynosiła 56,0, a w Polsce 56,6. W latach 2002-2012 w zdecydowanej większości gmin (oprócz miasta Kalisz) zanotowano spadek liczby ludności w wieku nieprodukcyjnym w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym.

Tab. 2. Współczynnik obciążeń demograficznych w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2002-2012.

Jednostka terytorialna	Współczynnik obciążeń demograficznych	
	2002	2012
Blizanów	69,6	55,5
Brzeziny	69,4	62,1
Ceków-Kolonia	64,5	57,4
Godziesze Wielkie	73,0	57,7
Gołuchów	66,1	56,6
Kalisz – miasto na prawach powiatu	55,6	61,4
Koźminek	70,5	57,5
Lisków	74,7	63,7
Mycielin	73,7	57,6
Nowe Skalmierzyce	65,2	54,0
Odolanów	67,8	55,5
Opatówek	64,9	59,0
Ostrów Wielkopolski – gmina miejska	56,7	56,1
Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska	67,9	55,9
Przygodzice	66,3	56,5
Raszków	66,3	58,3
Sieroszewice	68,8	55,0
Sośnie	66,6	54,6
Stawiszyn	62,4	56,1
Szczytniki	69,5	59,1
Żelazków	68,3	55,7
Agglomeracja Kalisko-Ostrowska	61,5	58,0
województwo wielkopolskie	59,5	56,0
Polska	60,7	56,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Należy jednak prognozować, że sytuacja ta będzie ulegać niekorzystnym tendencjom głównie poprzez wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Dużo korzystniejszy byłby przyrost liczby osób w wieku nieprodukcyjnym generowany wzrostem liczby osób w wieku przedprodukcyjnym. Biorąc jednak pod uwagę bardzo niskie wskaźniki przyrostu naturalnego, w coraz liczniejszych przypadkach osiągniętego ujemne wartości, nie należy się tego spodziewać.

Starzenie się społeczeństwa można ukazać również za pomocą współczynnika starości demograficznej, wyrażającego liczbę osób w wieku poprodukcyjnym przypadającą na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym. W latach 2002-2012 w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej odnotowano wyższą wartość współczynnika, który w 2012 roku wynosił 21,8 (w województwie wielkopolskim 19,7, a w Polsce 21,7); (tab. 3).

Tab. 3. Współczynnik starości demograficznej w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2002-2012.

Jednostka terytorialna	Współczynnik starości demograficznej	
	2002	2012
Blizanów	18,3	18,5
Brzeziny	18,2	20,5
Ceków-Kolonia	17,6	19,7
Godziesze Wielkie	18,3	18,8
Gołuchów	14,7	17,5
Kalisz – miasto na prawach powiatu	18,6	26,5
Koźminek	17,5	19,2
Lisków	21,5	23,1
Mycielin	19,2	20,3
Nowe Skalmierzyce	15,6	18,1
Odolanów	14,5	16,8
Opatówek	18,0	21,3
Ostrów Wielkopolski – gmina miejska	16,8	23,8
Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska	16,0	17,7
Przygodzice	15,2	17,7
Raszków	15,3	17,1
Sieroszewice	16,5	18,1
Sośnie	13,2	16,1
Stawiszyn	17,0	20,0
Szczytniki	18,3	19,9
Żelazków	17,0	19,3
Agglomeracja Kalisko-Ostrowska	17,2	21,8
województwo wielkopolskie	15,8	19,7
Polska	17,8	21,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Również wszystkie gminy Aglomeracji zarejestrowały w analizowanym okresie wzrost współczynnika. Najniższe wartości (poniżej 18,0) w 2012 roku osiągnął on w gminach: Sośnie (16,1) i Odolanów (16,8), Raszków (17,1), Gołuchów (17,5), Ostrów Wielkopolski (17,7) i Przygodzice (17,7), natomiast najwyższe (powyżej 20,0) w mieście Kalisz (26,5), mieście Ostrów Wielkopolski (23,8) oraz w gminach: Lisków (23,1), Opatówek (21,3), Brzeziny (20,5), Mycielin (20,3) i Stawiszyn (20,0).

2.4. Sieć osadnicza

Sieć osadnicza to według W. Maika (1992) zbiór izolowanych od siebie jednostek osadniczych (miejscowości), które są współzależne w swym rozmieszczeniu, wielkości i funkcjach. Rozmieszczenie osiedli jest funkcją ich wielkości, a osiedla tej samej wielkości spełniają te same zadania. Struktura sieci osadniczej (wielkość, układ przestrzenny i wygląd elementów składowych sieci) jest wynikiem zróżnicowanych warunków przyrodniczych, historycznych oraz społeczno-gospodarczych. Sieć osadniczą tworzą 2 podstawowe typy jednostek osadniczych: miasta i wsie oraz ich części składowe. Aglomeracja Kalisko-Ostrowska, która ze względu na powiązania łączące poszczególne jednostki osadnicze wchodzące w jej skład, w sensie osadniczym jest przykładem systemu osadniczego (obszaru funkcjonalnego). System osadniczy definiowany jest jako dynamiczny system przestrzenny tworzący funkcjonalną całość, złożony z pewnej liczby współzależnych i współdziałających miejscowości o zróżnicowanej strukturze i funkcjach oraz określonych relacjach między nimi i z otoczeniem (Maik 1992).

W skład Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku wchodziło 6 miast (Kalisz, Nowe Skalmierzyce, Odolanów, Ostrów Wielkopolski, Raszków, Stawiszyn) oraz 532 miejscowości podstawowych (w tym 453 wsi i 79 pozostałych miejscowości). Największa liczba sołectw znajduje się w gminach wiejskich: Blizanów (40), Ostrów Wielkopolski (34), Szczytniki (31) oraz Opatówek (28), natomiast najmniejsza (z wyłączeniem miast) w gminach: Przygodzice i Stawiszyn (po 14), a także Mycielin i Odolanów (po 16). Największą liczbą miejscowości podstawowych charakteryzują się gminy wiejskie: Ostrów Wielkopolski (49), Blizanów (41), Szczytniki i Żelazków (po 34), natomiast najmniejszą gminy: Ceków-Kolonia i Stawiszyn (po 18), Raszków i Mycielin (po 23) oraz Gołuchów i Lisków (po 24). W przypadku Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej

widoczne jest zróżnicowanie przestrzenne w zakresie specyfiki wiejskiej sieci osadniczej między jej częścią wschodnią (gminy powiatu kaliskiego) i zachodnią (gminy powiatu ostrowskiego oraz gmina Gołuchów w powiecie pleszewskim). W części wschodniej Aglomeracji pozostałe miejscowości stanowią niewielki udział miejscowości podstawowych (3,3%), występuje tu jednak znaczna liczba części integralnych miejscowości (125 na 89 wsi). Część zachodnia Aglomeracji również charakteryzuje się dużą liczbą integralnych części miejscowości (52 na 164 wsie), jednak (w odróżnieniu od części wschodniej Aglomeracji) udział pozostałych miejscowości w ogóle miejscowości podstawowych jest znaczący i wynosi 29,6 % (tab. 4).

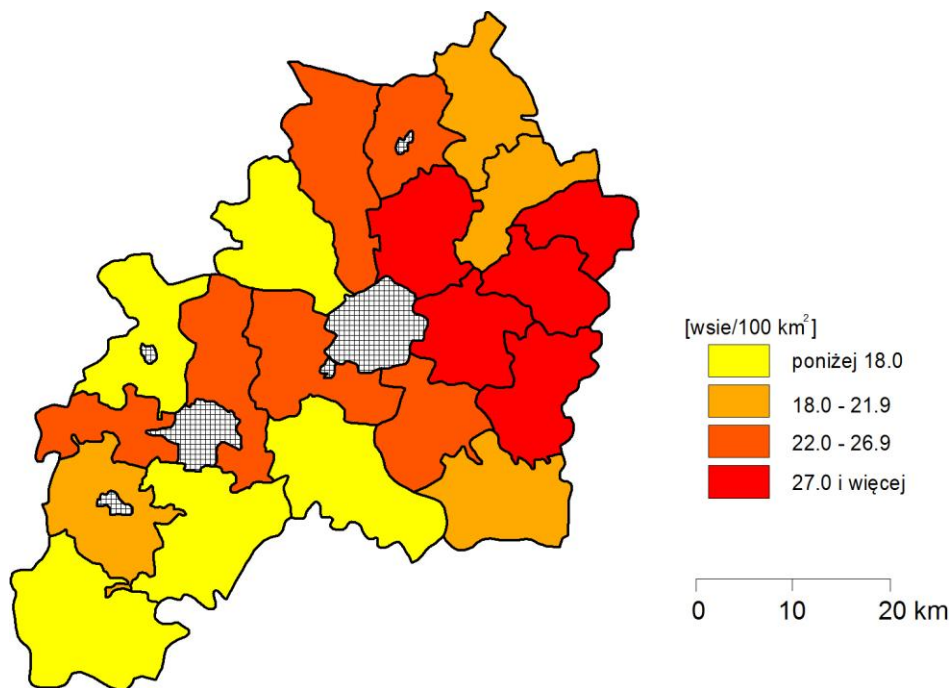
Tab. 4. Sieć osadnicza w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Pow. [km ²]	Miasta	Sołectwa	Miejscowości podstawowe			
				ogółem	wsie	pozostałe	części
Blizanów	157,5	0	40	41	41	0	12
Brzeziny	127,0	0	19	25	22	3	10
Ceków-Kolonia	88,3	0	18	18	18	0	18
Godziesze Wielkie	105,4	0	25	25	25	0	3
Gołuchów	135,9	0	22	24	23	1	5
Kalisz – miasto na prawach powiatu	69,4	1	3	0	0	0	0
Koźminek	88,7	0	24	25	25	0	14
Lisków	75,5	0	20	24	21	3	30
Mycielin	110,9	0	16	23	22	1	9
Nowe Skalmierzyce	125,4	1	26	30	26	4	9
Odolanów	136,1	1	16	28	13	15	7
Opatówek	104,3	0	28	32	32	0	3
Ostrów Wielkopolski – gmina miejska	41,9	1	0	0	0	0	0
Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska	207,9	0	34	49	33	16	4
Przygodzice	163,4	0	14	27	13	14	3
Raszków	134,6	1	23	23	23	0	5
Sieroszewice	163,2	0	18	25	16	9	14
Sośnie	187,7	0	17	27	17	10	5
Stawiszyn	78,5	1	14	18	18	0	2
Szczytniki	110,3	0	31	34	31	3	21
Żelazków	113,7	0	25	34	34	0	3
Agglomeracja Kalisko-Ostrowska	2525,6	6	433	532	453	79	177

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Obszar Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej charakteryzuje się stosunkowo niską gęstością sieci miast. Na jedno miasto przypada tu 420,1 km² powierzchni, przy średniej dla Polski

344,4 km² na 1 miasto i średniej dla województwa wielkopolskiego 273,6 km² na 1 miasto. Wynika to głównie z rolniczego charakteru całego podregionu kaliskiego, który wyraża się dużym udziałem użytków rolnych (67,0%), a także ze znacznej lesistości (23,2%), głównie w peryferyjnych obszarach Aglomeracji. Wiejska sieć osadnicza Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej cechuje się natomiast dość wysoką gęstością. Na obszarze Aglomeracji na 100 km² terenów wiejskich przypada 22,1 wsi, przy średniej dla województwa wielkopolskiego 19,2 wsi na 100 km² terenów wiejskich i średniej dla Polski 18,1 wsi na 100 km² terenów wiejskich. Znaczne rozdrobnienie wiejskiej sieci osadniczej wynika głównie z rolniczego charakteru podregionu kaliskiego, który wykazuje cechy typowe dla innych regionów rolniczych w kraju (jak np. duża liczba wsi, zwykle niewielkich rozmiarów). W obrębie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej można jednak wyróżnić 2 strefy znacząco różniące się w zakresie gęstości wiejskiej sieci osadniczej (ryc. 12).

Ryc. 12. Gęstość sieci wsi w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

We wschodniej części Aglomeracji (gminy powiatu kaliskiego) gęstość sieci wsi jest zdecydowanie większa niż w jej zachodniej części (gminy powiatu ostrowskiego oraz gmina Gołuchów z powiatu pleszewskiego). W regionie kaliskim Aglomeracji wynosi ona 25,8 wsi na 100 km² terenów wiejskich, a w części ostrowskiej 18,7 wsi na 100 km² terenów wiejskich, co wynika głównie z przyczyn historycznych (duże rozdrobnienie wsi w dawnym

zaborze rosyjskim, mniejsza gęstość wsi na obszarach dawnego zaboru pruskiego, w którym w wyniku reform rolnych w XIX w. powstało wiele dużych majątków ziemskich, co przyczyniło się do powstania większych powierzchniowo wsi). Największą gęstością sieci wsi cechują się gminy: Lisków (31,8 wsi na 100 km² terenów wiejskich), Szczytniki (30,8) oraz Opatówek (30,7), a najmniejszą gminy: Sośnie (14,4), Sieroszewice (15,3) oraz Przygodzice (16,5), w których dodatkowo duży udział w powierzchni stanowią kompleksy leśne.

Aglomeracja Kalisko-Ostrowska w 2012 roku liczyła 358,5 tys. mieszkańców, z czego w miastach mieszkało 191,2 tys. osób. Wskaźnik urbanizacji w przypadku Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku wyniósł 53,3 %, przy średniej dla województwa wielkopolskiego 55,5 % i średniej dla Polski 60,6 %. Niski wskaźnik urbanizacji w Aglomeracji wynika głównie z rolniczego charakteru obszaru oraz niewielkiej liczby miast, a co za tym idzie niskiej gęstości miejskiej sieci osadniczej. W dodatku ludność miejska koncentruje się w 2 głównych ośrodkach Aglomeracji, czyli Kaliszu i Ostrowie Wielkopolskim, które skupiają łącznie 177,6 tys. mieszkańców, co stanowi aż 92,9 % ludności miejskiej i 49,5 % ludności całego zespołu miejskiego. Pozostałe miasta Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej są miastami małymi i liczą w sumie 13,6 tys. mieszkańców: Odolanów liczy 5 089 mieszkańców, Nowe Skalmierzyce 4 855 mieszkańców, Raszków 2 073 mieszkańców i Stawiszyn 1 585 mieszkańców.

Zupełnie odmiennie kształtuje się sytuacja w przypadku wiejskiej sieci osadniczej. Średnia wielkość wsi w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej wynosi 314 mieszkańców, czyli zdecydowanie więcej niż średnia dla województwa wielkopolskiego (283) i dla Polski (289). Największą wsią w granicach Aglomeracji jest miejscowość Opatówek (w gminie Opatówek), która w 2009 roku liczyła 4 077 mieszkańców. Ponadto w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej znajduje się 6 innych wsi liczących powyżej 2 000 mieszkańców oraz 29 wsi liczących od 1 000 do 2 000 mieszkańców (tab. 5).

W strukturze wielkościowej wsi¹ w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej (ryc. 13) przeważają wsie małe liczące od 100 do 400 mieszkańców (58,5%). Wsie średniej wielkości (od 400 do 1 000 mieszkańców) stanowią 25,1%, wsie duże i bardzo duże (powyżej 1 000 mieszkańców) 9,3%, a stosunkowo niewiele jest wsi bardzo małych, których wielkość nie przekracza 100 mieszkańców (7,0%). Część wschodnia Aglomeracji (tzn. gminy powiatu kaliskiego) cechuje się występowaniem znacznie mniejszych wsi niż część zachodnia (tzn.

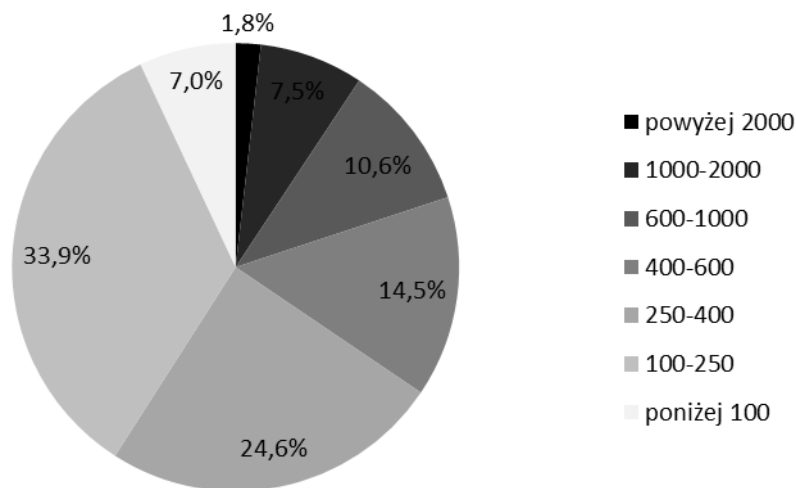
¹ Wielkość wsi wyrażona liczbą mieszkańców.

gminy powiatu ostrowskiego i gmina Gołuchów w powiecie pleszewskim). W części kaliskiej Aglomeracji wsie liczą średnio 270 mieszkańców, a w części ostrowskiej 371 mieszkańców (ryc. 14). Największą średnią wielkością wsi charakteryzują się gminy w zachodniej części Aglomeracji, czyli Przygodzice (441 mieszkańców), Gołuchów (431 mieszkańców) i Raszków (423 mieszkańców), natomiast największą średnią wielkość wsi w części wschodniej posiada gmina Godziesze Wielkie (362 mieszkańców). Najmniejszą średnią wielkość wsi w części kaliskiej Aglomeracji posiadają gminy wiejskie Mycielin (214 mieszkańców) i Lisków (224 mieszkańców), a w części ostrowskiej gmina wiejska Sośnie (243 mieszkańców).

Tab. 5. Największe wsie w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2009 roku.

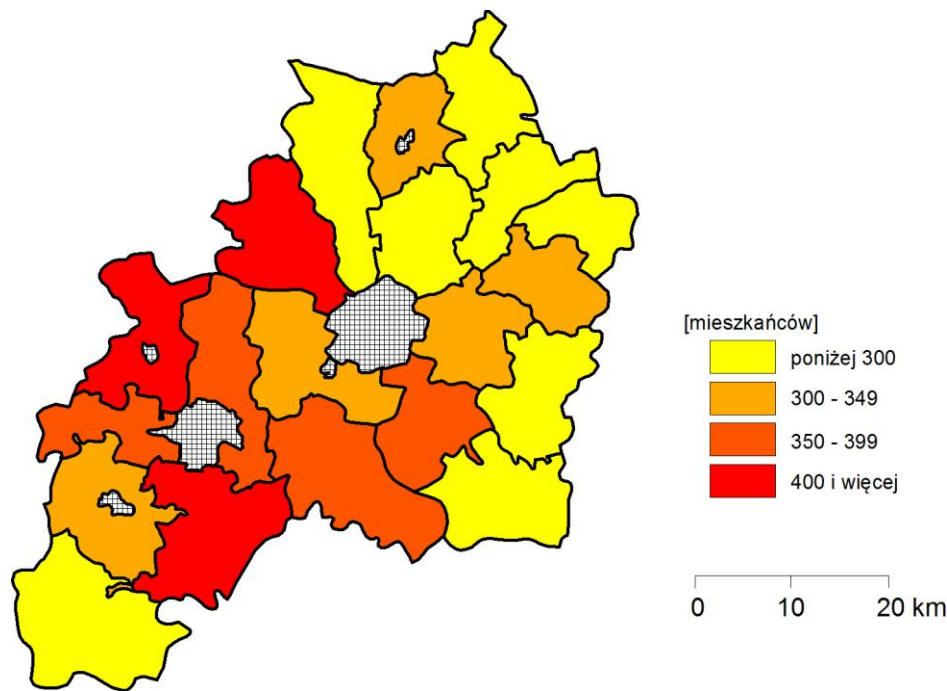
Wieś	Gmina	Liczba ludności
Opatówek	Opatówek	4 077
Zbiersk	Stawiszyn	2 549
Przygodzice	Przygodzice	2 479
Gołuchów	Gołuchów	2 312
Kościelna Wieś	Gołuchów	2 251
Gorzyce Wielkie	Ostrów Wielkopolski	2 244
Skalmierzyce	Nowe Skalmierzyce	2 042
Koźminek	Koźminek	1 995
Lisków	Lisków	1 630
Sośnie	Sośnie	1 533
Świeca	Odolanów	1 505

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Ryc. 13. Struktura wielkościowa wsi w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2009 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

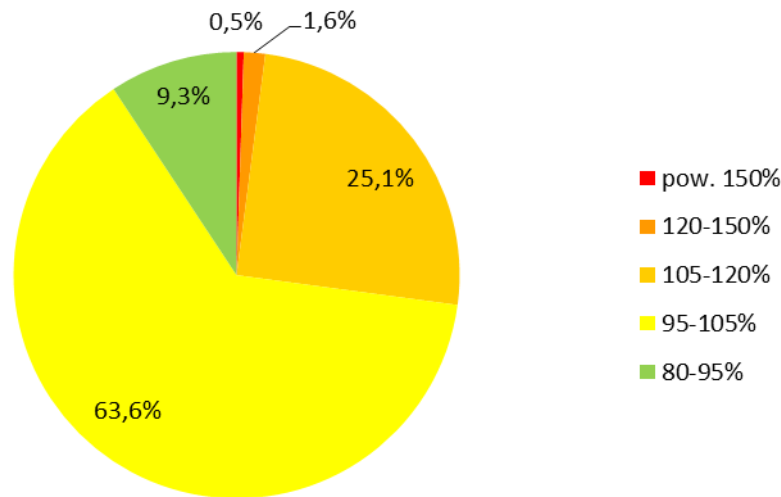

Ryc. 14. Średnia wielkość wsi w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Analizując zmiany liczby ludności w miejscowościach wiejskich Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2002-2009 można stwierdzić, że większość wsi na tym terenie cechuje się względnie stabilną sytuacją ludnościową z nieznaczną tendencją wzrostową. W większości miejscowości wiejskich (63,6 %) liczba mieszkańców w analizowanym okresie utrzymała się na podobnym poziomie (95-105 % względem 2002 roku)- (ryc.15). Nieznaczny wzrost liczby ludności wystąpił w 25,1 % wsi, a nieznaczny spadek jedynie w 9,3% miejscowości. O stagnacyjnym charakterze sytuacji ludnościowej we wsiach w otoczeniu Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego świadczy także nieznaczna liczba miejscowości (2,1 %), w których wystąpił znaczący wzrost liczby mieszkańców (czyli wzrost przekraczający 20 % względem 2002 roku), co świadczy o niewielkim zaawansowaniu procesów suburbanizacji na obszarze Aglomeracji. W analizowanym okresie liczba ludności wiejskiej w obrębie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej wzrosła o 3,4 %, przy czym w części kaliskiej Aglomeracji o 2,9 %, a w części ostrowskiej o 3,9 %. Największy względny wzrost liczby ludności w latach 2002-2009 miał miejsce we wsiach bezpośrednio graniczących z Kaliszem, tzn. w miejscowościach: Szałe (o 96,6 %) i Zduny (54,1 %) w gminie Opatówek, Wolica w gminie Godziesze Wielkie (o 36,0 %) oraz Wojciechówka (o 32,0 %) w gminie Żelazków (tab. 6). Największy bezwzględny wzrost liczby ludności w latach 2002-2009 wystąpił z kolei we wsiach: Szałe w gminie Opatówek (o 345 osób), Przygodzice w gminie Przygodzice

(o 288 osób) i Wolica w gminie Godziesze Wielkie (o 286 osób). Można zatem stwierdzić, że oba miasta centralne Aglomeracji mają słabo wykształcone strefy podmiejskie, obejmujące pierścień wsi oddalonych do 6-8 km od centrum miasta.

Ryc. 15. Zmiany wielkości wsi w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2002-2009.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

W nawiązaniu do funkcji poszczególnych miejscowości, jakie pełnią w systemie osadniczym Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej można stwierdzić, że jej struktura jest wyraźnie dwuosiłkowa z dominującą rolą 2 ośrodków regionalnych, tzn. Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego. Dominacja obu miast nad pozostałymi jednostkami osadniczymi wyraża się zarówno w aspekcie ludnościowym (Kalisz jest ponad 21 razy, a Ostrów Wielkopolski blisko 15 razy większy od 3. i 4. ośrodka Aglomeracji, czyli miast: Odolanów i Nowe Skalmierzyce), jak i funkcjonalnym. W Aglomeracji brak jest ponadto ośrodków lokalnych o randze powiatowej (tab. 7), co dodatkowo wzmacnia pozycję obu ośrodków regionalnych. Drugą kategorię stanowią miejscowości pełniące funkcje lokalne (klasa C1 i C2). Do klasy C1 (silne ośrodki gminne), liczącej 13 ośrodków, należą pozostałe miasta Aglomeracji (Nowe Skalmierzyce, Odolanów, Raszków, Stawiszyn), duże wsie gminne (Opatówek, Gołuchów, Przygodzice, Koźminek, Skalmierzyce², Lisków), a także niektóre duże i zurbanizowane wsie sołeckie (Zbiersk w gminie Stawiszyn, Kościelna Wieś w gminie Gołuchów, Gorzyce Wielkie w gminie Ostrów Wielkopolski). Do klasy C2 (słabe ośrodki gminne), liczącej 30 ośrodków, należą głównie duże i średniej wielkości wsie, które stanowią ośrodki centralne

² Wieś Skalmierzyce jest siedzibą gminy miejsko-wiejskiej Nowe Skalmierzyce.

dla kilku-kilkunastu sąsiednich wsi. Co ciekawe dopiero w klasie D (ośrodki gromadzkie) znalazło się 6 wsi gminnych z terenu powiatu kaliskiego (tzn. Blizanów, Ceków-Kolonia, Godziesze Wielkie, Mycielin, Szczytniki, Żelazków), co świadczy o niedorozwoju sieci osadniczej w tej części Aglomeracji.

Tab. 6. Wsie w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej o największym względnym i bezwzględnym wzroście liczby ludności w latach 2002-2009.

Względny wzrost liczby ludności			Bezwzględny wzrost liczby ludności		
Wieś	Gmina	Wzrost	Wieś	Gmina	Wzrost
Szałe	Opatówek	+96,6	Szałe	Opatówek	+345
Zduny	Opatówek	+54,1	Przygodzice	Przygodzice	+288
Wolica	Godziesze Wielkie	+36,0	Wolica	Godziesze Wielkie	+286
Wojciechówka	Żelazków	+32,0	Kościelna Wieś	Gołuchów	+213
Pruszków	Blizanów	+29,0	Gorzyce Wielkie	Ostrów Wlkp.	+205
Piotrów	Blizanów	+23,5	Radłów	Raszków	+202

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

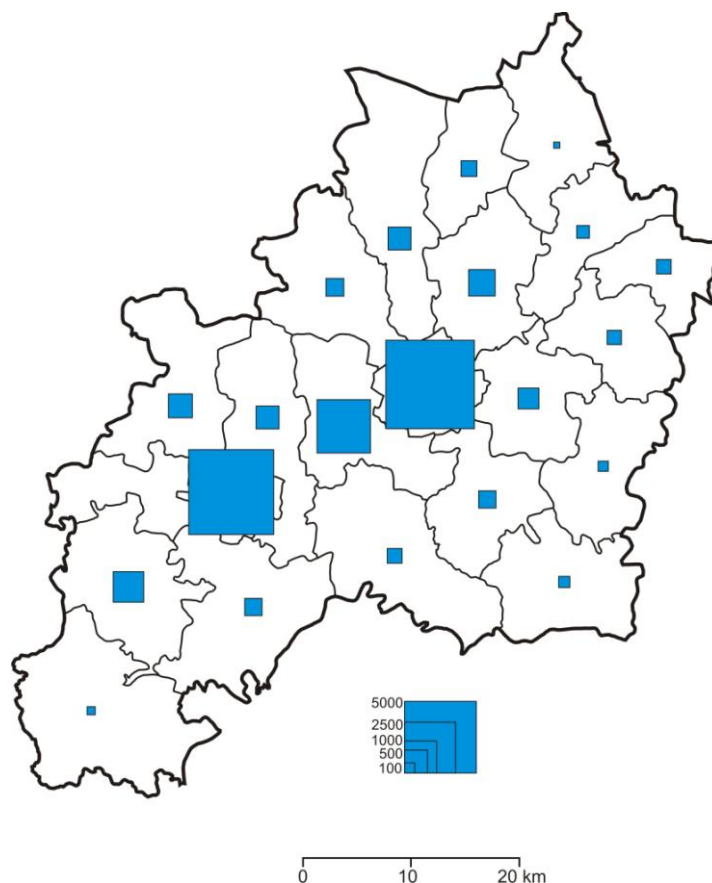
Tab. 7. Ośrodki centralne w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.

Klasa	Kategoria ośrodków	Liczba ośrodków	Przykłady ośrodków ³
A	Ośrodki regionalne	2	Kalisz (14,92), Ostrów Wielkopolski (12,67)
B	Ośrodki powiatowe	0	(5,00-9,99)
C1	Ośrodki gminne silne	13	Odolanów (3,18), Opatówek (2,95), Nowe Skalmierzyce (2,88), Gołuchów (2,23), Przygodzice (2,22), Raszków (2,12), Zbiersk (2,05), Koźminek (2,01), Kościelna Wieś (1,98), Gorzyce Wielkie (1,95), Skalmierzyce (1,89), Lisków (1,79), Stawiszyn (1,75)
C2	Ośrodki gminne słabe	30	(1,25-1,74)
D	Ośrodki gromadzkie	111	(0,75-1,24)
E	Ośrodki sąsiedzkie	131	(0,50-0,74)
F	Pozostałe miejscowości	107	(0,00-0,49)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Analizując powiązania funkcjonalne w zakresie dojazdów do pracy zachodzące w obszarze Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej między poszczególnymi jednostkami terytorialnymi (gminami) można stwierdzić, że w 2006 roku największa liczba osób dojeżdżała do pracy do 2 głównych ośrodków Aglomeracji, czyli do Kalisza (7 548) i Ostrowa Wielkopolskiego (7 012), a także do położonej między nimi gminy Nowe Skalmierzyce (2 741). Dojeżdżający do pracy do tych ośrodków stanowili 75,0 % ogółu dojeżdżających w obrębie Aglomeracji (ryc. 16). Największą liczbę wyjeżdżających do pracy generowały 2 główne miasta Aglomeracji, czyli Ostrów Wielkopolski (3 020 osób)

³ Liczba w nawiasie oznacza rangę ośrodków.

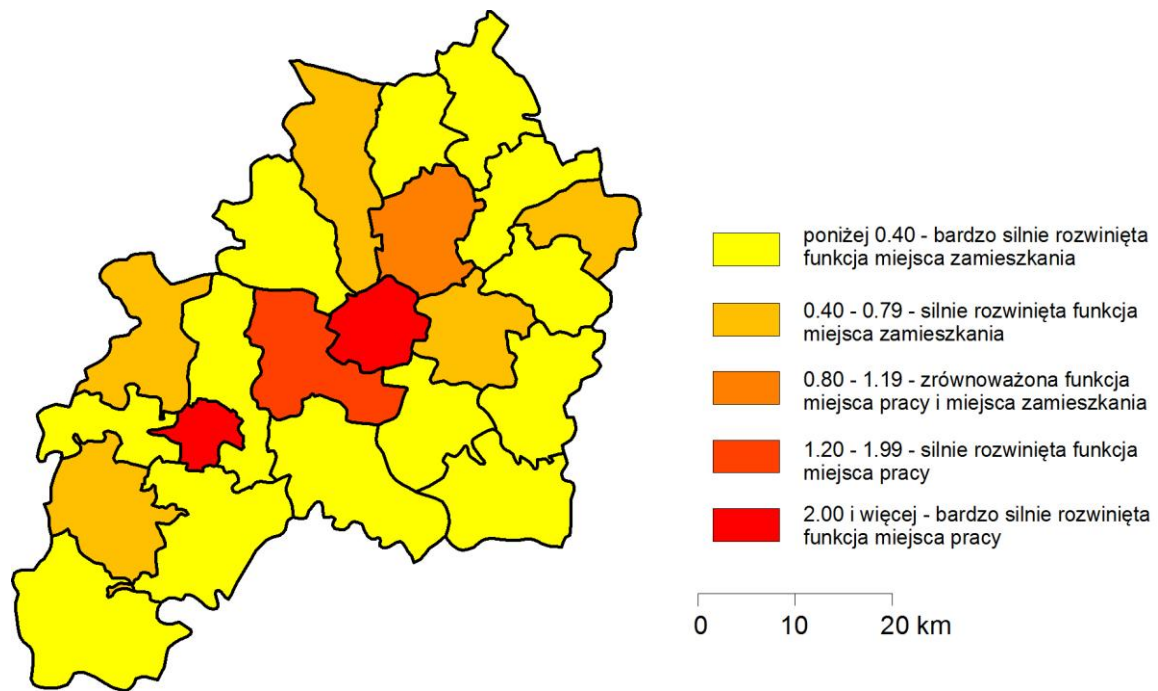

Ryc. 16. Dojazdy do pracy do gmin Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2006 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

i Kalisz (2 487), a także gmina wiejska Ostrów Wielkopolski (2 483). W przypadku dojazdów do pracy uwidacznia się tendencja do dużej liczby wyjeżdżających do pracy w przypadku gmin powiatu ostrowskiego (zachodniej części Aglomeracji), podczas gdy we wschodniej części Aglomeracji (gminy powiatu kaliskiego) powiązania funkcjonalne są dużo słabsze. Zdecydowana większość gmin Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej charakteryzuje się ujemnym saldem dojazdów do pracy. Dodatkowo posiadają jedynie miasta: Kalisz (+ 5 061 osób) i Ostrów Wielkopolski (+ 3 992), a także gminy: Nowe Skalmierzyce (+ 777) i Żelazków (+ 26). Analiza funkcjonalna uwzględniająca stosunek liczby dojazdów do liczby wyjazdów do pracy do gmin Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej pozwala podzielić analizowany obszar na część centralną, która obejmuje miasta Kalisz i Ostrów Wielkopolski oraz gminę Nowe Skalmierzyce, o silnie lub bardzo silnie rozwiniętej funkcji miejsca pracy, a także obszar zaplecza (pozostałe gminy wchodzące w skład Aglomeracji) o silnie lub bardzo silnie rozwiniętej funkcji miejsca zamieszkania (ryc. 17).

Ryc. 17. Stosunek liczby dojazdów do liczby wyjazdów do pracy do gmin Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2006 roku.

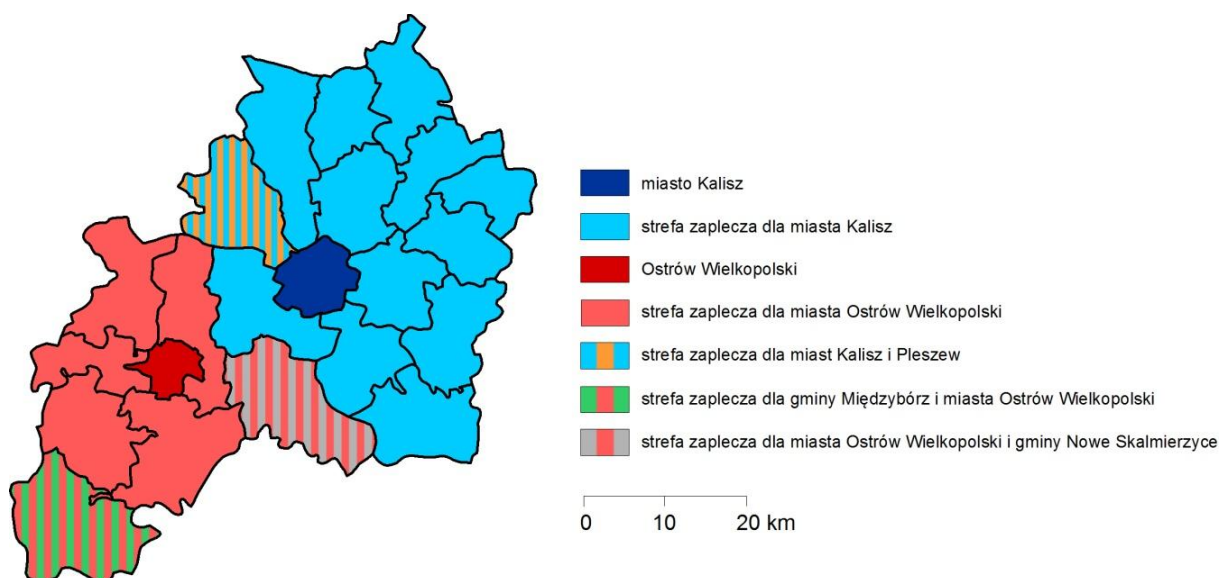
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Tendencje te w ostatnich kilku latach uległy jeszcze pogłębieniu, o czym świadczą dane na temat dojazdów do pracy z 2011 roku (tab. 8). Największa liczba osób dojeżdżała do pracy do obu ośrodków regionalnych Aglomeracji: do Kalisza (8 235 osób) i do Ostrowa Wielkopolskiego (6 874 osób). Oba ośrodki generowały również największą liczbą osób wyjeżdżających do pracy (Ostrów Wielkopolski – 4 466 osób, Kalisz – 4 151 osób). Ponadto wzrosło znaczenie gmin: Nowe Skalmierzyce i Opatówek jako lokalnych rynków pracy. Mała liczba dojazdów do pracy w pozostałych gminach wchodzących w skład Aglomeracji, zwłaszcza w zakresie liczby dojeżdżających, świadczy o słabych powiązaniach funkcjonalnych w obrębie zespołu oraz o dużym znaczeniu funkcji mieszkaniowej w tych jednostkach. Analizując powiązania funkcjonalne w zakresie dojazdów do pracy występujące między poszczególnymi gminami można stwierdzić, że Aglomeracja ma dwubiegunowy charakter i że oba ośrodki regionalne (Kalisz i Ostrów Wielkopolski) mają wyraźnie wykształcone obszary zaplecza (ryc. 18). Na tle gmin miejsko-wiejskich i wiejskich wchodzących w skład Aglomeracji wyróżniają się gminy: Sieroszewice, z której mieszkańcy dojeżdżają do pracy w mieście Ostrów Wielkopolski i do gminy Nowe Skalmierzyce, Gołuchów, ciężąca do Kalisza i Pleszewa (głównie ze względu na powiązania

Tab. 8. Dojazdy do pracy w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2011 roku.

Jednostka terytorialna	Liczba osób		Stosunek liczby dojeżdżających do liczby wyjeżdżających
	dojeżdżających do pracy	wyjeżdżających do pracy	
Blizanów	593	927	0,64
Brzeziny	95	426	0,22
Ceków-Kolonia	104	490	0,21
Godziesze Wielkie	102	995	0,10
Gołuchów	347	1 005	0,35
Kalisz – miasto na prawach powiatu	8 235	4 151	1,98
Koźminek	174	613	0,28
Lisków	142	348	0,41
Mycielin	22	436	0,05
Nowe Skalmierzyce	2 791	1 251	2,23
Odolanów	483	1 361	0,35
Opatówek	1 008	959	1,05
Ostrów Wielkopolski – gmina miejska	6 874	4 466	1,54
Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska	718	2 855	0,25
Przygodzice	346	1 678	0,21
Raszków	390	1 265	0,31
Sieroszewice	218	1 232	0,18
Sośnie	28	1 140	0,02
Stawiszyn	185	724	0,26
Szczytniki	43	687	0,06
Żelazków	620	798	0,78

Źródło: opracowanie własne na podstawie Głównego Urzędu Statystycznego.

Ryc. 18. Strefy zaplecza w obrębie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej wyrażone strukturą osób dojeżdżających do pracy w 2011 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Głównego Urzędu Statystycznego.

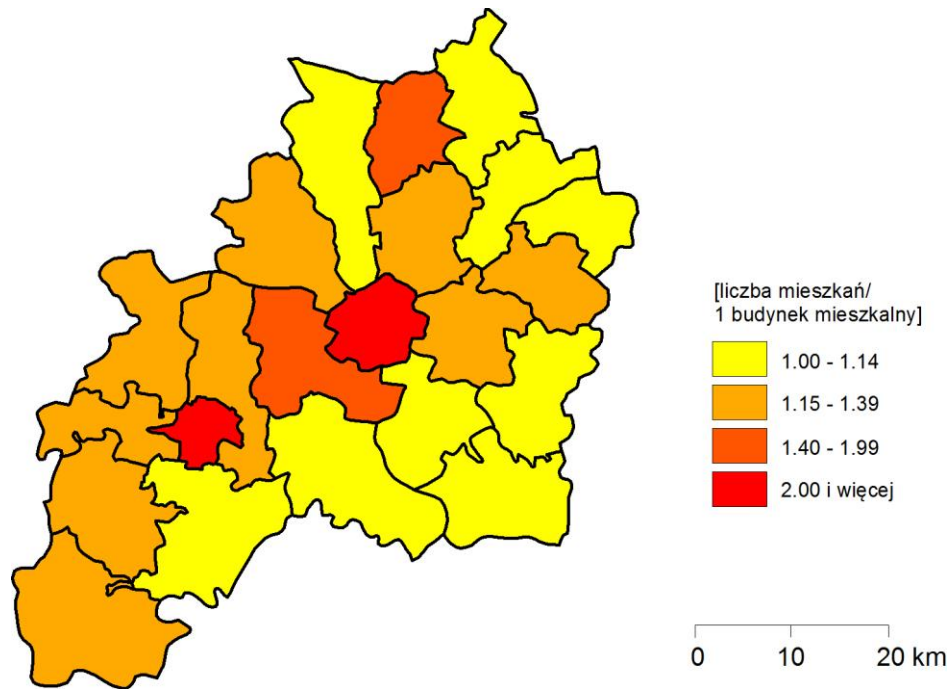
administracyjne) i Sośnie, ciężąca w pierwszej kolejności do gminy Międzybórz, a w mniejszym stopniu (ze względu na dużą odległość) do miasta Ostrów Wielkopolski. Co ciekawe mieszkańcy obu ośrodków regionalnych, tzn. Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego, dojeżdżają do pracy głównie do gminy Nowe Skalmierzyce (911 osób z Kalisza i 857 osób z Ostrowa Wielkopolskiego) oraz miasta Poznań (574 osoby z Kalisza i 778 osób z Ostrowa Wielkopolskiego), natomiast przepływ mieszkańców między ośrodkami regionalnymi jest mniej znaczący (przy czym nieco większy w kierunku Ostrów Wielkopolski – Kalisz).

2.5. Zabudowa mieszkaniowa

Na jakość życia mieszkańców wpływają m.in. warunki mieszkaniowe, determinowane przede wszystkim przez charakter (wiek, stan techniczny, wielkość, struktura własnościowa) i wyposażenie zasobów mieszkaniowych w urządzenia sieciowe.

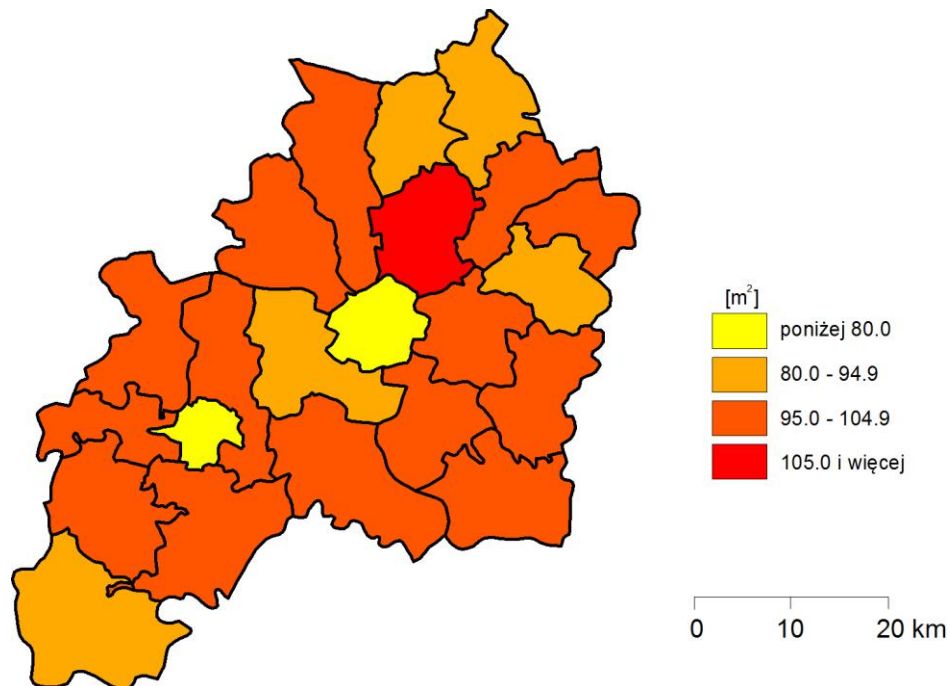
Według danych Narodowego Spisu Powszechnego (NSP) 2002 na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej znajdowało się w sumie 50 656 budynków, w tym 49 204 budynków mieszkalnych (97,1%), w których zlokalizowanych było 101 035 mieszkań o łącznej powierzchni użytkowej 7 805 994 m². Wskaźnik zabudowy dla Aglomeracji wyniósł 2,05 mieszkania na budynek, co świadczy o przewadze zabudowy jednorodzinnej na jej obszarze. Najwyższym wskaźnikiem zabudowy wśród gmin wchodzących w skład Aglomeracji charakteryzuje się miasto Kalisz (5,05 mieszkania na budynek). Zdecydowanie niższe wartości wskaźnika zabudowy posiadały (ryc. 19) miasto Ostrów Wielkopolski (2,76) oraz gminy miejsko-wiejskie: Nowe Skalmierzyce (1,62) i Stawiszyn (1,56), zawierające w swych granicach miasta. W pozostałych gminach Aglomeracji wskaźnik zabudowy nie przekraczał 1,30 mieszkania na budynek.

O przewadze zabudowy jednorodzinnej w obrębie Aglomeracji świadczy także średnia powierzchnia użytkowa mieszkań (dla Aglomeracji wynosi ona 78,5 m²). Najmniejszą średnią powierzchnią użytkową wyróżniają się centralne miasta Aglomeracji: Kalisz (59,3 m²) i Ostrów Wielkopolski (72,3 m²); (ryc. 20). W pozostałych gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej średnia powierzchnia użytkowa mieszkań przekraczała 85,0 m², osiągając najwyższe wartości w gminach wiejskich: Żelazków (110,1 m²), Przygodzice i Godziesze Wielkie (po 102,0 m²) oraz Gołuchów (101,3 m²).

Ryc. 19. Wskaźnik zabudowy w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2002 roku.

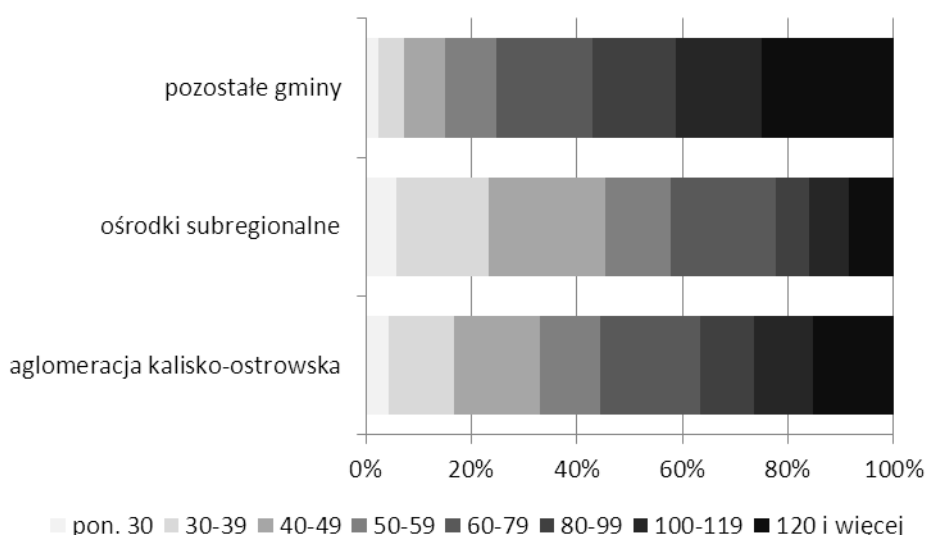
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Narodowego Spisu Powszechnego 2002*.

Ryc. 20. Średnia powierzchnia użytkowa mieszkań w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2002 roku.

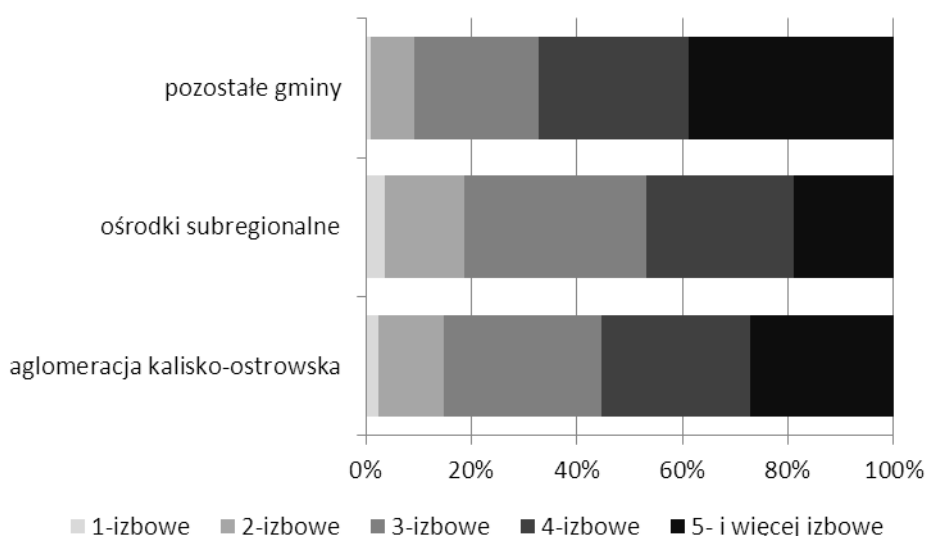
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Narodowego Spisu Powszechnego 2002*.

W strukturze mieszkań według powierzchni użytkowej największą grupę w Aglomeracji stanowią mieszkania o powierzchni użytkowej 60-79 m² (ryc. 21). W obu ośrodkach regionalnych większy udział stanowią mieszkania o mniejszej powierzchni (30-49 m²), natomiast w pozostałych gminach Aglomeracji mieszkania duże o powierzchni powyżej 100 m², zlokalizowane w zabudowie jednorodzinnej. Podobnie przedstawia się sytuacja w przypadku struktury mieszkań według liczby izb (ryc. 22).

Ryc. 21. Mieszkania w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2002 roku według powierzchni użytkowej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Narodowego Spisu Powszechnego 2002*.

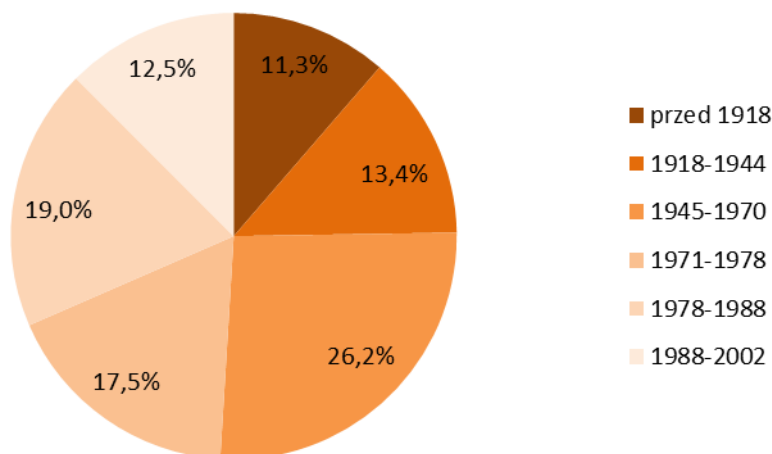

Ryc. 22. Mieszkania w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2002 roku według liczby izb.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Narodowego Spisu Powszechnego 2002*.

W Aglomeracji na 1 mieszkanie przypadały średnio 3,94 izby, przy czym w ośrodkach regionalnych było to 3,60 izby na mieszkanie, a w pozostałych gminach Aglomeracji 4,42 izby na mieszkanie. W strukturze mieszkań według liczby izb w przypadku całej Aglomeracji największy udział stanowiły mieszkania 3-izbowe (30,0 %), 4-izbowe (28,2 %) i 5- i więcej izbowe (27,0 %). W przypadku ośrodków regionalnych mieszkania dominowały 3-izbowe (34,5 %) i 4-izbowe (28,0 %), a w pozostałych gminach Aglomeracji mieszkania 5-i więcej izbowe (38,7 %) oraz 4-izbowe (28,4 %).

W strukturze wiekowej zabudowy mieszkaniowej w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej według danych NSP 2002 największą grupę stanowią mieszkania w budynkach (ryc. 23) powstałe w latach 1945-70 (26,2 %). Kolejne pod względem liczebności grupy stanowią mieszkania w budynkach powstałych w latach 1978-1988 (19,0 %) i w latach 1970-1978 (17,5 %). Znaczną grupę stanowiły również mieszkania w budynkach powstałych przed 1945 rokiem (24,7 %).

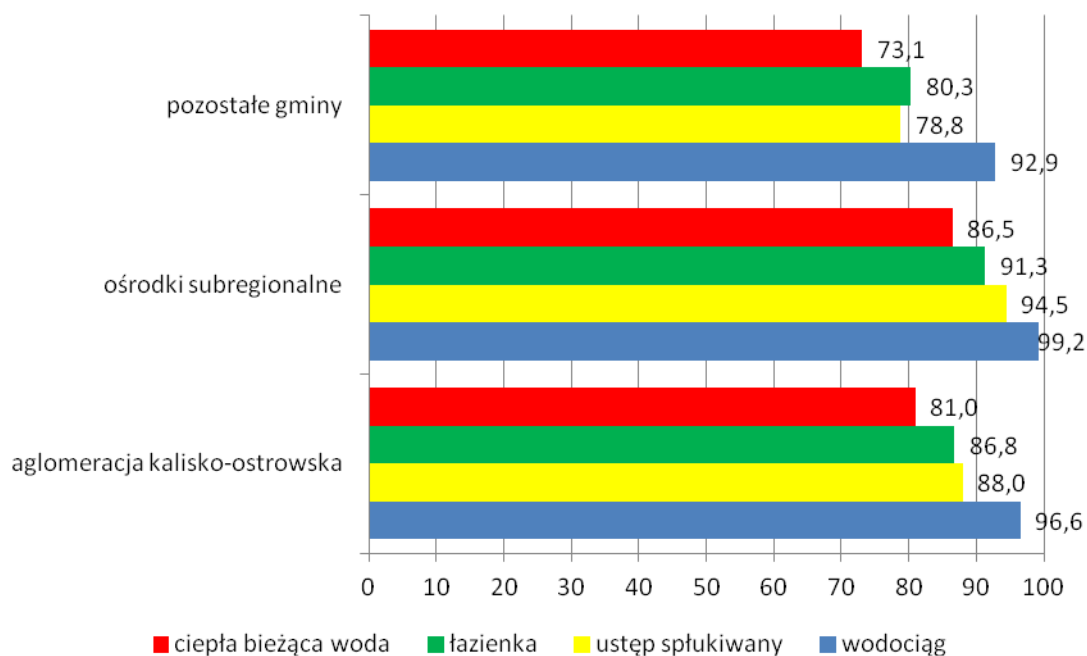
Ryc. 23. Mieszkania w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2002 roku według roku powstania budynku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Narodowego Spisu Powszechnego 2002*.

Zdecydowana większość mieszkań w Aglomeracji w 2002 roku była wyposażona w: wodociąg (96,6 %), ustęp spłukiwany (88,0 %), łazienkę (86,8 %) oraz ciepłą bieżącą wodę (81,0 %). Wyraźnie lepiej wyposażone są mieszkania w centralnych miastach Aglomeracji niż w pozostałych gminach wchodzących w skład zespołu miejskiego (ryc. 24),

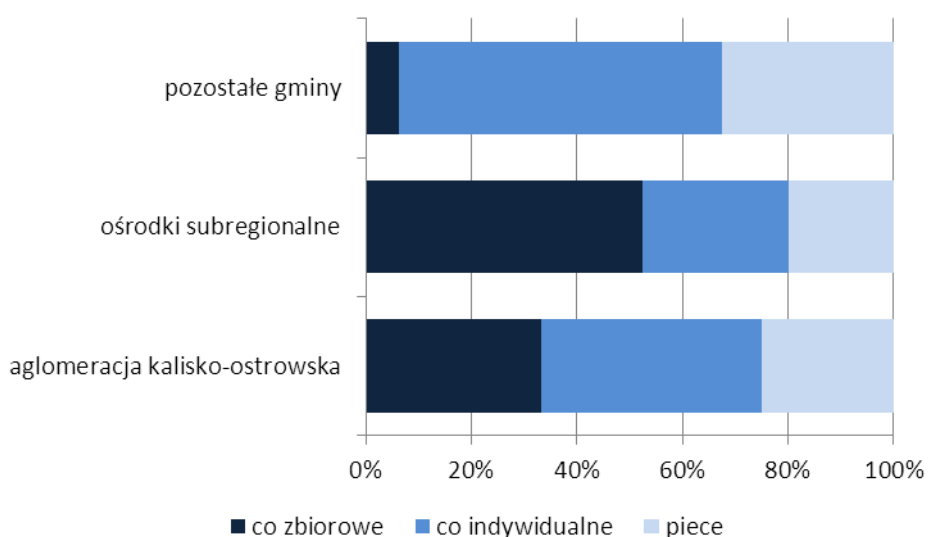
Jeszcze większe różnice występują w przypadku struktury mieszkań według sposobu ich ogrzewania (ryc. 25). W przypadku całej Aglomeracji proporcje są w miarę wyrównane: 41,7 % mieszkań jest ogrzewanych przez CO indywidualne, 33,3 % przez CO zbiorowe,

z kolei 25,0 % przez piece. W obu ośrodkach regionalnych przeważa ogrzewanie CO zbiorowym (52,5 %), natomiast w pozostałych gminach Aglomeracji CO indywidualnym (62,5 %).

Ryc. 24. Wyposażenie mieszkań Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2002 roku w wodociąg, ustęp splukiwany, łazienkę i ciepłą bieżącą wodę.

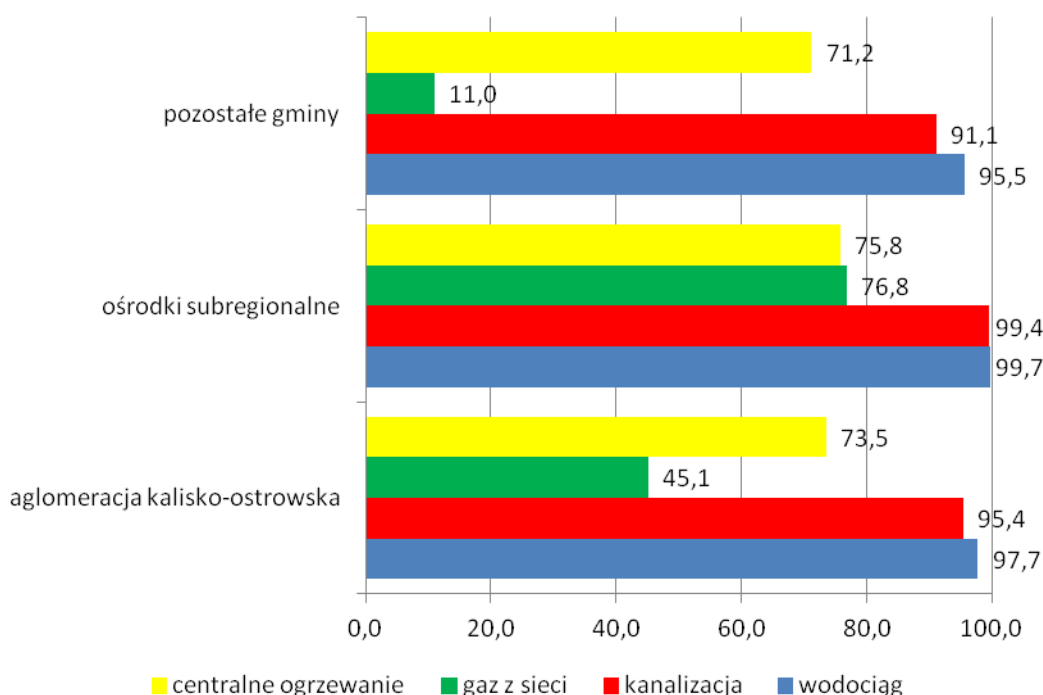
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Narodowego Spisu Powszechnego 2002*.

Ryc. 25. Mieszkania w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2002 roku według sposobu ich ogrzewania.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Narodowego Spisu Powszechnego 2002*.

Udział korzystających z instalacji w stosunku do ogółu liczby ludności w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w przypadku wodociągu wynosił w 2002 roku 97,7 % (ryc. 26), w przypadku kanalizacji – 95,4 %, w przypadku gazu sieciowego – 45,1 %, a w przypadku centralnego ogrzewania – 73,5 %. Największe różnice między ośrodkami centralnymi Aglomeracji (miasta Kalisz i Ostrów Wielkopolski) a pozostałymi gminami wchodzącymi w jej skład występują w przypadku korzystających z gazu sieciowego. W ośrodkach regionalnych udział wynosił 76,8 %, a w pozostałych gminach Aglomeracji 11,0 %.

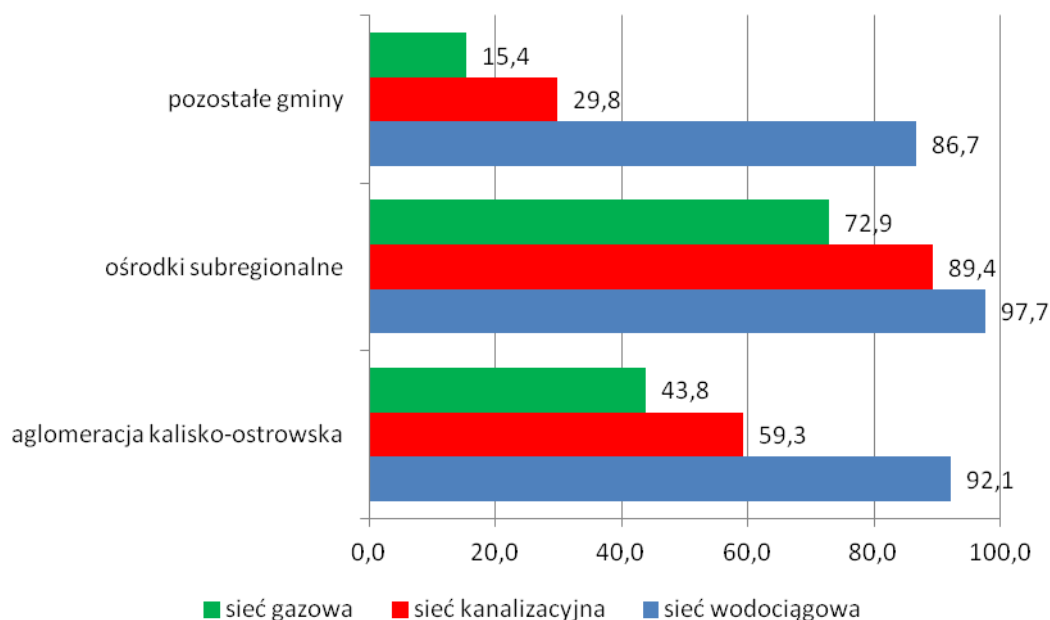
Ryc. 26. Korzystający z instalacji w stosunku do ogółu ludności w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2002 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Narodowego Spisu Powszechnego 2002*.

Analiza danych na temat liczby korzystających z urządzeń sieciowych w stosunku do całkowitej liczby mieszkańców w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku wykazała dość znaczące różnice względem 2002 roku, co wynika głównie z różnych sposobów gromadzenia danych w obu analizowanych latach w przypadku sieci kanalizacyjnej (ryc. 27). W 2012 roku korzystający z sieci wodociągowej w całej Aglomeracji stanowili 92,1 % ogółu ludności (w 2002 roku 97,7 %), korzystający z sieci kanalizacyjnej – 59,3 % (w 2002 roku – 95,4 %), a z sieci gazowej – 43,8 % (w 2002 r. – 45,1 %). Między ośrodkami regionalnymi a pozostałymi gminami wchodzącymi w skład Aglomeracji w 2012 roku nadal występowały znaczące różnice w dostępności do urządzeń sieciowych, szczególnie widoczne

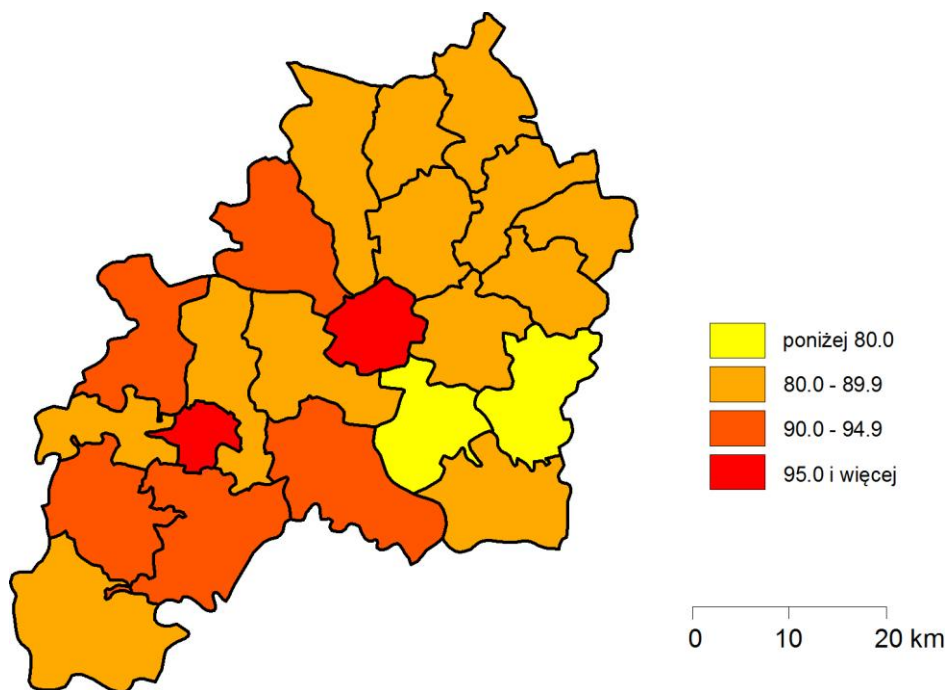
w przypadku sieci wodociągowej (89,4 % w ośrodkach regionalnych przy 29,8 % w pozostałych gminach) oraz sieci gazowej (72,9 % w ośrodkach regionalnych przy 15,4 % w pozostałych gminach).

Ryc. 27. Korzystający z instalacji w stosunku do ogółu ludności w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

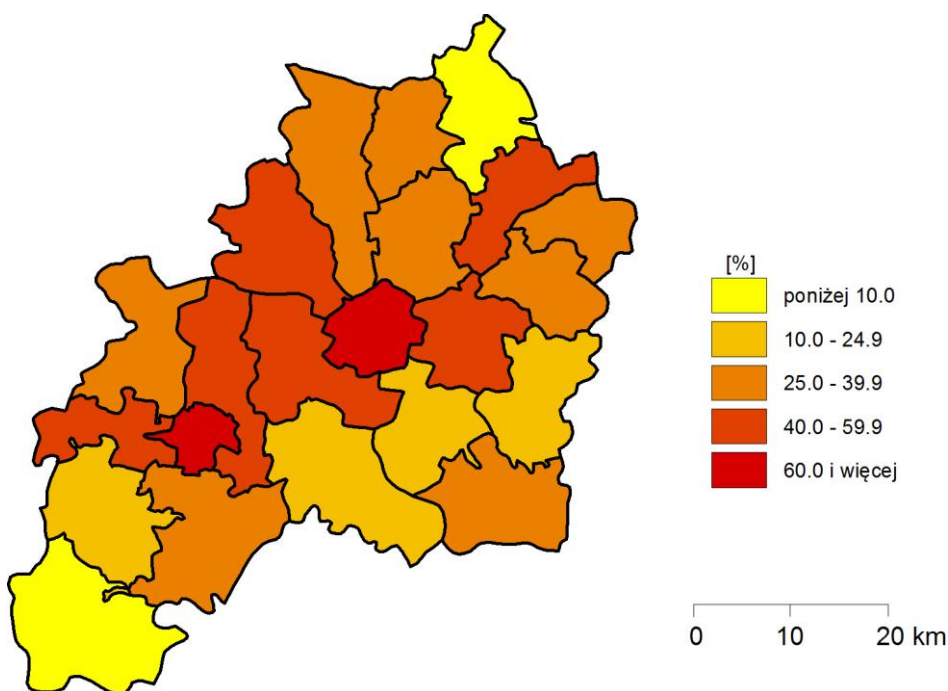
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Rozpatrując dostępność do urządzeń sieciowych w odniesieniu do poszczególnych gmin Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku można zauważyć, że największym udziałem korzystających z sieci wodociągowej (ryc. 28) wyróżniały się miasta: Ostrów Wielkopolski (98,3%) i Kalisz (97,2%), natomiast najmniejszym gminy: Godziesze Wielkie (69,4%) i Szczytniki (77,4%). W przypadku sieci kanalizacyjnej największym udziałem korzystających cechowały się miasta (ryc. 29): Ostrów Wielkopolski (90,8%) i Kalisz (88,4%), natomiast najmniejszym gminy: Mycielin (7,4%), Sośnie (9,7%), Godziesze Wielkie (12,1%) i Odolanów (13,2%). W przypadku gazu z sieci największym udziałem charakteryzowały się (ryc. 30): miasta Ostrów Wielkopolski (74,3%) i Kalisz (71,8%) oraz gmina Odolanów (63,0%), podczas gdy w gminach: Brzeziny, Mycielin, Stawiszyn, Szczytniki i Sieroszowice nie ma sieci gazowej (przy czym w gminach Stawiszyn i Sieroszowice pojedyncze osoby korzystają z sieci gazowych w innych gminach).

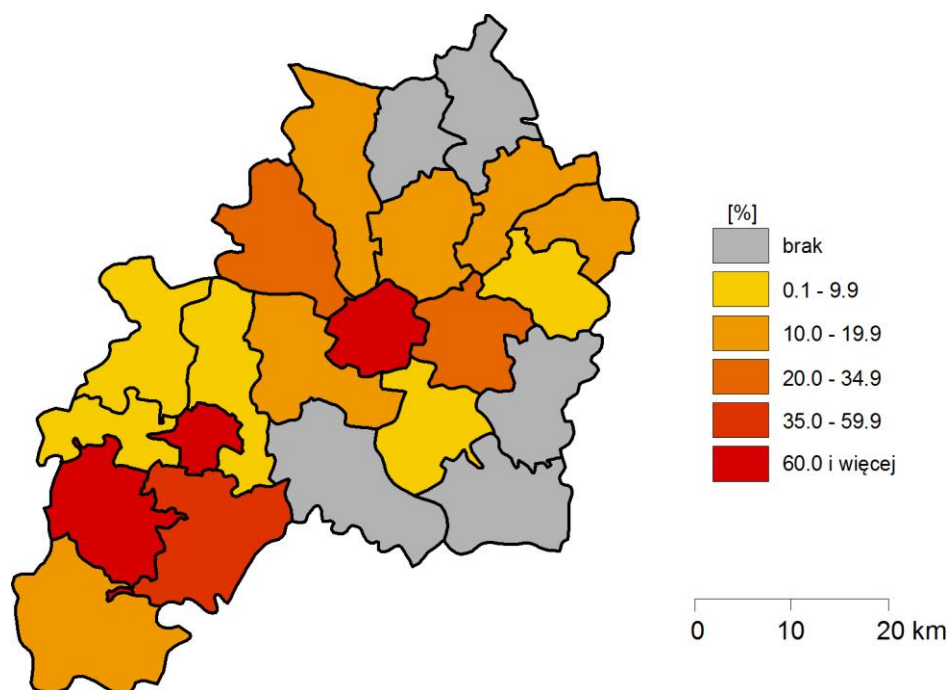
Ryc. 28. Korzystający z sieci wodociągowej w stosunku do ogółu ludności w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Ryc. 29. Korzystający z sieci kanalizacyjnej w stosunku do ogółu ludności w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

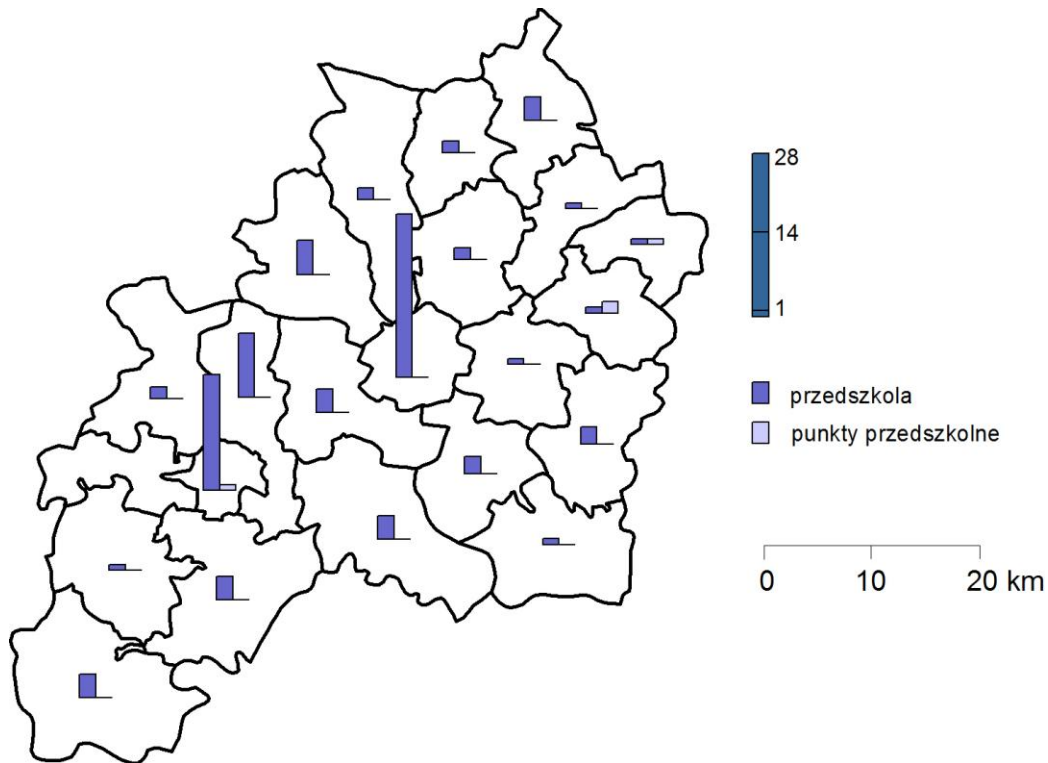
Ryc. 30. Korzystający z sieci gazowej w stosunku do ogółu ludności w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

2.6. Infrastruktura społeczna

Infrastruktura społeczna pomimo tego, że w większości przypadków nie przynosi bezpośrednich korzyści gospodarczych (w tym finansowych) odgrywa jedną z kluczowych ról w prawidłowym funkcjonowaniu każdego obszaru. Przykładem może być chociażby szkolnictwo, które powinno dostarczać lokalnej gospodarce wykształconych specjalistów z różnych dziedzin. Inwestycje w zakresie infrastruktury społecznej przyczyniają się zatem do rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego na danym terytorium.

W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku funkcjonowało 105 przedszkoli oraz 4 punkty przedszkolne. Każda gmina Aglomeracji posiadała chociaż 1 przedszkole (ryc. 31). Ich największa liczba znajdowała się w miastach: Kaliszu (28) i Ostrowie Wielkopolskim (20). Powyżej 5 placówek wychowania przedszkolnego funkcjonowało w gminach: Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska (11) i Gołuchów (6). Tylko po 1 przedszkolu posiadały gminy: Brzeziny, Ceków-Kolonia, Koźminek, Lisków, Opatówek i Odolanów, koncentrujące się w szczególności we wschodniej części Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.

Ryc. 31. Przedszkola i punkty przedszkolne w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Punkty przedszkolne w 2012 roku znajdowały się w 3 gminach: Koźminek (2 punkty przedszkolne), Lisków (1) i mieście Ostrów Wielkopolski (1). W przypadku gmin Koźminek i Lisków pełnią one funkcję uzupełniającą względem niewystarczającej na ich obszarze liczby przedszkoli.

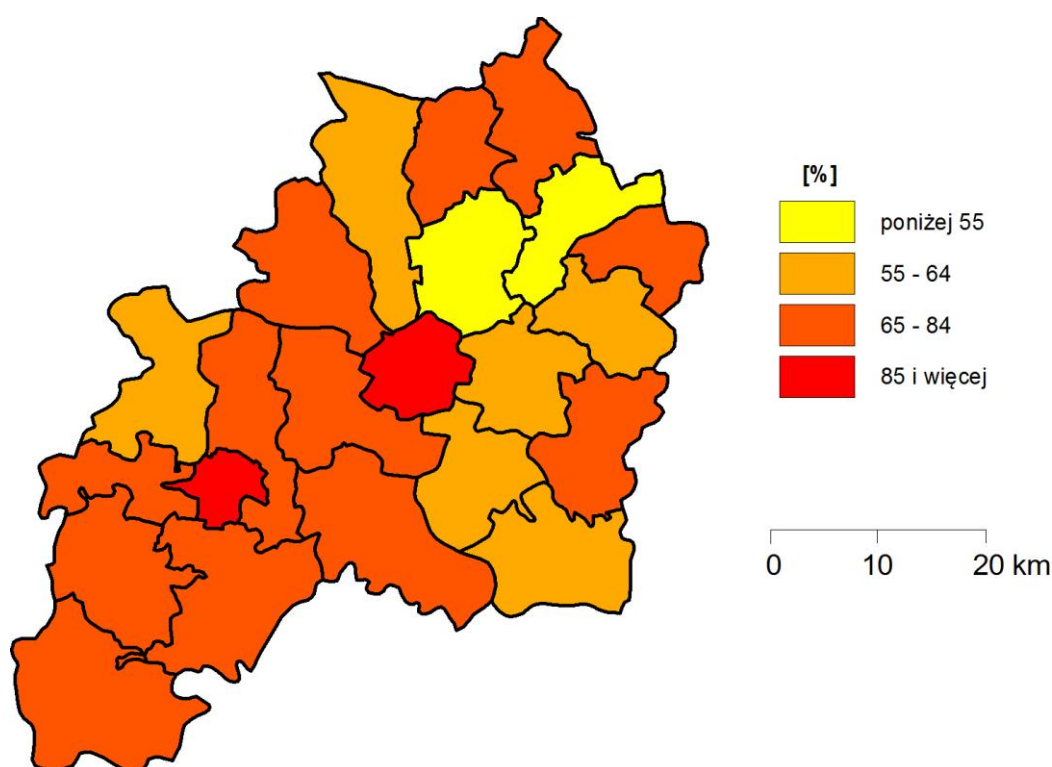
W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku największy odsetek dzieci od 3 do 6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym zanotowano w miastach: Kalisz (86,1 %) i Ostrów Wielkopolski (91,4 %); (ryc. 32). W większości gmin obszaru analizowany wskaźnik kształtował się od 65 % do 84 %. Wartości te zarejestrowano w gminach położonych głównie na zachód od Kalisza: Przygodzice, Sieroszewice, Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska, Gołuchów, Sośnie, Odolanów, Nowe Skalmierzyce, a także w gminach: Szczytniki, Stawiszyn, Mycielin i Lisków. Najniższym odsetkiem badanego wskaźnika (55 %-64 %) cechowało się 6 gmin w większości przynależących do powiatu kaliskiego: Opatówek, Blizanów, Koźminek, Brzeziny, Godziesze Wielkie oraz Raszków.

Biorąc pod uwagę liczbę szkół podstawowych⁴ można zauważyć, że ich największa liczba funkcjonuje w miastach: Kalisz (22) i Ostrów Wielkopolski (12) oraz w gminach:

⁴ Bez szkół specjalnych.

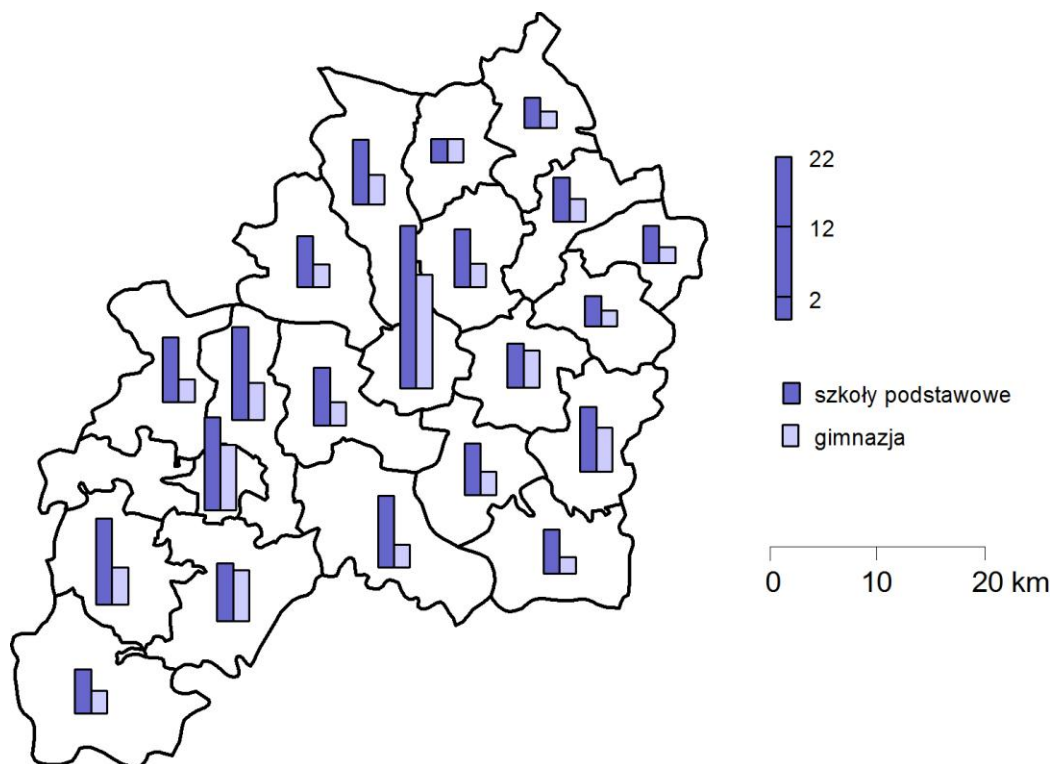
Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska (12) i Odolanów (11). W Kaliszu i Ostrowie Wielkopolskim jest również zlokalizowana największa liczba gimnazjów – odpowiednio: 15 i 8 (ryc. 33). Następne w kolejności pod tym względem są gminy: Przygodzice (6) i Szczytniki (5). Najmniej szkół podstawowych zarejestrowano w gminach: Stawiszyn (2), Koźminek (3), Mycielin (3) i Lisków (4), a najmniej gimnazjów w gminach: Brzeziny, Koźminek, Lisków oraz Mycielin (po 1). Należy stwierdzić, że wyraźnie uwidoczniło się zróżnicowanie na zachodnią oraz wschodnią część Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej. Generalnie gminy zachodniej części obszaru posiadają większą liczbę analizowanych placówek edukacyjnych niż gminy położone we wschodniej części.

Dodatkowo w miastach Kalisz i Ostrów Wielkopolski funkcjonowały szkoły podstawowe specjalne dla dzieci i młodzieży – odpowiednio: 3 placówki i 1 placówka. W obu ośrodkach regionalnych działały także gimnazja specjalne oraz gimnazja prowadzące zajęcia dla osób dorosłych – w Kaliszu odpowiednio: 4 i 2 oraz w Ostrowie Wielkopolskim po 1.

Ryc. 32. Udział dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w tym przedziale wiekowym w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Ryc. 33. Szkoły podstawowe i gimnazja w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Współcześnie bardzo ważnym elementem wyposażenia szkół są pracownie komputerowe z dostępem do Internetu. W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku aż 13 z 21 gmin odznaczało się 100 % komputeryzacją szkół podstawowych. Najniższe wartości badanego wskaźnika osiągnęły gminy: Ceków-Kolonia (60,0 %) i Odolanów (63,6 %). W pozostałych gminach komputeryzacja szkół podstawowych osiągnęła wartość 80 % lub więcej. Również korzystną sytuację zaobserwowano w gimnazjach funkcjonujących w Aglomeracji – aż 14 gmin zanotowało komputeryzację na poziomie 100 %. Najniższą wartość wskaźnika odnotowano w gminach: Opatówek (25,0 %), Szczytniki (40,0 %), Ceków-Kolonia (50,0 %), Żelazków (50,0 %), Przygodzice (50,0 %) i Sośnie (50,0 %); (tab. 9).

Zdecydowanie gorzej przedstawiała się sytuacja w przypadku szkół ponadgimnazjalnych, funkcjonujących w 2012 roku w 7 gminach. Tylko w 2 gminach (Godziesze Wielkie i Odolanów) wskaźnik komputeryzacji osiągnął wartość 100 %. W pozostałych analizowanych jednostkach terytorialnych przyjmował wartości od 33,3 % do 58,1 % (tab. 10).

Tab. 9. Udział szkół podstawowych i gimnazjów⁵ wyposażonych w komputery z dostępem do Internetu w ogólnej liczbie tych szkół w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Udział szkół wyposażonych w komputery z dostępem do Internetu w ogólnej liczbie tych szkół [%]	
	szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży	gimnazja dla dzieci i młodzieży
Blizanów	87,5	100,0
Brzeziny	80,0	100,0
Ceków-Kolonia	60,0	50,0
Godziesze Wielkie	100,0	100,0
Gołuchów	83,3	100,0
Kalisz – miasto na prawach powiatu	100,0	88,9
Koźminek	100,0	100,0
Lisków	100,0	100,0
Mycielin	100,0	100,0
Nowe Skalmierzyce	100,0	100,0
Odolanów	63,6	100,0
Opatówek	100,0	25,0
Ostrów Wielkopolski – gmina miejska	90,9	100,0
Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska	91,7	100,0
Przygodzice	100,0	50,00
Raszków	87,5	100,00
Sieroszewice	100,0	100,0
Sośnie	100,0	50,0
Stawiszyn	100,0	100,0
Szczytniki	100,0	40,0
Żelazków	100,0	50,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Tab. 10. Udział szkół ponadgimnazjalnych⁶ wyposażonych w komputery z dostępem do Internetu w ogólnej liczbie tych szkół w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

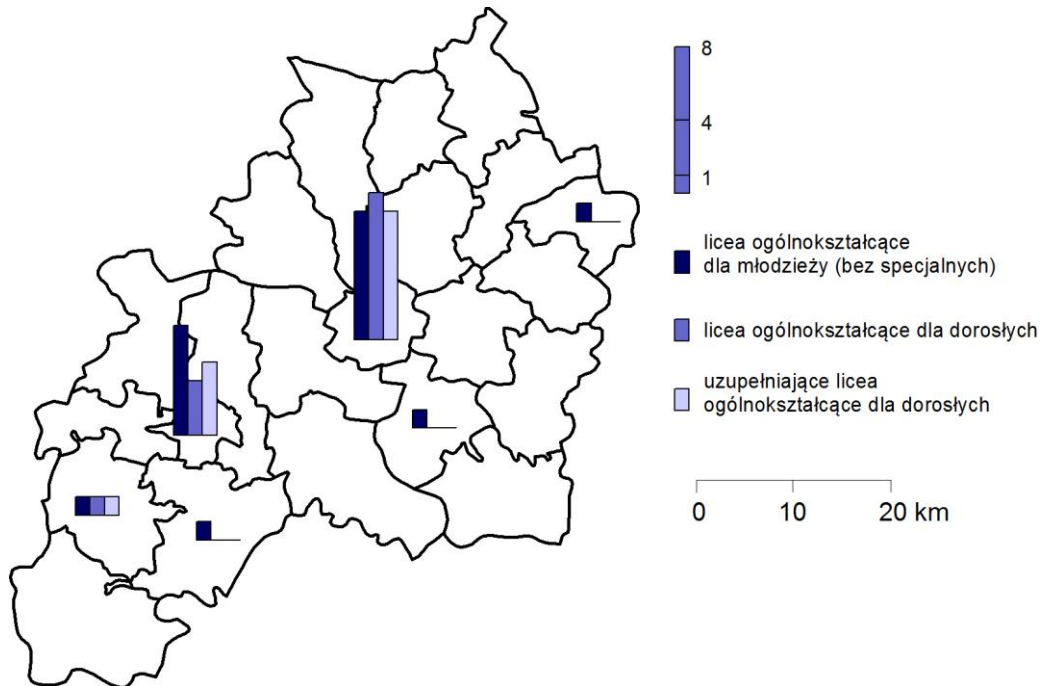
Jednostka terytorialna	Udział szkół ponadgimnazjalnych wyposażonych w komputery z dostępem do Internetu w ogólnej liczbie tych szkół [%]
Godziesze Wielkie	100,0
Kalisz – miasto na prawach powiatu	58,1
Lisków	33,3
Odolanów	100,0
Opatówek	50,0
Ostrów Wielkopolski – gmina miejska	55,6
Przygodzice	33,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

W 2012 roku licea ogólnokształcące funkcjonowały w 6 gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej. W zdecydowanej większości koncentrowały się one w 2 największych ośrodkach miejskich – w Kaliszu istniało 7 liceów ogólnokształcących dla młodzieży, 8 liceów ogólnokształcących dla dorosłych oraz 7 uzupełniających liceów ogólnokształcących

⁵ Bez szkół specjalnych.

dla dorosłych, a w Ostrowie Wielkopolskim 6 liceów ogólnokształcących dla młodzieży, 3 licea ogólnokształcące dla dorosłych oraz 4 uzupełniające licea ogólnokształcące dla dorosłych (ryc. 34). W gminach: Godziesze Wielkie, Lisków, Odolanów oraz Przygodzice funkcjonowało po 1 liceum ogólnokształcącym dla młodzieży. Dodatkowo w gminie Odolanów działało liceum ogólnokształcące oraz uzupełniające liceum ogólnokształcące dla dorosłych. Przeważnie w gminach poszczególne typy liceów ogólnokształcących funkcjonowały w ramach jednego zespołu szkół.

Ryc. 34. Licea ogólnokształcące w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

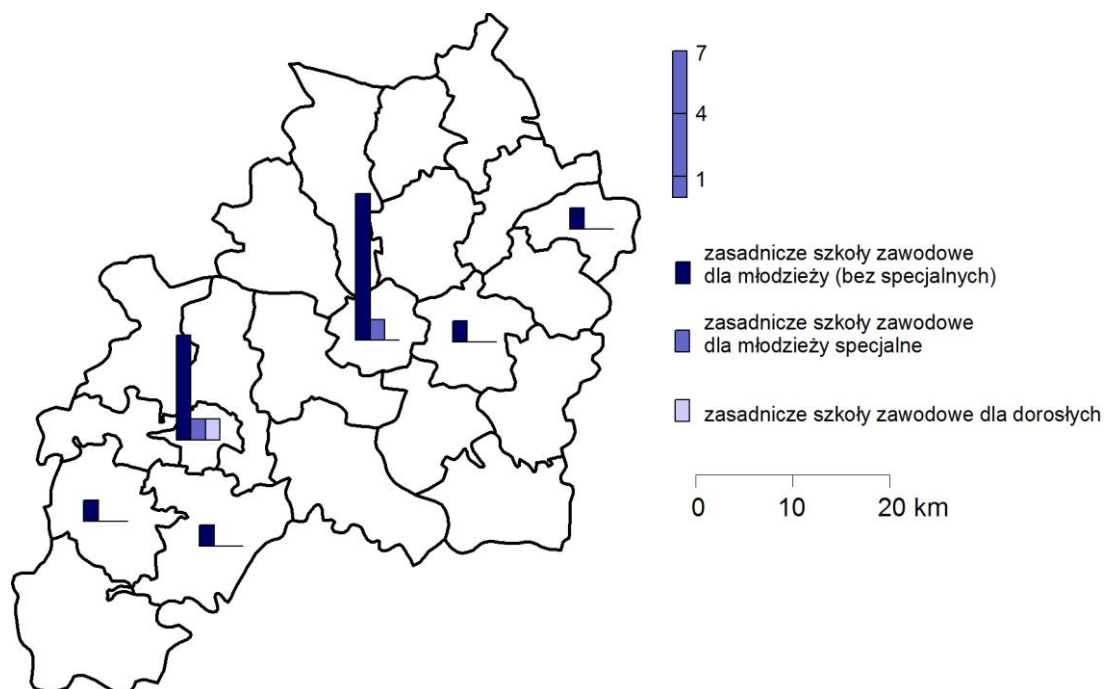
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Rozmieszczenie zasadniczych szkół zawodowych w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej wykazuje podobieństwo względem usytuowania liceów ogólnokształcących (ryc. 35). Zdecydowana większość zasadniczych szkół zawodowych jest zlokalizowana w głównych ośrodkach miejskich – w 2012 roku w Kaliszu funkcjonowało 7 zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży⁶ i 1 specjalna zasadnicza szkoła zawodowa dla młodzieży, a w Ostrowie Wielkopolskim działało 5 zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży, 1 specjalna zasadnicza szkoła zawodowa dla młodzieży i 1 zasadnicza szkoła zawodowa dla dorosłych. Ponadto zasadnicze szkoły zawodowe dla młodzieży⁷ funkcjonowały jeszcze w 4 gminach Aglomeracji: Liskowie, Opatówku, Odolanowie i Przygodzicach (po 1).

⁶ Bez szkół specjalnych.

Inne rodzaje zasadniczych szkół zawodowych (np. dla dorosłych czy specjalne) nie mają swoich siedzib poza Kaliszem i Ostrowem Wielkopolskim. Sytuacja ta jest szczególnie niekorzystna dla młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, która musi dojeżdżać w celu podjęcia nauki do 2 głównych ośrodków miejskich Aglomeracji.

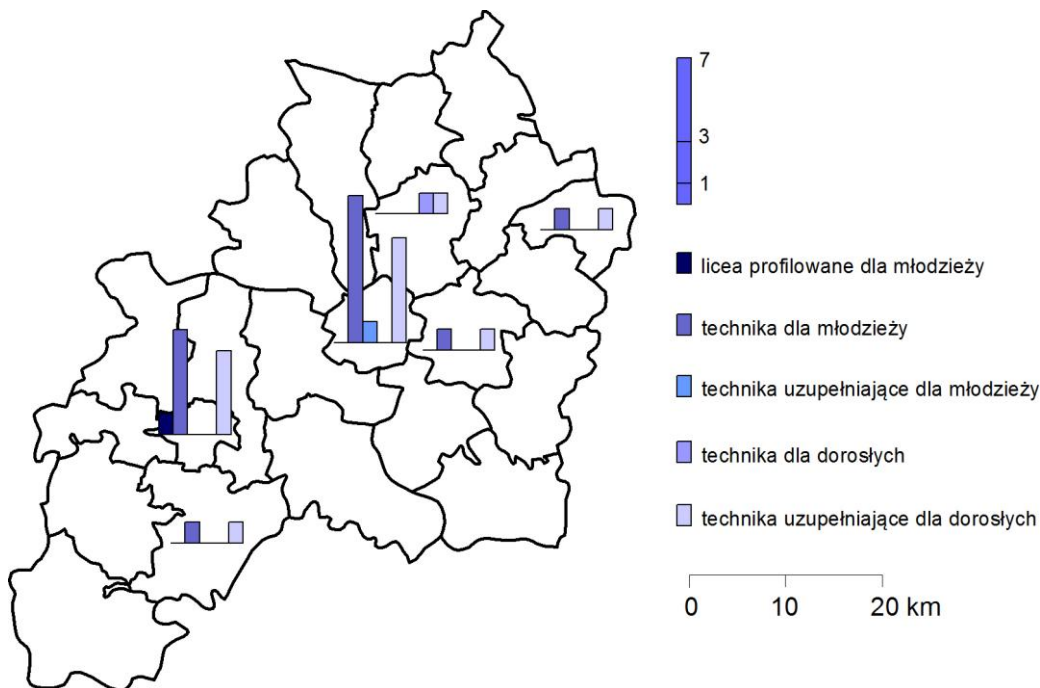
Ryc. 35. Zasadnicze szkoły zawodowe w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Licea profilowane i technika⁷ funkcjonowały na obszarze 6 jednostek administracyjnych poziomu lokalnego (ryc. 36). W Kaliszu do dyspozycji uczniów było 7 techników dla młodzieży, 1 technikum uzupełniające dla młodzieży i 5 techników uzupełniających dla dorosłych. W Ostrowie Wielkopolskim działało jedyne na obszarze Aglomeracji liceum profilowane dla młodzieży oraz 5 techników dla młodzieży i 4 technika uzupełniające dla dorosłych. Ponadto w gminach: Lisków, Opatówek i Przygodzice były ulokowane technika dla młodzieży (po 1) i technika dla uzupełniające dla dorosłych (po 1), a w gminie Żelazków technikum dla dorosłych (1) i technikum uzupełniające dla dorosłych (1). Szkoły specjalne, tj. liceum profilowane oraz technikum dla młodzieży specjalnej prowadziły działalność dydaktyczną jedynie w Kaliszu.

W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej funkcjonuje Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu. Obecnie w skład uczelni wchodzi 4 wydziały: medyczny, politechniczny, rehabilitacji i sportu oraz zarządzania.

Warto nadmienić także, że w ostatnich latach Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu zajmowała 1. miejsca wśród Państwowych Wyższych Szkół Zawodowych w rankingach przygotowywanych wspólnie przez „Rzeczpospolitą” i „Perspektywy”. W mieście tym działalność dydaktyczną prowadzi również Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Kaliskiej. Ponadto w Kaliszu działa filia Wyższej Szkoły Finansów i Informatyki im. prof. J. Chechlińskiego w Łodzi oraz wydział Pedagogiczno-Artystyczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W Ostrowie Wielkopolskim funkcjonuje Wydział Zamiejscowy Społecznej Akademii Nauk. Dodatkowo w Opatówku jest zlokalizowany Wydział Zamiejscowy Wyższej Szkoły Informatyki i Umiejętności w Łodzi.

Ryc. 36. Licea profilowane i technika w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

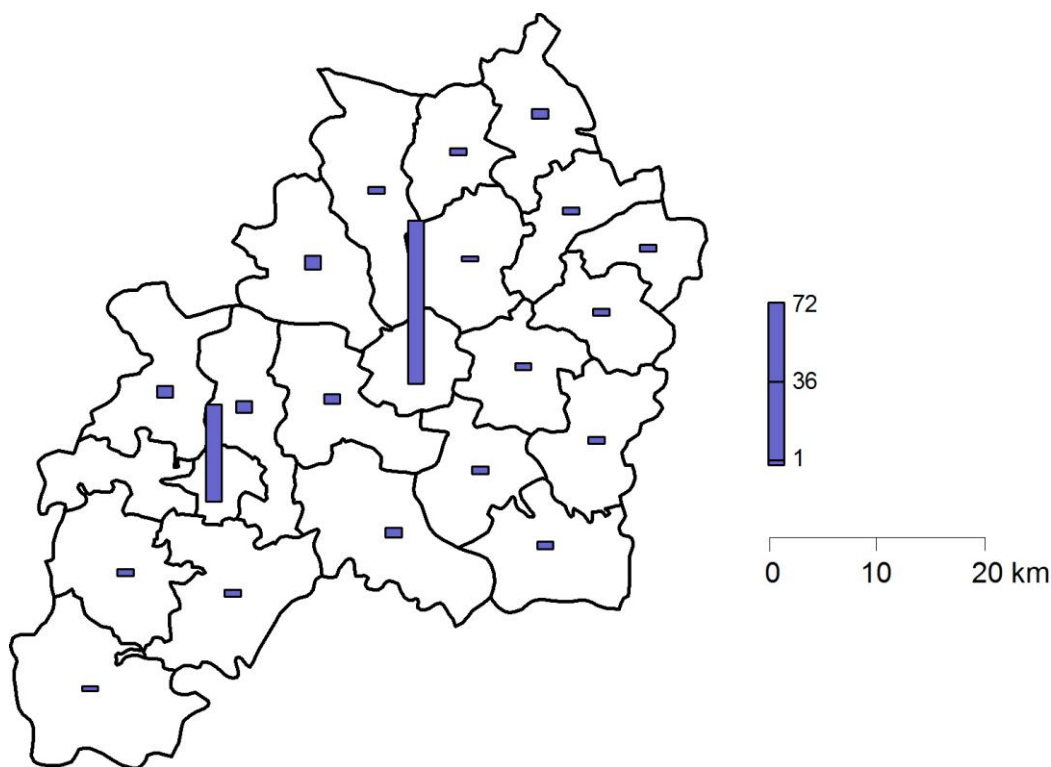
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej najważniejsze szpitale są zlokalizowane w ośrodkach miejskich o znaczeniu regionalnym – w Kaliszu działa Wojewódzki Szpital Zespolony im. Ludwika Perzyny, w skład którego wchodzi Szpital przy głównej siedzibie oraz Szpital Matki i Dziecka im. Przemysława II. Szpital ten jest stale rozbudowywany w celu zapewnienia pacjentom kompleksowej opieki medycznej. Jednym z ostatnich przedsięwzięć jest budowa Ośrodka Radioterapii. W roku 2013 w mieście rozpoczął działalność prywatny

szpital Kalmedica⁷. W Ostrowie Wielkopolskim funkcjonuje Zespół Zakładów Opieki Zdrowotnej będący jedynym obiektem szpitalnym w powiecie ostrowskim. Ponadto na obszarze powiatu kaliskiego znajdują się Wojewódzki Zakład Opieki Psychiatrycznej w Sokolówce oraz Wojewódzki Specjalistyczny Zespół Zakładów Opieki Zdrowotnej Chorób Płuc i Gruźlicy w Wolicy.

Najwyższą wartością wskaźnika wyrażającego liczbę łóżek szpitalnych na 10 000 mieszkańców odznaczało się w 2012 roku miasto Kalisz (81,9 łóżek) – dla porównania w województwie wielkopolskim odnotowano wartość 46,6. Niższymi wartościami charakteryzowały się powiaty: ostrowski (31,0) i kaliski (17,8).

W Aglomeracji funkcjonowało w 2012 roku łącznie 159 przychodni, z czego aż 113 było zlokalizowanych w 2 najważniejszych miastach obszaru – w Kaliszu (71) i Ostrowie Wielkopolskim (42); (ryc. 37). W pozostałych jednostkach administracyjnych poziomu lokalnego liczba przychodni wahała się od 1 do 5. Najwięcej z nich było usytuowanych w gminach: Gołuchów (5), Raszków (4) i Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska (4), a najmniej w gminach: Żelazków i Sośnie (po 1).

Ryc. 37. Przychodnie w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

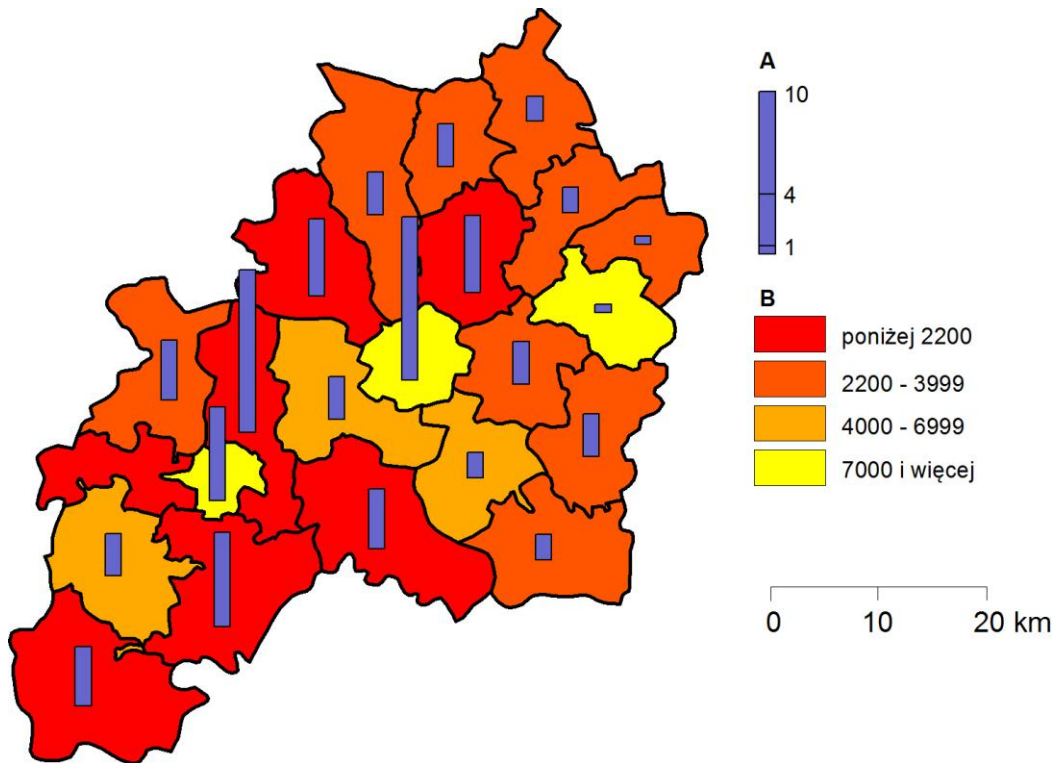
⁷ *Strategia rozwoju miasta Kalisza na lata 2014 – 2024. Projekt.*

Reasumując należy stwierdzić, że nadrzędną funkcję w zakresie ochrony zdrowia w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej pełnią ośrodki miejskie o znaczeniu regionalnym, czyli Kalisz i Ostrów Wielkopolski, w których są skoncentrowane placówki ochrony zdrowia o podstawowym, jak również o wyspecjalizowanym profilu. W pozostałych jednostkach administracyjnych w przeważającej mierze funkcjonują jedynie nieliczne placówki o podstawowym profilu działalności w zakresie ochrony zdrowia. W ostatnich latach na obszarze Aglomeracji można zauważyć wzrost liczby przychodni czy prywatnych praktyk lekarskich.

W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej największą liczbą placówek bibliotecznych⁸ wyróżniały się w 2012 roku miasto Kalisz i gmina wiejska Ostrów Wielkopolski (po 10 placówek), a także miasto Ostrów Wielkopolski i gmina Przygodzice (po 6), a najmniejszą liczbą odznaczały się gminy: Lisków i Koźminek (po 1); (ryc. 38). Najlepszą dostępnością do placówek bibliotecznych, wyrażoną poprzez liczbę osób przypadająca na 1 placówkę biblioteczną charakteryzowały się gminy: Sieroszewice (965 mieszkańców) i Ostrów Wielkopolski (1 102), nieco gorszą dostępność (poniżej 2 200 mieszkańców) zarejestrowały gminy: Sośnie, Żelazków, Przygodzice i Gołuchów. Najgorsza dostępność do placówek bibliotecznych uwidoczniła się w gminie Koźminek oraz miastach: Kalisz i Ostrów Wielkopolski. W przypadku gminy Koźminek sytuacja ta wynikała z faktu funkcjonowania na jej obszarze tylko 1 placówki bibliotecznej, natomiast niekorzystna wartość wskaźnika odnotowana w Kaliszu i Ostrowie Wielkopolskim jest wynikiem dużej liczby ludności i zwartego miejskiego terytorium.

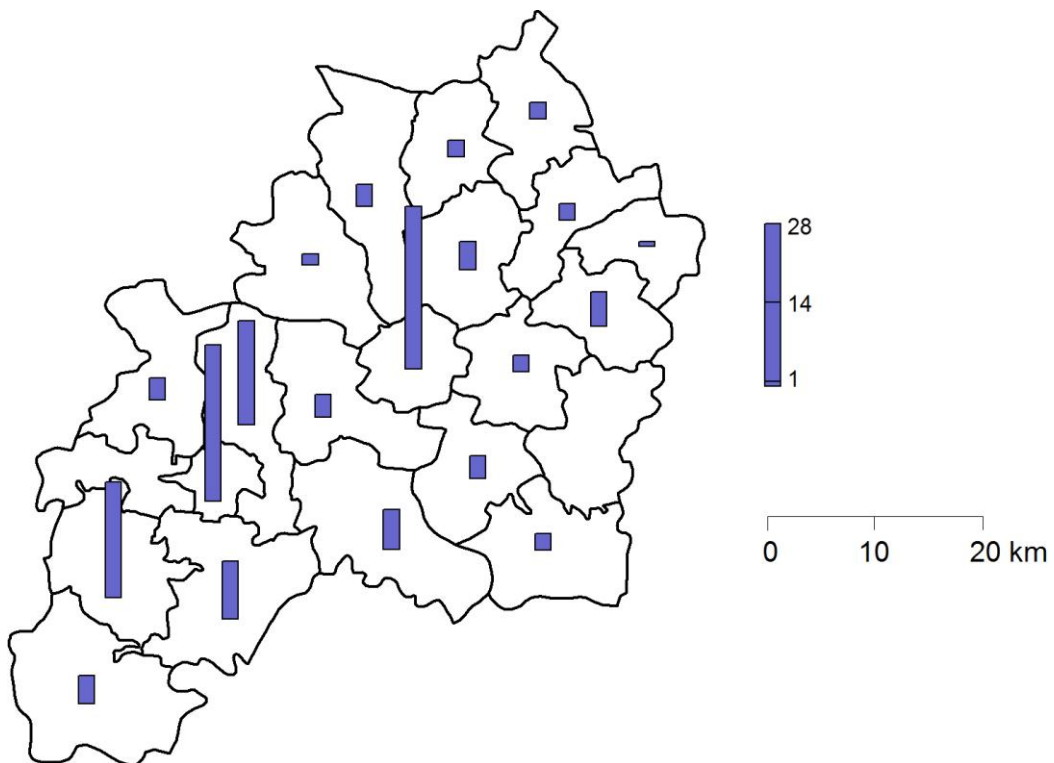
W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku najwięcej klubów sportowych było zarejestrowanych w mieście Kalisz (28 klubów) i mieście Ostrów Wielkopolski (27), a także w gminach: Odolanów (20), Ostrów Wielkopolski (18) i Przygodzice (10) (ryc. 39). Analizując rozmieszczenie przestrzenne zjawiska można zauważyć, że znaczna część klubów sportowych koncentrowała się w gminach położonych w pobliżu Ostrowa Wielkopolskiego. Najmniej klubów sportowych działało w 2012 roku w gminach: Lisków (1) i Gołuchów (2), a w gminie Szczytniki nie funkcjonował ani jeden klub sportowy. Najważniejsze obiekty sportowe w Aglomeracji zlokalizowane są w ośrodkach regionalnych – Stadion Miejski i Stadion Sportowy w Kaliszu oraz Stadion Miejski i Stadion przy ul. Kusocińskiego

⁸ Łącznie biblioteki oraz ich filie.

Ryc. 38. Placówki biblioteczne oraz liczba osób przypadająca na 1 placówkę biblioteczną w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Ryc. 39. Kluby sportowe w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

w Ostrowie Wielkopolskim. Istotnymi obiektami sportowymi są także: hala sportowo-widowiskowa Kalisz Arena czy Hala Klubu Sportowego Stal w Ostrowie Wielkopolskim.

Placówki kultury takie jak: teatr, filharmonia, galerie sztuki ulokowane są jedynie w miastach: Kaliszu i Ostrowie Wielkopolskim. W Kaliszu swoją siedzibę mają m.in. Teatr im. Wojciecha Bogusławskiego i Filharmonia Kaliska, będące jedynymi placówkami tej rangi w całej Aglomeracji. Ponadto w Kaliszu działają placówki kultury: Centrum Kultury i Sztuki, Galeria Sztuki im. Jana Tarasina, Ośrodek Kultury Plastycznej „Wieża Ciśnień”. W mieście funkcjonuje także Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej oraz Centrum Rysunku i Grafiki im. T. Kulisiewicza, będące jego oddziałem.

W Ostrowie Wielkopolskim działalność kulturalną prowadzą m.in. Muzeum Miasta Ostrowa Wielkopolskiego, Ostrowskie Centrum Kultury (w tym też Forum Synagoga) i Powiatowa Galeria Sztuki Współczesnej. Do placówek muzealnych znajdujących się na terenie Aglomeracji, poza Kaliszem i Ostrowem Wielkopolskim, należą także: Muzeum Historii Przemysłu w Opatówku, Muzeum Regionalne w Odolanowie, Prywatne Muzeum Etnograficzne w Garkach, Muzeum Nafty i Gazu w Garkach i Muzeum Leśnictwa w Gołuchowie. Ponadto jako oddziały Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej funkcjonują: Zespół Pałacowo-Parkowy w Lewkowie, Dworek Marii Dąbrowskiej w Russowie i Rezerwat Archeologiczny Zawodzie.

2.7. Rynek nieruchomości

Jednym z elementów świadczących o współczesnych tendencjach osadniczych jest rozwój budownictwa mieszkaniowego w miastach i ich bezpośrednim otoczeniu. Zmiany w zaludnieniu stref podmiejskich generują również przenoszenie działalności gospodarczej na obrzeża miast, jednocześnie przyczyniając się do wzrostu powiązań funkcjonalnych między miastem a otoczeniem.

W latach 2008-2012 w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej do użytkowania oddano 5 983 mieszkania, z czego aż 74,1 % (4 435) stanowiły mieszkania indywidualne, 14,5 % mieszkania przeznaczone na sprzedaż lub wynajem, natomiast 11,4 % mieszkania zakładowe, komunalne i społeczne czynszowe (tab. 11). Najwięcej mieszkań w tym okresie oddano do użytkowania w największych miastach zespołu, czyli w Kaliszu (2 096 mieszkań) i Ostrowie Wielkopolskim (1 368 mieszkań), co stanowi 57,9 % ogółu mieszkań oddanych

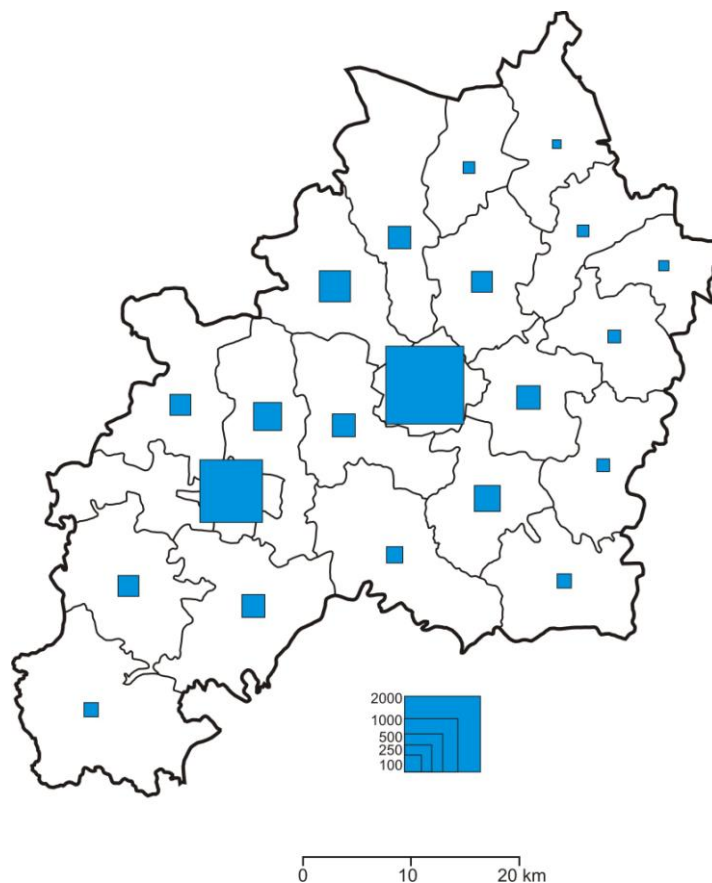
do użytkowania na terenie całej Aglomeracji. Koncentracja ruchu budowlanego w obu ośrodkach regionalnych w mniejszym stopniu widoczna jest w przypadku mieszkań indywidualnych (44,8 %), a dotyczy w szczególności mieszkań zakładowych, komunalnych i społecznych czynszowych (98,8 %) oraz mieszkań przeznaczonych na sprzedaż lub wynajem (92,5 %). Spośród pozostałych gmin Aglomeracji najwięcej mieszkań do użytkowania w latach 2008-2012 oddano na terenie gmin: Gołuchów (284), Ostrów Wielkopolski (274), Godziesze Wielkie (220), Opatówek (192), Nowe Skalmierzyce (183) i Przygodzice (181), przy czym są to w zdecydowanej większości mieszkania indywidualne (99,0 %), związane z intensywnym ruchem budowlanym w strefach podmiejskich obu ośrodków regionalnych, będącego skutkiem procesów suburbanizacji.

Tab. 11. Struktura własnościowa mieszkań oddanych do użytkowania w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2008-2012.

Jednostka terytorialna	Mieszkania oddane do użytkowania			
	ogółem	w tym		
		zakładowe, komunalne i społeczne czynszowe	przeznaczone na sprzedaż lub wynajem	indywidualne
Blizanów	172	0	2	170
Brzeziny	70	0	0	70
Ceków-Kolonia	47	0	0	47
Godziesze Wielkie	231	0	11	220
Gołuchów	334	0	50	284
Kalisz – miasto na prawach powiatu	2 096	526	487	1 083
Koźminek	55	0	0	55
Lisków	36	0	0	36
Mycielin	26	0	0	26
Nowe Skalmierzyce	185	0	2	183
Odolanów	152	0	0	152
Opatówek	192	0	0	192
Ostrów Wielkopolski – gmina miejska	1 368	150	313	905
Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska	274	0	0	274
Przygodzice	181	0	0	181
Raszków	149	0	0	149
Sieroszewice	92	0	0	92
Sośnie	70	7	0	63
Stawiszyn	49	0	0	49
Szczytniki	56	0	0	56
Żelazków	148	0	0	148
Agglomeracja Kalisko-Ostrowska	5 983	683	865	4 435

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

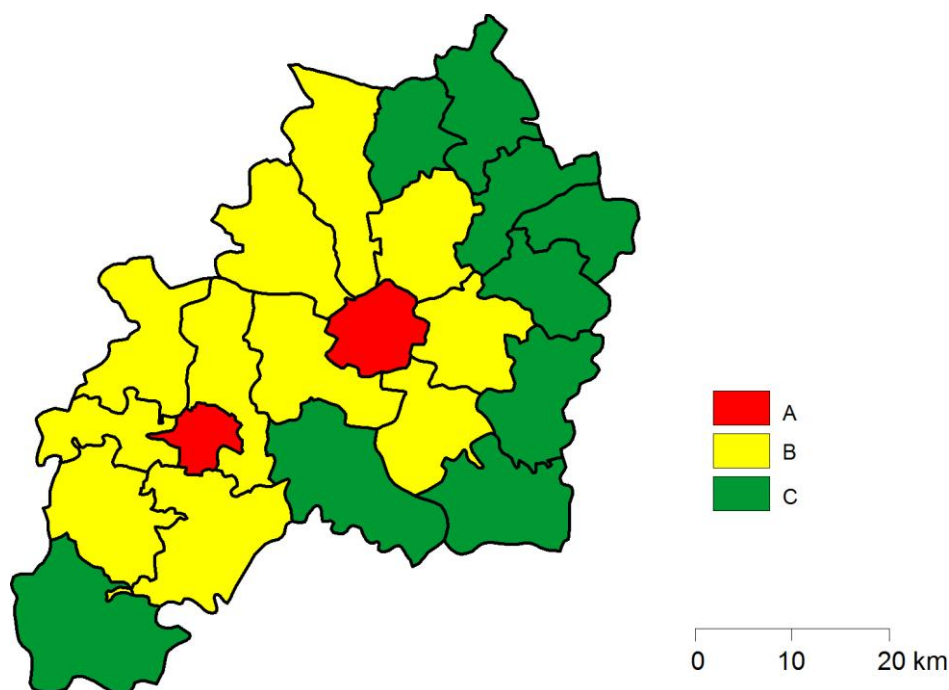
Rozmieszczenie nowych inwestycji budowlanych (ryc. 40) świadczy o występowaniu w przestrzeni Aglomeracji strefy podmiejskiej otaczającej oba ośrodki regionalne, która składa się z gmin bezpośrednio przylegających do obu miast (ryc. 41). Pozostałe gminy Aglomeracji stanowią obszar zaplecza o dominujących funkcjach rolniczych oraz drugorzędnej roli funkcji rekreacyjno-wypoczynkowych. Poszczególne strefy Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej różnią się zasadniczo w zakresie gęstości zaludnienia oraz natężenia ruchu budowlanego na ich terenie (tab. 12), co obrazuje liczba mieszkań oddanych do użytkowania w przeliczeniu na 100 km² powierzchni, która w przypadku miast centralnych wynosi 3 112 mieszkań na 100 km² powierzchni, w przypadku strefy podmiejskiej 146 mieszkań, a w przypadku strefy zaplecza 49 mieszkań.

Ryc. 40. Mieszkania oddane do użytkowania w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2008-2012.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Ryc. 41. Strefy funkcjonalne w obrębie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.

Źródło: opracowanie własne.

Oznaczenia: A – ośrodki regionalne (Kalisz, Ostrow Wielkopolski), B – strefa podmiejska, C – strefa zaplecza Aglomeracji.

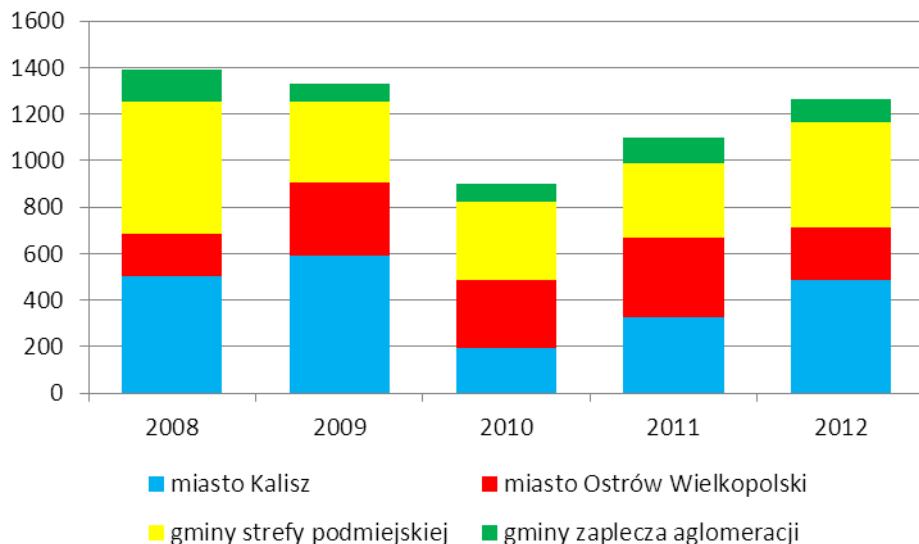
Tab. 12. Strefy funkcjonalne w obrębie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku – dane podstawowe.

Jednostka	Powierzchnia [km ²]	Liczba mieszkańców	Gęstość zaludnienia [osoby/km ²]	Liczba mieszkań oddanych do użytkowania ⁹
Ośrodki regionalne	111,3	177 609	1 595,8	3 464
Strefa podmiejska	1 384,2	121 056	87,5	2 018
Strefa zaplecza Aglomeracji	1 030,1	59 857	58,1	501

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Intensywność ruchu budowlanego na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2008-2012 ulegała pewnym zmianom (ryc. 42), co uwidacznia się w znaczącym spadku w liczbie mieszkań oddanych do użytkowania między 2009 a 2010 rokiem (o 34,5 %), a następnie stopniowym ich wzrostem do 2012 roku (średnio, rocznie o 20,5 %). Ogólna tendencja zmian w liczbie mieszkań oddanych do użytkowania nawiązuje bezpośrednio do zmian zachodzących w największym mieście Aglomeracji – Kaliszu.

⁹ Dane dla lat 2008-2012.

Ryc. 42. Zmiany liczby mieszkań oddanych do użytkowania w poszczególnych strefach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2008-2012.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Analiza rozmieszczenia mieszkań oddanych do użytkowania w latach 2008-2012 w obrębie gmin strefy podmiejskiej i strefy zaplecza Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej wskazuje na ich koncentrację głównie w dużych lub średniej wielkości wsiach położonych w bliskim sąsiedztwie obu ośrodków regionalnych (tab. 13). W analizowanym okresie największą liczbę mieszkań oddano do użytkowania we wsiach: Kościelna Wieś (251), Wolica (90), Gorzyce Wielkie (61), Szale (57) i Radłów (51) oraz mieście Odolanów (55).

Zasoby mieszkaniowe w obrębie Aglomeracji są głównie we własności prywatnej, niewielka część znajduje się w posiadaniu samorządów lokalnych (głównie poszczególnych gmin wchodzących w skład Aglomeracji), a także są zarządzane przez następujące podmioty:

- spółdzielnie lokatorsko-własnościowe (Kaliska Spółdzielnia Lokatorsko-Własnościowa, Ostrowska Spółdzielnia Mieszkaniowa),
- podmioty administracyjne (Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa),
- spółdzielnie własnościowe (Spółdzielnia Kółek Rolniczych w Mycielinie i Dębem).

Ceny mieszkań w Kaliszu i Ostrowie Wielkopolskim według stanu na czerwiec 2014 roku¹⁰ kształtują się na poziomie 2 500-3 500 zł za m² (ok. 125-175 tys. za mieszkanie dwupokojowe o powierzchni ok. 50 m²), natomiast ceny domów w strefie podmiejskiej Aglomeracji na poziomie 2 000-3 000 zł za m².

¹⁰ Cena mieszkań na podstawie portalu internetowego: otodom.pl

Tab. 13. Miejscowości strefy podmiejskiej i strefy zaplecza Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej o największej liczbie mieszkań oddanych do użytkowania w latach 2008-2012.

Miejscowość	Gmina	Liczba mieszkań oddanych do użytkowania	Liczba ludności w 2009 r.	Natężenie ruchu budowlanego ¹¹	Odległość od jednego z ośrodków regionalnych
Kościelna Wieś	Gołuchów	251	2251	111,5	5,9 km (K)
Wolica	Godziesze Wlk.	90	1080	83,3	9,4 km (K)
Gorzyce Wlk.	Ostrów Wlkp.	61	2244	27,2	7,1 km (O)
Szałe	Opatówek	57	702	81,2	8,3 km (K)
Odolanów	Odolanów	55	5117	10,7	14,1 km (O)
Radłów	Raszków	51	1308	39,0	4,3 km (O)
Zduny	Opatówek	43	339	126,8	7,7 km (K)
Skalmierzyce	Nw. Skalmierzyce	42	2042	20,6	8,9 km (K)
Wtórek	Ostrów Wlkp.	41	1214	33,8	7,2 km (O)
Borek	Godziesze Wlk.	41	586	70,0	8,9 km (K)
Pruszków	Blizanów	38	512	74,2	5,9 km (K)
Topola Wlk.	Przygodzice	36	1295	27,8	8,6 km (O)
Opatówek	Opatówek	34	4077	8,3	11,4 km (K)
Przygodzice	Przygodzice	33	2479	13,3	7,8 km (O)
Zacharzew	Ostrów Wlkp.	32	484	66,1	3,2 km (O)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Oznaczenia: K – odległość do Kalisza, O – odległość do Ostrowa Wielkopolskiego.

2.8. Funkcje gospodarcze

Profil gospodarczy odgrywa pierwszorzędne znaczenie w egzystencji danego obszaru, decydując o jego rozwoju lub stagnacji ekonomicznej. Wywiera również bardzo duży wpływ na pozostałe elementy świadczące o charakterze wybranego terytorium, kształtując m.in. poziom jakości życia mieszkańców.

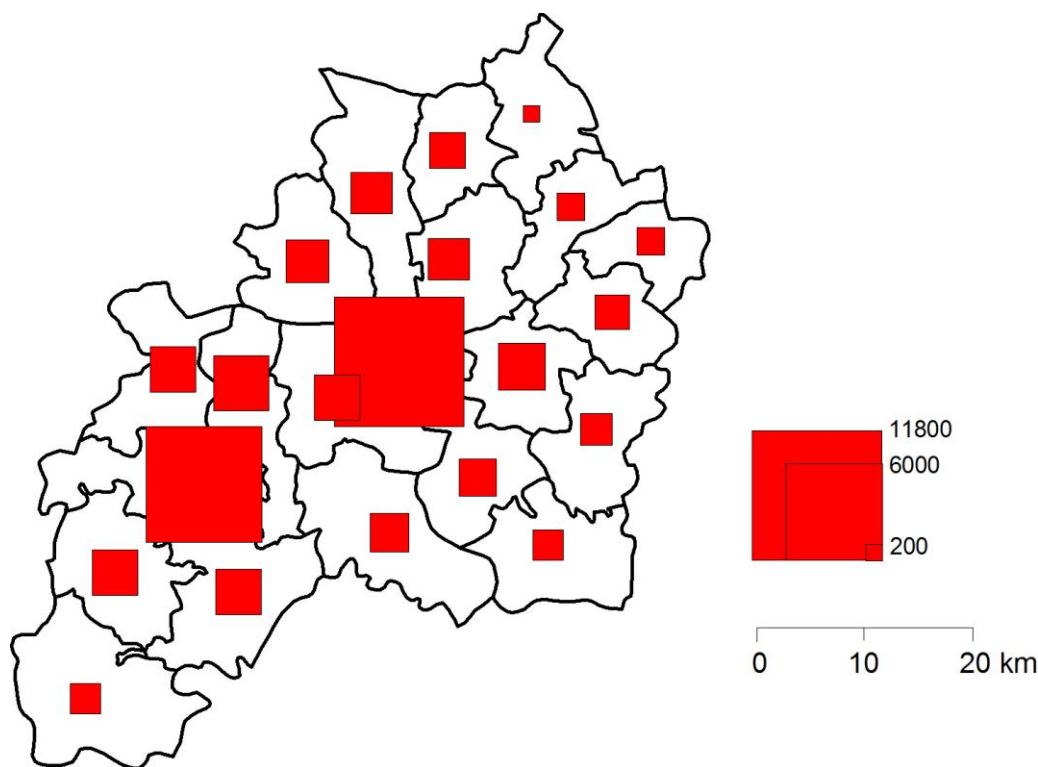
W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej według danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) w 2012 roku funkcjonowało 33 958 podmiotów gospodarki narodowej¹². Najwięcej z nich było zlokalizowanych w mieście Kalisz (11 784 podmioty) i mieście Ostrów Wielkopolski (8 982); (ryc. 43). W dużej mierze zadecydował o tym ich potencjał społeczno-gospodarczy przewyższający pozostałe gminy Aglomeracji. Plasująca się na 3. miejscu pod względem analizowanego wskaźnika gmina wiejska Ostrów Wielkopolski posiadała jedynie 1 530 podmiotów gospodarki narodowej, czyli ponad 7 razy mniej niż w Kaliszu. Ponad 1 000 podmiotów gospodarczych prowadziło działalność jeszcze tylko w gminie Opatówek. Można stwierdzić, że podmioty gospodarki narodowej koncentrują się w największych ośrodkach miejskich (Kalisz i Ostrów Wielkopolski) oraz w ich najbliższym otoczeniu.

¹¹ Liczba mieszkań oddanych do użytkowania na 1 000 mieszkańców.

¹² GUS nie uwzględnia indywidualnych gospodarstw rolnych oraz jednostek lokalnych podmiotów gospodarki narodowej.

W większości analizowanych gmin liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej w 2012 roku zawierała się w przedziale od 500 do 1000 – w gminach: Nowe Skalmierzyce (991), Przygodzice (980), Odolanów (965), Raszków (956), Gołuchów (820), Blizanów (781), Żelazków (741), Sieroszewice (662) i Stawiszyn (550). Stanowią one w zdecydowanej większości pas gmin otaczających miasto Kalisz oraz gminę miejską i wiejską Ostrów Wielkopolski. Można przypuszczać, że ich położenie w pobliżu dużych ośrodków miejskich pozytywnie wpłynęło na rozwój przedsiębiorczości oraz spowodowało lokalizację na ich obszarze nowych inwestycji gospodarczych.

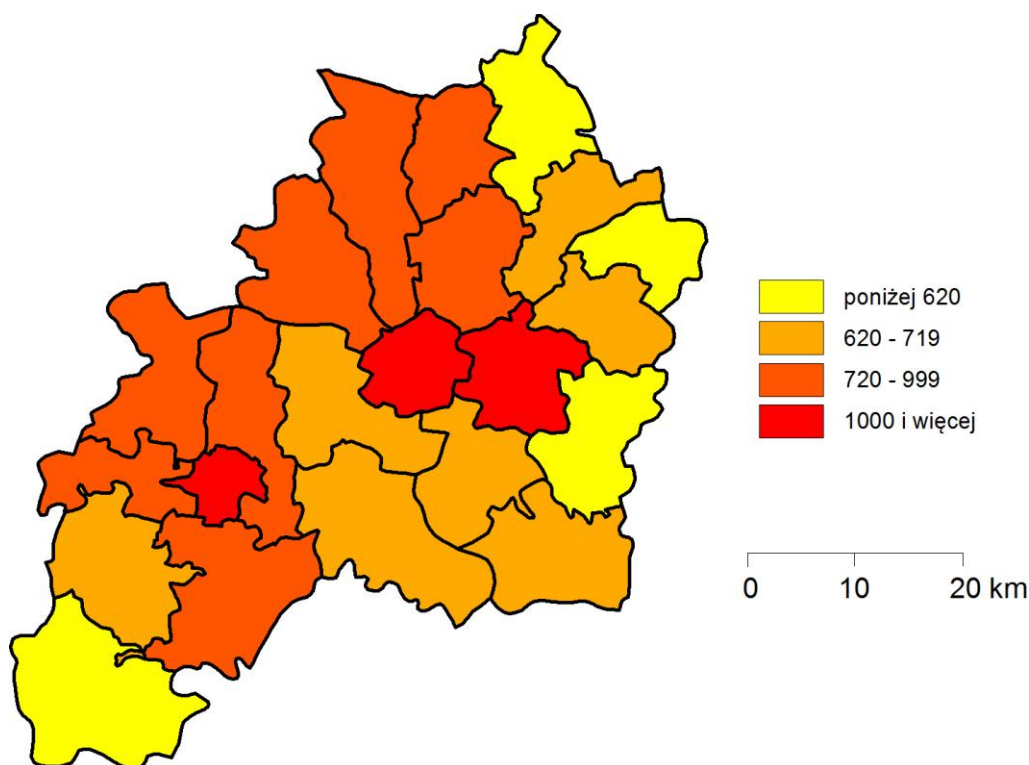
Najmniejszą liczbę podmiotów gospodarki narodowej odnotowano na obszarach peryferyjnych Aglomeracji. Szczególnie niekorzystna sytuacja zarysowała się w gminach położonych we wschodniej części obszaru, w których liczba podmiotów gospodarczych nie przekroczyła 500. Zdecydowanie najmniejsza liczba podmiotów funkcjonowała w gminie Mycielin (204), położonej skrajnie w północno-wschodniej części Aglomeracji. Mniej niż 500 podmiotów działało w gminie Sośnie, zlokalizowanej w południowo-zachodniej części obszaru.

Ryc. 43. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Analizując wskaźnik wyrażający liczbę podmiotów gospodarki narodowej w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców można zaobserwować, że największe natężenie podmiotów gospodarczych, podobnie jak w przypadku danych bezwzględnych, wystąpiło w gminach: mieście Ostrów Wielkopolski (1 232), mieście Kalisz (1 126) i Opatówek (1 004); (ryc. 44) – (dla porównania wartość wskaźnika w województwie wielkopolskim 1 121, a w Polsce 1 032). Znacznym natężeniem podmiotów (od 729 do 999) cechowały się gminy położone wokół Ostrowa Wielkopolskiego oraz na północ od Kalisza: Stawiszyn, Gołuchów, Żelazków, Blizanów, Raszków, Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska i Przygodzice. Najniższe wartości analizowanego wskaźnika (poniżej 620) odnotowały 4 gminy położone peryferyjnie wobec 2 największych ośrodków miejskich Aglomeracji (Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego): Mycielin, Szczytniki, Lisków i Sośnie.

Ryc. 44. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Oprócz danych ukazujących liczbę podmiotów gospodarki narodowej na danym obszarze (w wartościach bezwzględnych, jak i względnych) ważną charakterystyką jest

struktura gospodarki według sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności 2007 (PKD 2007)¹³. W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej we wszystkich gminach w 2012 roku najwięcej podmiotów gospodarki narodowej (9 908) przynależało do sekcji G związanej z ogólnie pojętym handlem (tab. 14). Największą ich koncentrację zaobserwowano w mieście Kalisz (3 389) i mieście Ostrów Wielkopolski (2 733). Najmniej podmiotów gospodarczych tej sekcji (poniżej 100) funkcjonowało w gminach: Mycielin (48), Lisków (74), Brzeziny (82), Ceków-Kolonia (84) i Sośnie (99). Drugą najliczniej reprezentowaną sekcją w Aglomeracji była sekcja F – Budownictwo, obejmująca 3 782 podmioty. Najwięcej podmiotów do niej należących funkcjonowało w mieście Ostrów Wielkopolskie (1 023) i mieście Kalisz (1 001). Powyżej 100 podmiotów gospodarki narodowej sekcji F zarejestrowano w gminach: Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska (258), Odolanów (182), Przygodzice (162), Raszków (147), Nowe Skalmierzyce (117), Gołuchów (109) i Sieroszewice (103). W żadnej gminie liczba podmiotów gospodarczych sekcji F nie była niższa niż 40.

Na 3. miejscu pod względem liczby podmiotów gospodarczych w Aglomeracji uplasowała się sekcja C – Przetwórstwo przemysłowe, skupiająca 3 378 podmiotów. Sekcja ta ogrywa kluczową rolę w rozwoju gospodarczym, ze względu na charakter należących do niej podmiotów, wśród których często znajdują się duże zakłady produkcyjne warunkujące stabilność rynku pracy. Ze względu na fakt, że działalność związana z przetwórstwem przemysłowym koncentruje się głównie na obszarach miejskich, najwięcej podmiotów gospodarczych sekcji C zarejestrowano w mieście Kalisz (993) i mieście Ostrów Wielkopolski (853). Pozostałe gminy, w których liczba podmiotów gospodarki narodowej należących do sekcji C przekroczyła 100, także posiadają na swoim obszarze jednostki osadnicze posiadające prawa miejskie lub leżą w bezpośrednim sąsiedztwie głównych ośrodków gospodarczych. Należą do nich gminy: Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska, Raszków, Odolanów i Nowe Skalmierzyce.

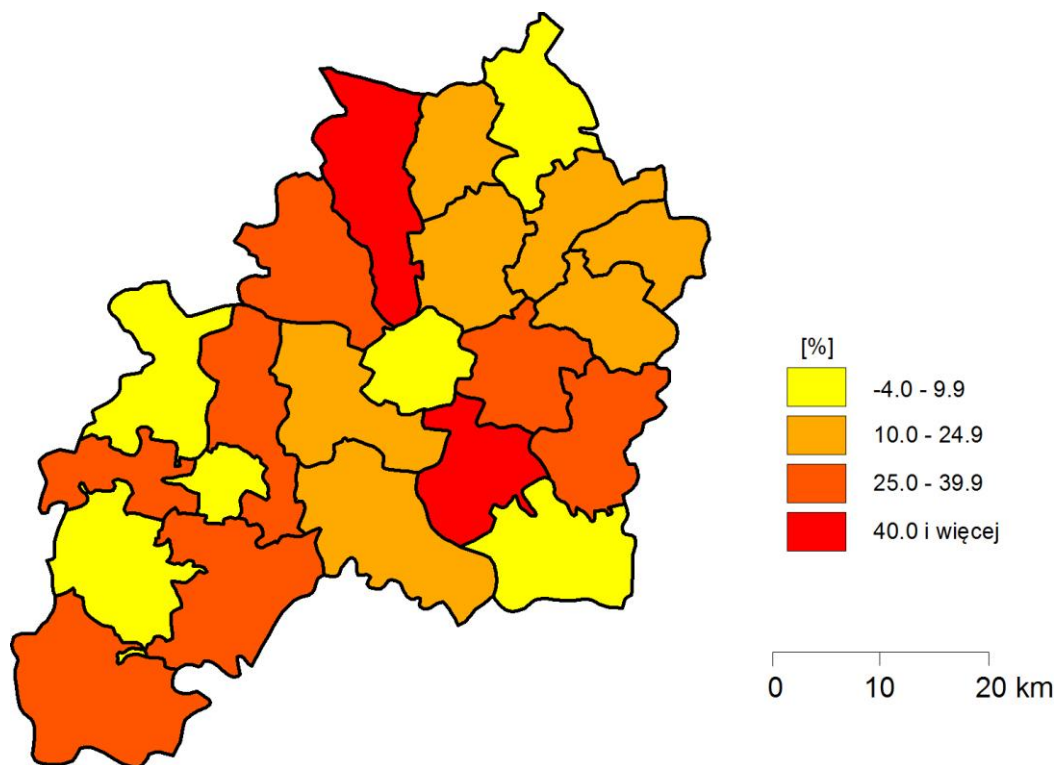
¹³ Polska Klasyfikacja Działalności – podział na sekcje: A - Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, B - Górnictwo i wydobywanie, C - Przetwórstwo przemysłowe, D - Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych, E - Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją, F – Budownictwo, G - Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle, H - Transport i gospodarka magazynowa, I - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznym, J - Informacja i komunikacja, K - Działalność finansowa i ubezpieczeniowa, L - Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości, M - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, N - Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca, O - Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne, P - Edukacja, Q - Opieka zdrowotna i pomoc społeczna, R - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, S - Pozostała działalność usługowa, T - Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby, U - Organizacje i zespoły eksterytorialne.

Tab. 14. Podmioty gospodarki narodowej według sekcji PKD 2007 zarejestrowane w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Jednostka terytorialna	Sekcje																			
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	SiT	U
Blizanów	86	3	90	1	2	61	234	44	19	11	28	6	52	27	18	24	29	11	35	0
Brzeziny	42	0	55	0	2	58	82	39	10	4	6	2	12	8	16	11	13	4	15	0
Ceków-Kolonia	38	0	46	1	1	46	84	12	5	2	4	1	16	2	8	14	7	3	18	0
Godziesze Wielkie	62	3	69	2	3	72	146	43	15	8	26	5	29	11	16	27	35	13	35	0
Gołuchów	38	0	97	0	3	109	251	30	32	16	24	22	48	15	10	31	31	14	49	0
Kalisz – miasto na prawach powiatu	187	4	993	12	37	1 001	3 389	739	269	307	491	545	1 236	289	37	504	789	201	754	0
Koźminek	53	2	46	0	1	68	146	36	2	5	10	1	23	6	14	14	17	8	33	0
Lisków	24	0	33	0	0	49	74	20	5	3	5	3	16	5	9	31	8	10	18	0
Mycielin	25	0	26	0	0	40	48	5	0	3	4	2	9	0	13	10	6	3	10	0
Nowe Skalmierzyce	83	1	126	3	3	117	324	65	20	16	20	26	41	15	9	24	38	13	47	0
Odolanów	81	5	127	0	3	182	247	45	23	3	22	12	29	28	13	33	38	17	57	0
Opatówek	117	1	94	0	4	84	378	58	27	11	28	25	75	22	17	43	45	10	42	0
Ostrów Wielkopolski – gmina miejska	160	3	853	10	23	1 023	2 733	458	223	207	304	329	841	220	24	351	505	173	542	0
Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska	110	4	164	0	5	258	463	95	23	21	33	11	88	24	24	54	45	35	73	0
Przygodzice	97	0	95	1	3	162	262	40	30	11	18	12	35	29	15	53	36	20	61	0
Raszków	70	0	142	0	2	147	286	44	13	7	22	5	47	25	20	23	23	27	53	0
Sieroszewice	74	5	90	2	5	103	172	51	11	7	5	4	25	5	15	23	17	14	34	0
Sośnie	25	0	47	0	1	85	99	23	5	7	6	4	9	7	11	18	7	16	28	0
Stawiszyn	25	1	59	1	2	82	147	27	14	8	20	62	23	9	10	13	13	7	27	0
Szczytniki	63	0	33	2	0	65	128	15	7	0	8	12	13	9	14	22	12	3	22	0
Żelazków	133	0	93	2	5	60	215	42	15	9	16	5	32	12	14	21	14	9	44	0
Agglomeracja Kalisko-Ostrowska	1 593	32	3378	37	105	3 872	9 908	1 931	768	666	1 100	1094	2 699	768	327	1 344	1 728	611	1 997	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Analizując zmiany w liczbie zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej w gminach Aglomeracji w latach 2002-2012 można zauważyć kilka przestrzennych zależności (ryc. 45). Najwyższy przyrost podmiotów gospodarki narodowej odnotowano głównie w jednostkach administracyjnych poziomu lokalnego okalających największe ośrodki miejskie Aglomeracji – gminach: Blizanów (40,5 %), Godziesze Wielkie (42,2 %), Gołuchów (34,9 %) i Opatówek (27,2 %) ze strefy podmiejskiej Kalisza, a także Ostrów Wielkopolski (28,7 %) i Przygodzice (26,5 %) ze strefy podmiejskiej Ostrowa Wielkopolskiego. Ponadto bardzo wysoki wzrost zanotowano również w gminie Sośnie (34,0 %). Niewielki wzrost zarejestrowano w mieście Ostrów Wielkopolski (6,5 %) oraz w gminach położonych w przeważającej mierze w obszarach peryferyjnych Aglomeracji: Brzeziny (9,2 %) i Mycielin (2,5 %). Jediną jednostką administracyjną, na obszarze której zanotowano spadek podmiotów był Kalisz (-3,2 %). Należy zatem stwierdzić, że intensywny rozwój przedsiębiorczości zaznaczył się w szczególności w gminach strefy podmiejskiej Kalisza.

Ryc. 45. Zmiana liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2002-2012.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Do głównych branż przemysłowych rozwiniętych na obszarze Aglomeracji, jak również Kalisko-Ostrowskiego Okręgu Przemysłowego, należą przemysły: elektromaszynowy (m.in.

produkcja silników lotniczych), informatyczny, motoryzacyjny, automatyka, spożywczy, włókienniczo-odzieżowy, środków transportu i drzewny.

W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej nie znajduje się siedziba żadnej ze Specjalnych Stref Ekonomicznych (SSE), jednak są zlokalizowane podstrefy SSE, tj.: Wałbrzyskiej „Invest – Park”, Łódzkiej i Kamiennogórskiej. Dodatkowo w 2013 roku została wydana zgoda na utworzenie w Kaliszu podstrefy Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Euro-Park Mielec”. Obszary, które zostały włączone w skład wspomnianych podstref SSE posiadają z reguły niewielką powierzchnię.

W mieście Kaliszu funkcjonuje również Strefa Gospodarcza Dobrzec – Zachód o powierzchni 87 ha. Na jej obszarze planuje się rozwój funkcji handlowych, magazynowych i produkcyjnych. Opisywany teren jest już uzbrojony w podstawowe elementy infrastruktury technicznej¹⁴. Ponadto w przestrzeni miasta Kalisz wydzielono tereny inwestycyjne w 8 lokalizacjach, które obejmują 23 działki. Ich całkowita powierzchnia wynosi 143,8 ha, z czego 10,9 ha jest własnością miasta.

W Aglomeracji działają także klastry przemysłowe zrzeszające przedsiębiorstwa o podobnym profilu działalności, zgrupowane przestrzennie, które poprzez szereg powiązań między sobą osiągają obopólne korzyści. Do tego rodzaju organizacji można zaliczyć m.in.: Wielkopolski Klaster Lotniczy, Klaster Automatyki, Klaster Spożywczy Południowej Wielkopolski czy Wielkopolski Klaster Kolejowy. Ważną inicjatywą odpowiadającą za wspieranie lokalnej przedsiębiorczości jest również Fundacja Kaliski Inkubator Przedsiębiorczości, w ramach której został utworzony Kaliski Inkubator Technologiczny.

Gospodarcze znaczenie dla Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej mają również zlokalizowane na jej obszarze złoża kopalin. Ze względu na swoją budowę geologiczną Aglomeracja posiada zasoby piasków i żwirów oraz utworów ilastych. Złoża te skupiają się w głównej mierze w środowej części powiatu ostrowskiego oraz w zachodniej części powiatu kaliskiego. Złoża piasków i żwirów występują również na obszarze gminy Lisków. W południowej części powiatu kaliskiego, w gminie Brzeziny znajdują się ponadto pokłady torfu. Najważniejszym surowcem występującym na obszarze Aglomeracji jest jednak gaz ziemny. Złoża tego surowca energetycznego usytuowane są m.in. w gminach: Sośnie, Odolanów i Ostrów Wielkopolski. Obszar prac poszukiwawczych dla udokumentowania perspektywicznych złóż gazu ziemnego pokrywa zachodnią część obszaru, ograniczając się głównie do powiatu ostrowskiego.

¹⁴ *Strategia rozwoju miasta Kalisza na lata 2014 – 2024. Projekt.*

Ważne znaczenie dla rozwoju gospodarczego mają podmioty gospodarki narodowej zaliczane do sekcji J, K, L, M, N, które są powiązane z usługami sfery otoczenia biznesu. Łącznie w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku funkcjonowało 6 327 podmiotów wskazanych sekcji, w tym najwięcej przynależących do sekcji M – Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (2 699). Podmioty należące do wymienionych sekcji koncentrowały się głównie w mieście Kalisz (2 868) i mieście Ostrów Wielkopolski (1 901).

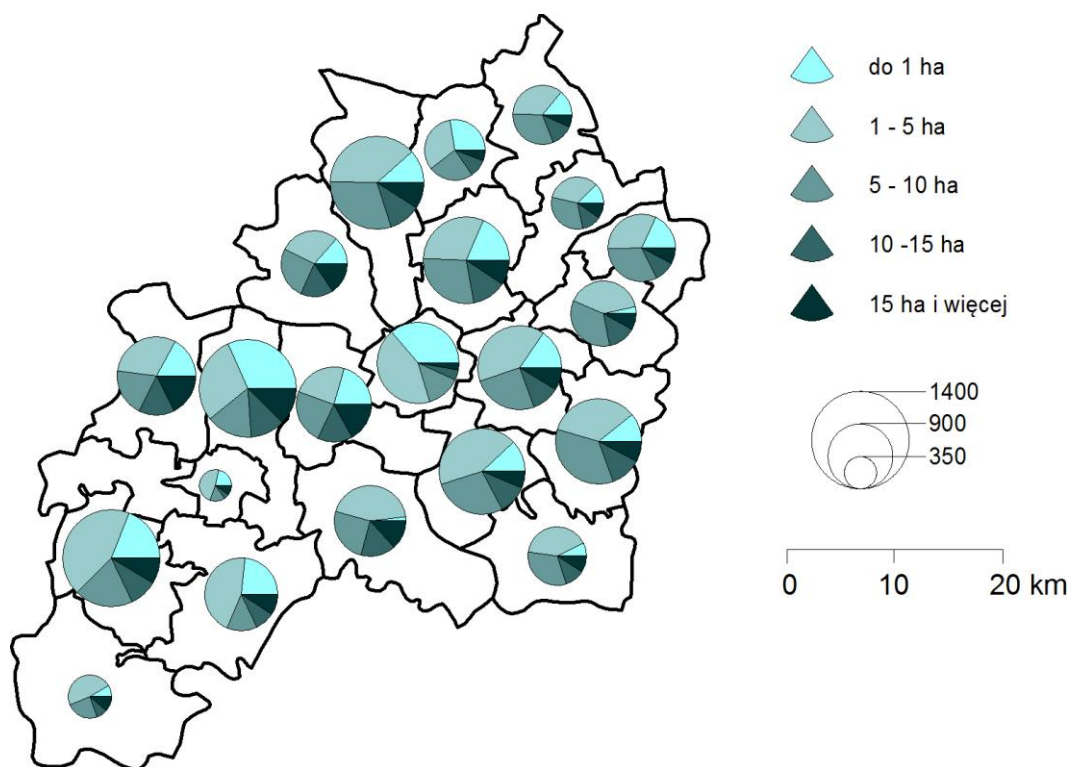
Osobnego omówienia wymagają kwestie związane z działalnością rolniczą. Biorąc pod uwagę podmioty gospodarki narodowej przyporządkowane do sekcji A – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, w której to GUS nie uwzględnia indywidualnych gospodarstw rolnych, można dostrzec pewne przestrzenne prawidłowości. Najwięcej podmiotów gospodarki narodowej tej sekcji było zarejestrowanych w 2012 roku w mieście Kalisz (187) i mieście Ostrów Wielkopolski (160), a także w niektórych gminach je otaczających: Żelazków (133), Opatówek (117), Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska (110) i Przygodzice (97). Najmniej podmiotów sekcji A zanotowano na północnym-wschodzie badanego obszaru w gminach: Lisków (24), Mycielin (25), Stawiszyn (25) oraz w leżącej na południowym-zachodzie gminie Sośnie (25).

Dodatkowej analizy w przypadku zagadnień rolniczych wymagają kwestie związane z gospodarstwami rolnymi. Według danych pochodzących z Powszechnego Spisu Rolnego (PSR) przeprowadzonego w 2010 roku na obszarze Aglomeracji było zlokalizowanych 21 326 gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą, wśród których 21 291 stanowiły gospodarstwa indywidualne (ryc. 46). Można zauważyć, że rolnictwo Aglomeracji ma charakter indywidualny. Na ponad 21 tysięcy gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą jedynie 35 nie było gospodarstwami indywidualnymi.

Analizując przestrzenne rozmieszczenie gospodarstw rolnych w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej można stwierdzić, że koncentrują się one głównie w gminach położonych w centralnej części obszaru oraz w gminie Odolanów. W 13 gminach funkcjonowało ponad 1 000 gospodarstw rolnych – najwięcej w gminach: Ostrów Wielkopolski (1 431), Odolanów (1 430) i Blizanów (1 365). Najmniej gospodarstw rolnych posiadało miasto Ostrów Wielkopolski (359), a także gminy: Sośnie (541) i Ceków-Kolonia (690), położone peryferyjnie na obszarze Aglomeracji.

W Aglomeracji przeważały gospodarstwa rolne o powierzchni od 1 do 5 hektarów – zarejestrowano 7 936 tychże gospodarstw, co stanowiło ponad 37 % wszystkich gospodarstw rolnych. Drugą pod względem liczebności grupą były gospodarstwa o powierzchni

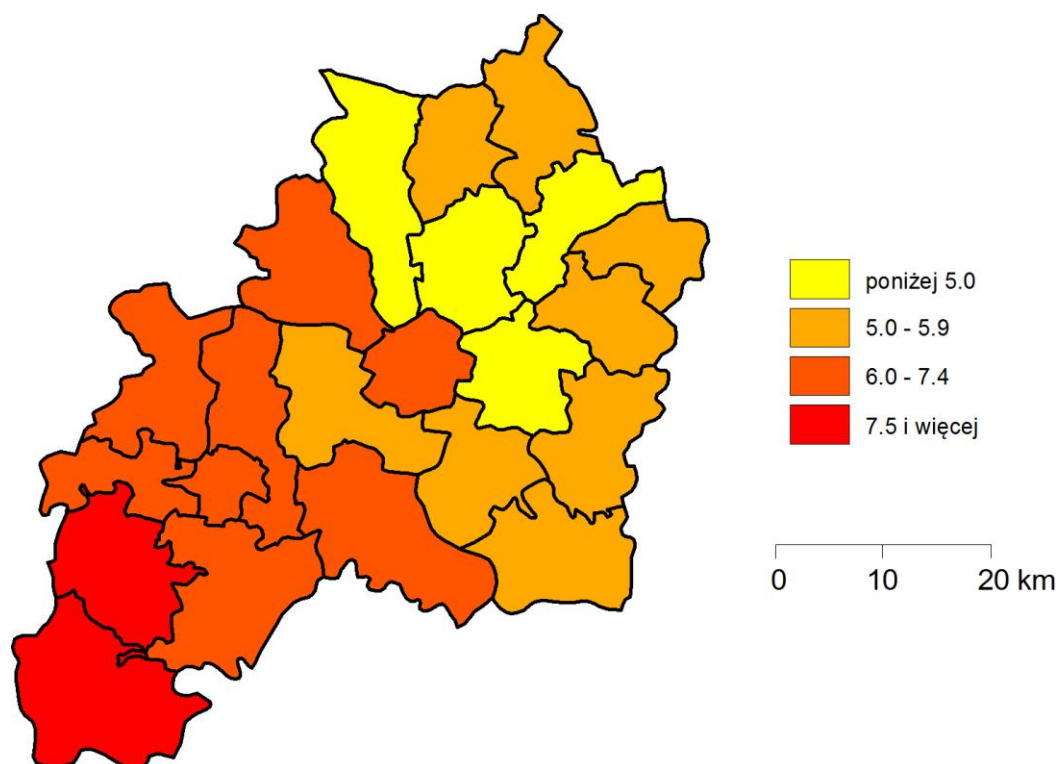
zawierającej się w przedziale 5-10 hektarów (5 320 gospodarstw, stanowiąc 24,9 %). Najmniej gospodarstw rolnych posiadało powierzchnię powyżej 15 hektarów (2 093). Można zatem stwierdzić, że Aglomeracja charakteryzuje się małymi i średnimi pod względem powierzchni gospodarstwami rolnymi.

Ryc. 46. Gospodarstwa rolne prowadzące działalność rolniczą oraz ich struktura wielkościowa w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2010 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Ważnym elementem świadczącym o stanie gospodarki danego obszaru jest zjawisko bezrobocia. W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku największy udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym zanotowano w gminach: Sośnie (10,0 %) i Odolanów (7,9 %) wchodzących w skład powiatu ostrowskiego, natomiast najniższy udział zarejestrowano w gminach: Żelazków (4,1 %), Ceków-Kolonia (4,3 %), Blizanów (4,6 %) i Opatówek (4,9 %), położonych w powiecie kaliskim (ryc. 47). Uogólniając można stwierdzić, że wartość analizowanego wskaźnika w 2012 roku wzrastała w kierunku od północnego-wschodu na południowy-zachód Aglomeracji, czyli wyższe wartości były notowane na obszarze powiatu ostrowskiego niż w powiecie kaliskim. Należy podkreślić także zbliżone wartości wskaźnika w 2 największych miastach obszaru – w Kaliszu (6,3 %), a w Ostrowie Wielkopolskim (6,6 %).

Ryc. 47. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

2.9. Krajobraz rolniczy

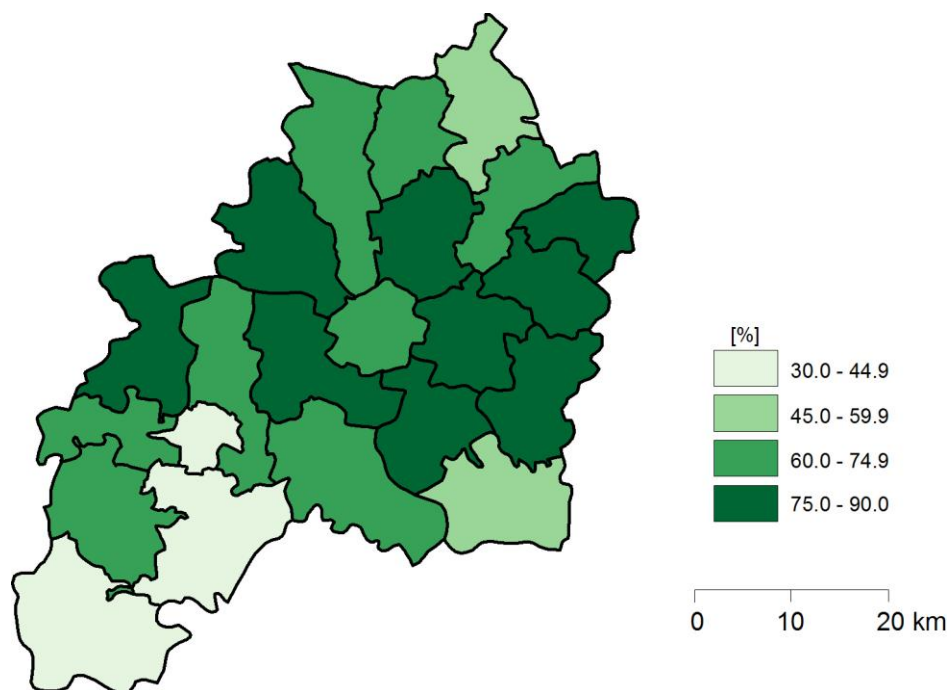
Rolnictwo jest jednym z działów gospodarki, którego głównym zadaniem jest dostarczenie płodów rolnych. Rolnictwo uzyskuje produkty roślinne i zwierzęce dzięki uprawie roślin oraz chowu i hodowli zwierząt. Gospodarka rolna pełni 3 zasadnicze funkcje:

- ekonomiczne (polegające na produkcji żywności i pasz, wytwarzaniu surowców dla przemysłu przetwórczego, dzięki czemu rolnictwo bierze udział w tworzeniu PKB),
- społeczne (polegające na zapewnianiu społeczeństwu miejsc pracy),
- przestrzenne (polegające na przekształcaniu krajobrazu naturalnego w rolniczy).

Krajobraz rolniczy jest typem krajobrazu kulturowego, ukształtowanym pod wpływem działalności rolniczej. Jest on krajobrazem otwartym, zdominowanym przez osadnictwo wiejskie, pola uprawne, powstałe w wyniku wypalania lub karczowania lasów w celu uprawy roślin oraz łąki i pastwiska. Krajobraz rolniczy ukształtowany jest w wyniku wieloletniego użytkowania rolniczego.

Obszary wiejskie w obrębie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej zajmują powierzchnię 2 404,7 km², co stanowi 95,2 % jej całkowitej powierzchni. Jednak ze względu na czynniki przyrodnicze (np. dużą lesistość w pewnych strefach Aglomeracji) i przeobrażenia społeczno-gospodarcze wsi w strefach podmiejskich obu ośrodków regionalnych nie cały ten obszar można uznać za krajobraz typowo rolniczy. Jego powierzchnię można oszacować wyliczając z powierzchni obszarów wiejskich strefy podmiejskie Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego (obejmujące obszar oddalony o ok. 5 km od granic obu miast) oraz powierzchnię zajmowaną przez lasy. Przy takich założeniach powierzchnia zajmowana przez krajobraz rolniczy wynosi ok. 55,4 % całkowitej powierzchni Aglomeracji.

Najistotniejszym elementem krajobrazu rolniczego są grunty użytkowane rolniczo. W przypadku Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej użytki rolne zajmują powierzchnię 169 200 ha, co stanowi 67,0 % całkowitej powierzchni obszaru. Tak duży udział użytków rolnych w obrębie Aglomeracji wynika głównie z uwarunkowań przyrodniczych, do których można zaliczyć: dobre warunki termiczne oraz równinną rzeźbę terenu. Jednostkami o największym udziale użytków rolnych w stosunku do całkowitej powierzchni obszaru w przypadku Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej są gminy (ryc. 48): Nowe Skalmierzyce (89,1 %), Szczytniki (88,6 %), Lisków (85,3 %), Raszków (84,4 %), Żelazków (83,5 %)

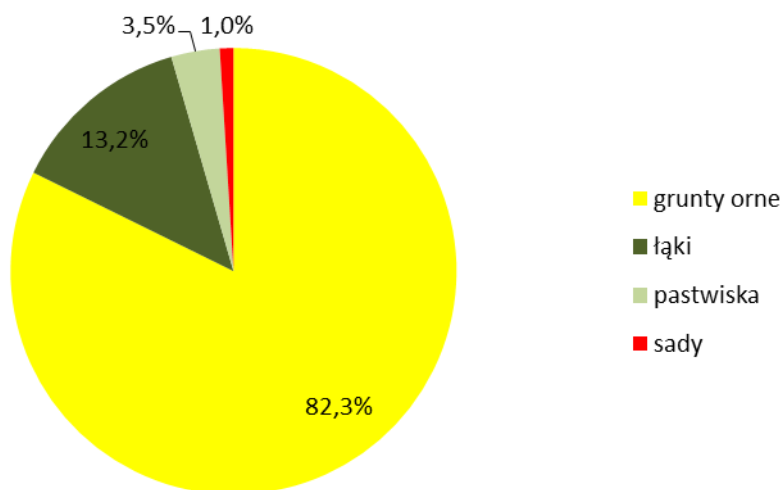

Ryc. 48. Udział użytków rolnych w całkowitej powierzchni gmin Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

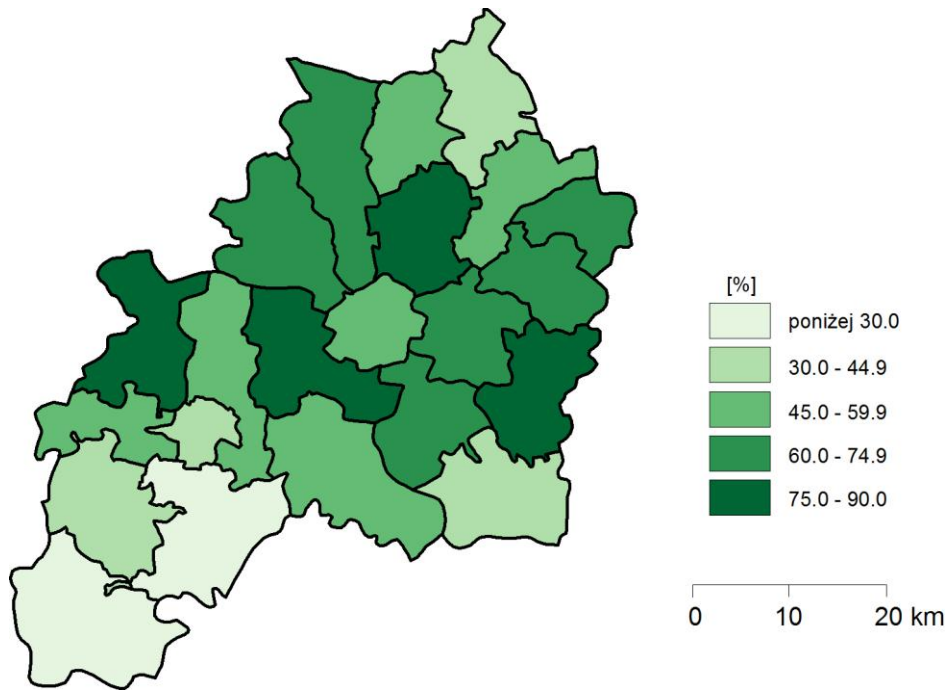
i Opatówek (82,4 %), a najmniejszym udziałem użytków rolnych wyróżnia się miasto Ostrów Wielkopolski (37,6 %) oraz gminy o dużej lesistości: Sośnie (37,7 %), Przygodzice (42,2 %) i Brzeziny (50,2 %). W odniesieniu do całego obszaru Aglomeracji można stwierdzić, że jej część zachodnia (ostrowska), głównie z uwagi na większą lesistość, cechuje się niższym udziałem użytków rolnych (62,9 %) niż jej część wschodnia – kaliska (71,3 %).

W strukturze użytków rolnych w obrębie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej zdecydowanie przeważają grunty orne (ryc. 49), zajmujące powierzchnię 142 367 ha, co stanowi 54,9 % jej całkowitego obszaru i 82,1 % całkowitej powierzchni obszarów użytkowanych rolniczo. Największy udział gruntów rolnych w stosunku do całkowitej powierzchni jednostki posiadają gminy (ryc. 50): Nowe Skalmierzyce (83,5 %), Szczytniki (77,8 %), Raszków (77,6 %) i Żelazków (76,0 %), natomiast najmniejszy udział gminy Sośnie (19,3 %) i Przygodzice (24,9 %) w powiecie ostrowskim oraz miasto Ostrów Wielkopolski (30,9 %). Największym udziałem gruntów ornych w strukturze użytków rolnych wyróżniają się gminy (ryc. 51): Nowe Skalmierzyce (93,7 %), Raszków (92,0 %), Żelazków (91,0 %) i Blizanów (90,6 %), z kolei najmniejszym gminy, w których duży udział stanowią użytki zielone (łąki i pastwiska): Sośnie (51,2 %), Przygodzice (59,1 %) i Odolanów (62,4 %).

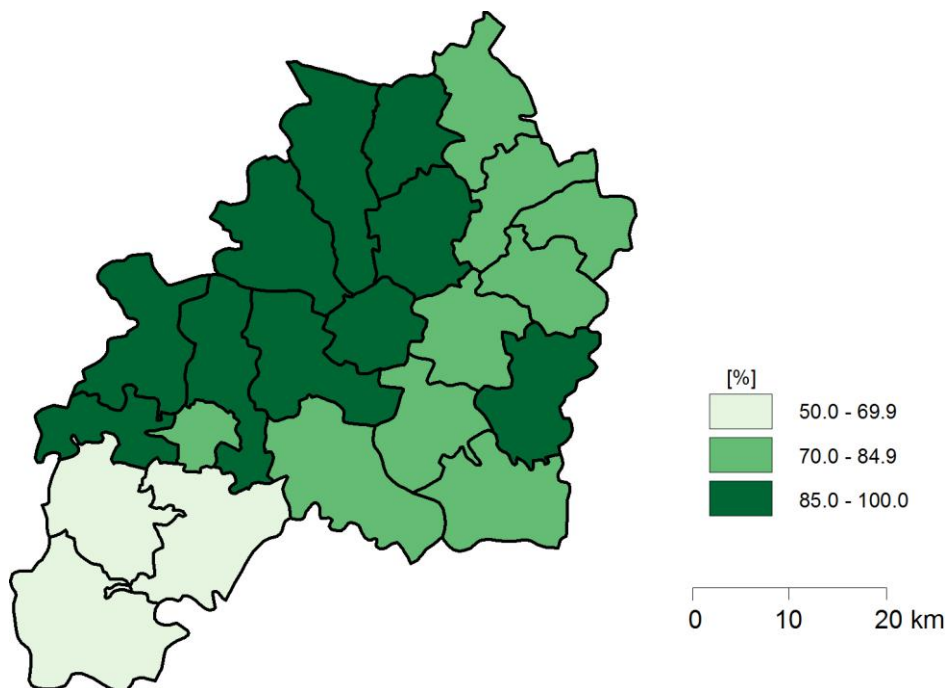
Ryc. 49. Struktura użytków rolnych w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Ryc. 50. Udział gruntów ornych w całkowitej powierzchni gmin Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

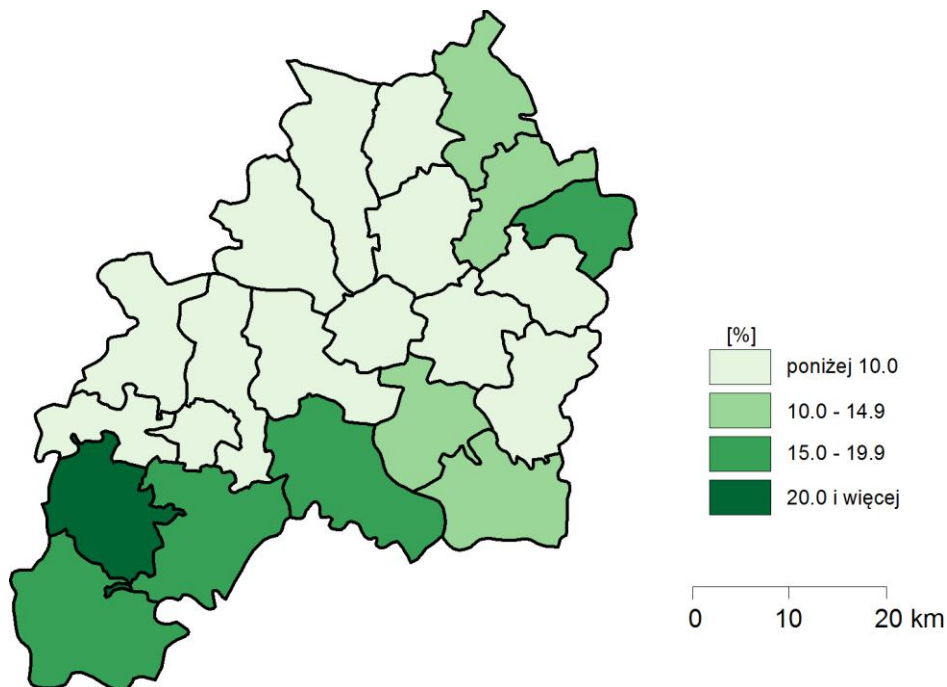

Ryc. 51. Udział gruntów ornych w strukturze użytków rolnych w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Użytki zielone (łąki i pastwiska) na terenie Aglomeracji zajmują powierzchnię 28 944 ha, z czego 22 864 ha stanowią łąki, a 6 080 ha pastwiska. Powierzchnia użytków zielonych stanowi 11,5 % całkowitej powierzchni obszaru i 16,7 % użytków rolnych. Spośród gmin wchodzących w skład Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej największym udziałem użytków zielonych w stosunku do całkowitej powierzchni obszaru wyróżniają się gminy (ryc. 52): Odolanów (25,9 %), Sośnie (18,3 %), Przygodzice (17,2 %) i Lisków (16,2 %), natomiast najmniejszym miasta Kalisz (4,5 %) i Ostrów Wielkopolski (5,9 %), a także gminy: Nowe Skalmierzyce (5,2 %), Blizanów (6,1 %) i Żelazków (6,2 %). Największy udział użytków zielonych w strukturze użytków rolnych posiadają gminy (ryc. 53): Sośnie (48,6 %), Przygodzice (40,8 %) i Odolanów (37,4 %), natomiast najmniejszy gminy: Nowe Skalmierzyce (5,9 %) i Żelazków (7,4 %) oraz miasto Kalisz (7,4 %).

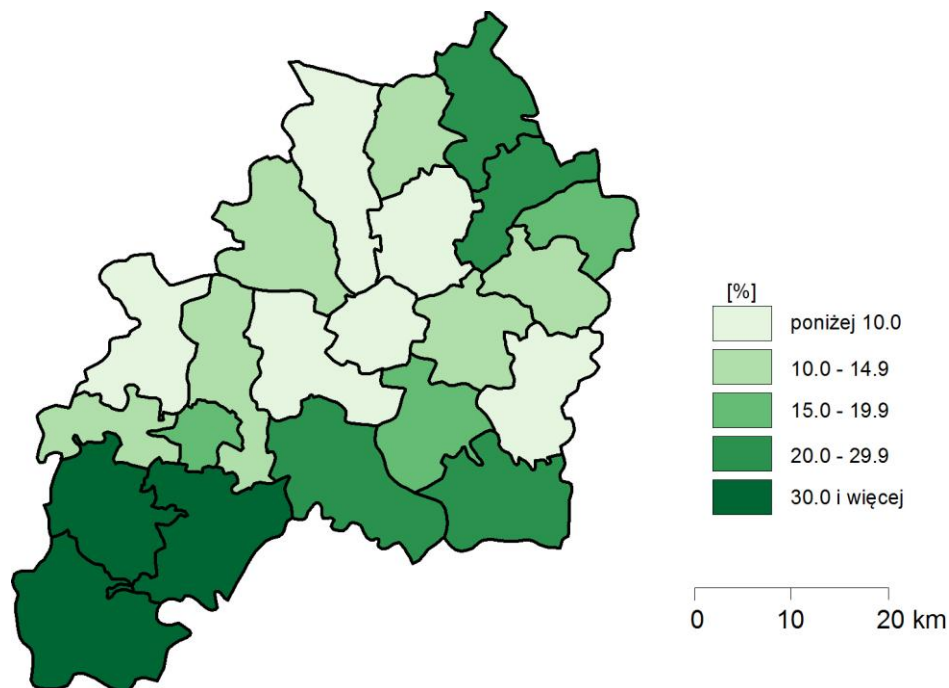
Sady w obrębie Aglomeracji zajmują powierzchnię 1 711 ha, co stanowi 0,7 % całkowitej powierzchni Aglomeracji oraz 1,0 % powierzchni użytków rolnych. Największą powierzchnią sadów wyróżniają się gminy położone w centralnej części powiatu kaliskiego (ryc. 54): Opatówek (391 ha, co stanowi 3,7 % całkowitej powierzchni gminy), Koźminek (335 ha, 3,8 %), Szczytniki (237 ha, 2,1 %) i Żelazków (153 ha, 1,3 %). Dużą powierzchnię sadów posiada również miasto Kalisz (112 ha, 1,6 %).

Ryc. 52. Udział użytków zielonych w całkowitej powierzchni gmin Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

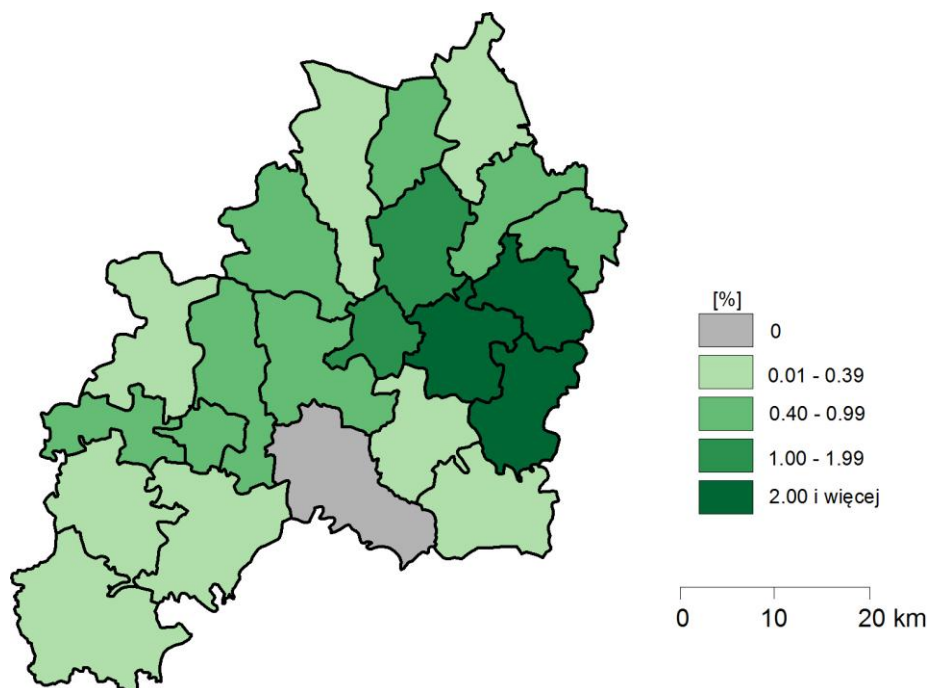
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Ryc. 53. Udział użytków zielonych w strukturze użytków rolnych w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Ryc. 54. Udział sadów w całkowitej powierzchni gmin Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

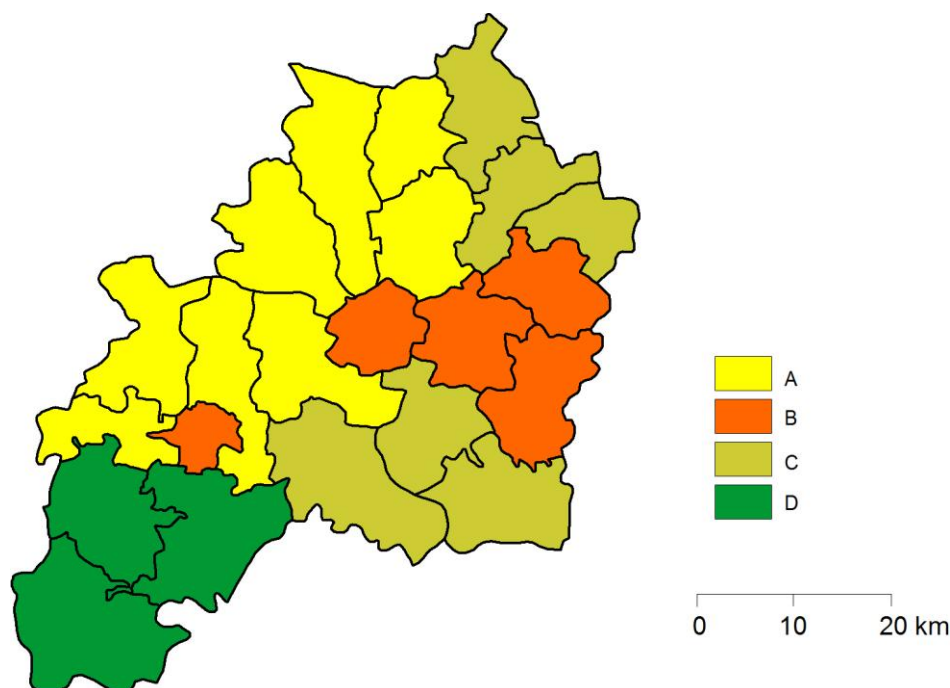
Opierając się na strukturze użytków rolnych gminy Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej można podzielić na 4 grupy (ryc. 55):

- A. gminy o dominującej funkcji uprawy roślin, w których udział gruntów ornych w strukturze użytków rolnych przekracza 85,0 % – strefa obejmująca gminy położone na Wysoczyźnie Kaliskiej, w północno-zachodniej części powiatu kaliskiego (gminy: Blizanów, Stawiszyn i Żelazków), w północnej części powiatu ostrowskiego (gminy: Nowe Skalmierzyce, Ostrów Wielkopolski, Raszków) oraz gminę Gołuchów,
- B. gminy o dominującej funkcji uprawy roślin oraz drugorzędnym znaczeniu sadownictwa, w których udział gruntów ornych w strukturze użytków rolnych przekracza 80,0 %, natomiast udział sadów 2,0 % – strefa obejmująca gminy położone w środkowej części powiatu kaliskiego (gminy: Koźminek, Opatówek i Szczytniki) wraz z Kaliszem i miasto Ostrów Wielkopolski,
- C. gminy o dominującej funkcji uprawy roślin i drugorzędnym znaczeniu hodowli zwierząt, w których udział gruntów ornych w strukturze użytków rolnych wynosi 75,0-85,0 %, z kolei udział użytków zielonych 15,0-30,0 % – strefa obejmująca gminy położone w północo-wschodniej (gminy: Ceków-Kolonia, Lisków i Mycielina) i południowej (gminy: Brzeziny i Godziesze Wielkie) części powiatu kaliskiego oraz gminę Sieroszowice w powiecie ostrowskim,
- D. gminy o dominującej roli uprawy roślin i hodowli zwierząt, w których udział gruntów ornych w strukturze użytków rolnych wynosi 50,0-65,0 %, a udział użytków zielonych 30,0-50,0 % – strefa obejmująca gminy leżące w południowej części powiatu ostrowskiego (gminy: Odolanów, Przygodzice i Sośnie).

Rolnictwo stanowi jedną z podstawowych funkcji w przestrzeni Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej, jednak jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej, mimo równinnej rzeźby terenu i dobrych warunków termicznych jest tu stosunkowo niska i wynosi średnio 59,5 punktu (w części kaliskiej Aglomeracji wynosi ona średnio 61,5 punktu, a w części ostrowskiej 57,4), przy średniej dla województwa wielkopolskiego 63,2 punktu i średniej dla Polski 67,2 punktu. Wpływa na to stosunkowo niska jakość gleb, wśród których przeważają gleby z klas IV-VI, głównie gleby brunatne i pseudobielicowe wytworzone z piasków i piasków-gliniastych. Stosunkowo najlepsze warunki glebowe posiadają gminy: Nowe Skalmierzyce, Przygodzice i Raszków w powiecie ostrowskim, Blizanów, Stawiszyn i Żelazków w powiecie kaliskim oraz gmina Gołuchów. Przeważającymi kompleksami przydatności rolniczej gleb na obszarze Aglomeracji są kompleksy żytne w przypadku gruntów ornych i użytki zielone

słabe i bardzo słabe. Pozostałe warunki naturalne dla rozwoju rolnictwa na terenie Aglomeracji należy uznać za średnie (warunki wodne) lub dobre (warunki agroklimatyczne, rzeźba terenu o przewadze rzeźby płaskorówninnej i niskofalistej).

Ryc. 55. Typy gmin w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w nawiązaniu do struktury użytków rolnych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Oznaczenia: typy gmin: A – gminy o dominującej funkcji uprawy roślin, B – gminy o dominującej funkcji uprawy roślin oraz drugorzędym znaczeniu sadownictwa, C – gminy o dominującej funkcji uprawy roślin i drugorzędym znaczeniu hodowli zwierząt, D – gminy o dominującej roli uprawy roślin i hodowli zwierząt.

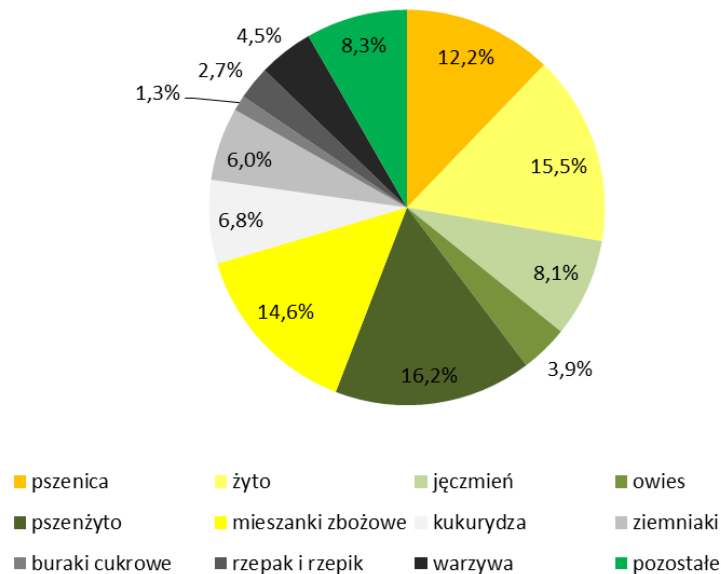
O znaczeniu rolnictwa, jako jednej z podstawowych funkcji Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej, świadczy znaczna liczba osób pracujących w rolnictwie. W 2012 roku w rolnictwie zatrudnionych było ok. 29,5 tys. mieszkańców Aglomeracji, co stanowi 28,0 % całkowitej liczby pracujących (*Pracujący w gospodarce narodowej w 2012 r.*, 2013). Znaczący udział pracujących w rolnictwie dotyczy w szczególności kaliskiej części Aglomeracji (stanowiąc 66,1 % ogółu pracujących¹⁵), podczas gdy w części ostrowskiej zatrudnienie w rolnictwie jest dużo niższe (25,6 %), mimo to dużo wyższe od średniej krajowej (21,6 %)¹⁶.

Według danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku powierzchnia zasiewów w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej wynosiła 124 410,5 ha, z czego 96 326,5 ha (czyli 77,4 %) przypadało na zboża. Wśród dominujących typów upraw na terenie Aglomeracji

¹⁵ Dane dla powiatu kaliskiego, z wyłączeniem miasta Kalisz.

¹⁶ Dane dla całego sektora rolniczego (z rybactwem i łowiectwem).

przeważają zboża (ryc. 56): pszenżyto (20 116,1 ha), żyto (19 337,3 ha), mieszanki zbożowe (18 100,5 ha), pszenica (15 154,0 ha), owies (10 038,8 ha) i kukurydza (8494,7 ha), a także ziemniaki (7 439,3 ha) i warzywa (5 586,9 ha).

Ryc. 56. Struktura zasiewów na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2010 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Powszechnego Spisu Rolnego 2010*.

Analizując strukturę zasiewów w poszczególnych jednostkach wchodzących w skład Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej można zauważyć pewną specjalizację gmin w zakresie dominujących typów upraw (tab. 15):

- w gminie Blizanów dominuje uprawa pszenicy, a drugorzędne znaczenie mają uprawy kukurydzy, warzyw i pszenżyta,
- w gminie Brzeziny dominują uprawy żyta, mieszanek zbożowych i pszenżyta,
- w gminie Ceków-Kolonia dominuje uprawa żyta, a drugorzędne znaczenie mają uprawy mieszanek zbożowych, pszenżyta i pszenicy,
- w gminie Godziesze Wielkie dominuje uprawa żyta, a drugorzędne znaczenie mają uprawy mieszanek zbożowych i pszenżyta,
- w gminie Koźminek dominują uprawy żyta i mieszanek zbożowych, a drugorzędne znaczenie ma uprawa pszenżyta,
- w gminie Lisków dominują uprawy żyta i mieszanek zbożowych, a drugorzędne znaczenie mają uprawy pszenżyta i pszenicy,

Tab. 15. Struktura zasiewów w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2010 roku.

Jednostka terytorialna	pszenica	żyto	jęczmień	owies	pszenżyto	mieszanki zbożowe	kukurydza	ziemiaki	buraki cukrowe	rzepak i rzepik	warzywa	pozostałe
Blizanów	20,2	7,6	8,3	2,6	10,6	9,5	13,3	2,0	2,2	1,8	11,0	10,8
Brzeziny	2,0	30,4	7,4	9,5	18,0	24,6	1,9	1,7	0,0	0,0	0,5	4,0
Ceków-Kolonia	12,1	20,3	4,5	7,0	13,1	14,6	4,9	4,5	0,3	0,6	6,0	12,1
Godziesze Wielkie	3,7	32,3	7,4	6,5	17,2	18,5	4,4	2,8	0,0	0,0	0,2	7,0
Gołuchów	17,5	5,2	7,2	1,7	17,2	8,4	10,6	12,5	2,3	3,7	5,4	8,6
Kalisz – miasto na prawach powiatu	15,2	11,0	6,0	2,2	13,7	5,3	6,3	14,6	0,6	0,0	15,4	9,5
Koźminek	8,1	29,1	5,9	5,5	12,6	20,8	6,5	3,0	0,1	0,0	0,9	7,5
Lisków	10,5	28,7	6,5	6,1	11,5	21,7	1,9	3,1	0,6	0,0	0,3	9,0
Mycielin	8,2	20,6	5,7	5,8	16,3	20,8	5,8	1,8	0,1	0,3	1,9	12,7
Nowe Skalmierzyce	11,4	6,2	5,0	1,6	11,2	9,0	9,2	25,9	0,6	0,0	13,0	6,8
Odolanów	7,1	22,6	6,5	8,9	18,7	21,6	4,1	1,8	0,1	2,4	0,1	6,2
Opatówek	6,4	23,6	11,1	4,7	21,9	14,0	1,3	5,2	0,1	0,3	5,3	6,3
Ostrów Wielkopolski – gmina miejska	21,5	12,4	2,3	1,3	13,5	7,8	14,2	9,4	0,0	15,1	0,0	2,6
Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska	15,9	9,4	10,9	2,1	23,9	10,4	4,2	5,1	2,3	7,4	1,1	7,2
Przygodzice	6,9	19,5	7,3	4,7	16,9	18,2	17,0	1,1	0,0	4,7	0,0	3,5
Raszków	15,1	6,7	12,5	1,1	20,0	12,0	3,5	3,1	3,7	9,7	1,1	11,3
Sieroszewice	7,9	24,5	8,3	4,2	18,3	20,1	2,3	5,3	0,0	1,6	0,7	6,8
Sośnie	5,1	18,6	4,6	7,4	19,7	29,0	6,1	0,8	0,0	1,8	0,1	6,8
Stawiszyn	16,0	11,1	11,3	2,0	10,1	10,6	6,5	1,9	2,6	1,6	11,9	14,4
Szczytniki	14,2	13,8	10,0	4,5	17,4	23,9	1,9	6,2	0,2	0,0	2,1	5,8
Żelazków	16,0	7,5	9,0	2,0	11,7	5,5	15,8	2,7	3,9	2,8	10,2	12,9
Agglomeracja Kalisko-Ostrowska	12,2	15,5	8,1	3,9	16,2	14,6	6,8	6,0	1,3	2,7	4,5	8,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Powszechnego Spisu Rolnego 2010*.

- w gminie Mycielin dominują uprawy mieszanek zbożowych i żyta, a drugorzędne znaczenie ma uprawa pszenżyta,
- w gminie Opatówek dominują uprawy żyta i pszenżyta, a drugorzędne znaczenie mają uprawy mieszanek zbożowych i jęczmienia,
- w gminie Stawiszyn dominuje uprawa pszenicy, a drugorzędne znaczenie mają uprawy warzyw, jęczmienia, żyta, mieszanek zbożowych i pszenżyta,
- w gminie Szczytniki dominuje uprawa mieszanek zbożowych, a drugorzędne znaczenie mają uprawy pszenżyta, pszenicy, żyta i jęczmienia,

- w gminie Żelazków dominują uprawy pszenicy i kukurydzy, a drugorzędne znaczenie mają uprawy pszenżyta i warzyw,
- w mieście Ostrów Wielkopolski dominuje uprawa pszenicy, a drugorzędne znaczenie mają uprawy rzepaku, kukurydzy, pszenżyta i żyta,
- w gminie Nowe Skalmierzyce dominuje uprawa ziemniaków, a drugorzędne znaczenie mają uprawy warzyw, pszenicy i pszenżyta,
- w gminie Odolanów dominują uprawy żyta, mieszanek zbożowych i pszenżyta,
- w gminie Ostrów Wielkopolski dominuje uprawa pszenżyta, a drugorzędne znaczenie mają uprawy pszenicy, jęczmienia i mieszanek zbożowych,
- w gminie Przygodzice dominują uprawy żyta, mieszanek zbożowych, kukurydzy oraz pszenżyta,
- w gminie Raszków dominuje uprawa pszenżyta, a drugorzędne znaczenie mają uprawy pszenicy, jęczmienia i mieszanek zbożowych,
- w gminie Sieroszewice dominują uprawy żyta, mieszanek zbożowych i pszenżyta,
- w gminie Sośnie dominują uprawy mieszanek zbożowych, pszenżyta i żyta,
- w gminie Gołuchów dominują uprawy pszenicy i pszenżyta, a drugorzędne znaczenie mają uprawy ziemniaków i kukurydzy,
- w mieście Kalisz dominują uprawy warzyw, pszenicy, ziemniaków, pszenżyta i żyta.

Wśród zwierząt hodowlanych na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2010 roku przeważały: drób (4 388,7 tys. sztuk), trzoda chlewna (293,5 tys. sztuk) oraz bydło (72,6 tys. sztuk). Największym pogłowiem trzody chlewnej w 2010 roku charakteryzowały się gminy (tab. 16): Ostrów Wielkopolski (11,5 %), Raszków (8,9 %), Szczytniki (8,2 %) i Sieroszewice (7,9 %), największym pogłowiem bydła gminy: Raszków (10,5 %), Sieroszewice (8,8 %) oraz Ostrów Wielkopolski (7,5 %), największym pogłowiem koni: Odolanów (9,9 %), Ostrów Wielkopolski (9,1 %), Sośnie (8,8 %) i Godziesze Wielkie (7,5 %), a największa liczba drobiu była hodowana w gminach: Przygodzice (13,2 %), Opatówek (11,3 %), Ostrów Wielkopolski (10,5 %) oraz Raszków (8,9 %). W przypadku hodowli zwierząt na terenie Aglomeracji duże znaczenie odgrywa wielkostadny chów zwierząt gospodarskich, zwłaszcza trzody chlewnej.

Powierzchnia wód, w których prowadzona jest produkcja ryb słodkowodnych na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej wynosi ok. 1 000 ha. Jej wielkość szacowana jest w skali rocznej na ok. 700-1000 ton ryb. Przedmiotem produkcji jest głównie karp królewski, a także: tołpyga, sum, amur, szczupak. Gospodarka rybacka opiera się w głównej mierze

na 2 gospodarstwach rybackich w powiecie ostrowskim: w Przygodzicach i Możdżanowie. Reszta wód, eksploatowana produkcyjnie w różnym stopniu intensywności, znajduje się we władaniu wielu właścicieli. W ostatnich latach reaktywowano produkcję ryb w wielu małych stawach i oczkach wodnych.

Tab. 16. Pogłowie zwierząt hodowlanych w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2010 roku.

Jednostka terytorialna	bydło	trzoda chlewna	konie	drób
Blizanów	4 079	12 845	59	128 172
Brzeziny	1 844	18 199	101	93 449
Ceków-Kolonia	2 887	5 523	64	315 502
Godziesze Wielkie	3 109	21 777	127	192 782
Gołuchów	3 320	19 178	83	113 273
Kalisz – miasto na prawach powiatu	358	3 765	56	107 938
Koźminek	2 379	13 969	52	248 052
Lisków	4 211	8 020	54	79 670
Mycielin	3 539	3 422	81	3 755
Nowe Skalmierzyce	3 927	16 880	38	180 340
Odolanów	4 992	13 332	168	287 726
Opatówek	1 804	15 843	66	495 998
Ostrów Wielkopolski – gmina miejska	153	2 074	43	123 382
Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska	6 182	33 662	155	460 380
Przygodzice	5 183	9 893	100	578 256
Raszków	7 726	26 137	87	390 315
Sieroszewice	6 358	23 134	71	262 908
Sośnie	1 706	4 196	150	21 995
Stawiszyn	1 555	4 935	30	8 791
Szczytniki	3 143	24 163	41	171 190
Żelazków	4 146	12 599	71	124 809
Agglomeracja Kalisko-Ostrowska	72 601	293 546	1 697	4 388 683

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Powszechnego Spisu Rolnego 2010*.

2.10. Walory i zagospodarowanie turystyczne

Turystyka definiowana jest jako ogół zjawisk związanych z podróżą i pobytem osób przebywających czasowo i dobrowolnie poza swoim codziennym środowiskiem życia oraz wielorakie skutki wynikające z interakcji zachodzących między osobami związanymi z ruchem turystycznym (Kruczek 2007); jako całokształt stosunków i zjawisk związanych

z ruchem turystycznym (Warszyńska 1999) lub jako podróżowanie w celach rekreacyjnych (Mazurski 2006). Turystykę można rozpatrywać w 5 podstawowych aspektach:

- jako zjawisko psychologiczne, odnoszące się do człowieka – jego potrzeb, motywów wyjazdu, reprezentowanych wartości, celu podróży, wyobrażeń, zachowań i przeżyć,
- jako zjawisko społeczne, dotyczące relacji i oddziaływań interpersonalnych w trakcie wyjazdu, styczności społecznych, więzi, stereotypów społecznych oraz skutków dla stron kontaktu,
- jako zjawisko przestrzenne, z uwagi na przestrzenny charakter przemieszczania się ludzi (turystów), a także przystosowanie przestrzeni w wyniku zagospodarowania i rozwoju bazy turystycznej do celów realizacji potrzeb osób uczestniczących w ruchu turystycznym,
- jako zjawisko ekonomiczne, w którym na rynku turystycznym dochodzi do transakcji między wytwórcami usług turystycznych i ich odbiorcami, co powoduje określone skutki ekonomiczne dla obu stron, a także dla rozwoju tego rynku,
- jako zjawisko kulturowe, ponieważ jest elementem kultury oraz jej wyrazem (funkcją kultury), w turystyce dochodzi również do spotkania i oddziaływania kultur oraz ich przeobrażeń (Kurek 2007).

Korzyści z rozwoju turystyki dla lokalnej gospodarki wynikają przede wszystkim z rozwoju przedsiębiorczości, powstania nowych miejsc pracy i zmniejszenia bezrobocia, napływu nowych inwestycji, dochodów uzyskiwanych z obecności turystów. Na obszarach wiejskich, które są atrakcyjne turystycznie, mieszkańcy rezygnują lub ograniczają swoją działalność w rolnictwie przechodząc do bardziej dochodowego sektora usług turystycznych. W przypadku obszarów funkcjonalnych, do których zaliczana jest Aglomeracja Kalisko-Ostrowska, turystyka może być traktowana jako jedna z głównych gałęzi gospodarki i możliwych form promocji regionu.

Agglomeracja Kalisko-Ostrowska położona jest w środkowej Polsce, w pasie nizin środkowopolskich, głównie na obszarze Niziny Wielkopolskiej, a zatem położona jest poza strefą intensywnego rozwoju turystyki, utożsamianą z głównymi regionami turystycznymi w kraju (do których należą: Wybrzeże Bałtyku, Pojezierze Pomorskie, Pojezierze Mazurskie, Pojezierze Wielkopolskie, Wyżyna Małopolska, Sudety i Karpaty). Aczkolwiek obszar gmin wchodzących w skład Aglomeracji jest terenem niezwykle zróżnicowanym, w którym możliwe jest uprawianie zróżnicowanych form turystyki. Trzon Aglomeracji stanowią obszary miejskie o dużym nagromadzeniu walorów krajoznawczych (Kalisz i Ostrów

Wielkopolski). W ich bezpośrednim otoczeniu leżą obszary podmiejskie, stanowiące zaplecze rekreacyjno-wypoczynkowe dla mieszkańców miast. Na obszarach peryferyjnych Aglomeracji istnieją obszary o dużym potencjale dla rozwoju agroturystyki i innych form turystyki wiejskiej (gminy o funkcji rolniczej), a także różnych form turystyki wypoczynkowej, wykorzystujące walory obszarów leśnych. Do tego dochodzą jeszcze różne formy turystyki wodnej, związane z obecnością malowniczych i półnaturalnych dolin rzecznych (np. Proсны) lub stawów na wschodnich krańcach Doliny Baryczy.

Środowisko przyrodnicze Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej, mimo znacznego stopnia przekształcenia (głównie przez gospodarkę rolną), zachowało szereg interesujących walorów przyrodniczych. Do najważniejszych atrakcji przyrodniczych na terenie Aglomeracji należą rezerwaty leśne i faunistyczne (Brzeziny i Olbina w gminie Brzeziny, Dąbrowa koło Biadek Krotoszyńskich w gminie Ostrów Wielkopolski, Majówka i Niwa w gminie Sieroszewice, Wydymacz w gminie Przygodzice i Torfowisko Lis w granicach Kalisza), parki miejskie (np. Park Miejski w Ostrowie Wielkopolskim, Park Miejski i Park Przyjaźni w Kaliszu) lub dworskie z cennymi okazami drzew i krzewów (np. w Gołuchowie, Lewkowie i Śliwnikach) oraz liczne pomniki przyrody (głównie pomnikowe drzewa lub głazy narzutowe), których w granicach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej jest ponad 300. Jedną z największych atrakcji przyrodniczych regionu jest pomnikowy głaz narzutowy „Kamień św. Jadwigi” o obwodzie 22 m, znajdujący się w okolicach Gołuchowa.

Najdogodniejsze warunki do uprawiania rekreacji i rozwoju turystyki wypoczynkowej w przypadku Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej znajdują się w południowej części powiatu ostrowskiego, zwłaszcza w gminie Sośnie, leżącej na wschodnich obrzeżach Doliny Baryczy, a także w gminach o dużym wskaźniku lesistości, czyli w gminach: Przygodzice, Brzeziny i Mycielin.

Do najważniejszych atrakcji kulturowych na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej należą (tab. 17):

- zespoły urbanistyczne Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego,
- zespoły małomiasteczkowe (Odolanowa, Raszkowa i Stawiszyna),
- zespoły pałacowo-parkowe (np. Moja Wola, zamek w Gołuchowie, pałace w Antoninie, Russowie, Lewkowie),
- obiekty muzealne (np. w Opatówku i Russowie),
- obiekty archeologiczne (Rezerwat Archeologiczny Kaliski Gród Piastów na Zawodziu),

- zabytki techniki (np. dworzec kolejowy w Nowych Skalmierzycach, fabryki fortepianów i pianin w Kaliszu).

Tab. 17. Najważniejsze zespoły atrakcji kulturowych Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.

Nazwa obiektu	Charakterystyka
Kalisz – zespół miejski	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zespół staromiejski z neoklasycejskim ratuszem i teatrem oraz klasycystycznym Pałacem Trybunalskim 2. Gotycka katedra św. Mikołaja Biskupa z 1257 r. 3. Barokowo-gotycka bazylika kolegiacka Wniebowzięcia NMP z 1353 r. 4. Zespoły klasztorne: franciszkański, pobernardyński, pojezuicki i poreformacki 5. Drewniany kościół św. Wojciecha na Zawodziu 6. Zespół cmentarzy przy Rogatce
Ostrów Wielkopolski – zespół miejski	<ol style="list-style-type: none"> 1. Średniowieczny układ urbanistyczny Starego Miasta z ratuszem z XIX w. 2. Zespół konkatedry św. Stanisława Biskupa z lat 1905-07 3. Szachulcowo-murowany kościół pw. NMP Królowej Polski z 1788 r. 4. Synagoga w stylu mauretańskim 5. Stary cmentarz katolicki przy ul. Wrocławskiej
Zespoły małomiasteczkowe	<ol style="list-style-type: none"> 1. Odolanów – zespół miejski Odolanowa z neogotyckim ratuszem z 1898 r., barokowym kościołem farnym św. Marcina z 1794 r. i dawną synagogą z 1835 r. oraz Górki (Konstancji) z drewnianym kościołem św. Barbary z 1784 r. 2. Raszków – zabudowa małomiasteczkowa wraz z ratuszem z XIX w. 3. Stawiszyn – zabudowa małomiasteczkowa z gotyckim kościołem św. Bartłomieja Apostoła z XIV w.
Zespoły pałacowo-parkowe	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zespół zamkowo-parkowy z renesansowym zamkiem Leszczyńskich w Gołuchowie 2. Pałac myśliwski w Antoninie wraz z kaplicą grobową Radziwiłłów 3. Drewniany pałac Moja Wola w gminie Sośnie 4. Pałac Lipskich w Lewkowie 5. Zespoły pałacowo-parkowe w Kotowiecku, Śliwnikach 6. Dwory w Koźminku, Żelaskowie, Boczkanie i Mącznikach
Kalisz jako ośrodek turystyki pielgrzymkowej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sanktuarium Świętego Józefa i Świętego Piotra z Alkantary w bazylice Wniebowzięcia NMP 2. Sanktuarium Serca Jezusa Miłosiernego w pobernardyńskim, kościele Nawiedzenia NMP 3. Sanktuarium Miłosierdzia Bożego diecezji kaliskiej
Zabytki archeologiczne	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rezerwat Archeologiczny Kaliski Gród Piastów na Zawodziu
Obiekty etnograficzne	<ol style="list-style-type: none"> 1. Skansen etnograficzny dawnej wiejskiej architektury budowlanej w Russowie
Obiekty muzealne	<ol style="list-style-type: none"> 1. Muzeum Historii Przemysłu w Opatówku 2. Muzeum Marii Dąbrowskiej w Russowie 3. Muzeum Leśnictwa w Gołuchowie 4. Muzeum Miasta Ostrowa Wielkopolskiego 5. Okręgowe Muzeum Ziemi Kaliskiej im. Eligiusza Kor-Walczaka 6. Izba Regionalna Ziemi Odolanowskiej 7. Muzeum Wnętrz Pałacowych Oddział Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej 8. Salon Chopinowski w Pałacu Myśliwskim Księżąt Radziwiłłów w Antoninie 9. Zamek w Gołuchowie – oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu
Zabytki techniki	<ol style="list-style-type: none"> 1. Neogotycki dworzec kolejowy w Nowych Skalmierzycach z lat 1904-09 2. Fabryki fortepianów i pianin w Kaliszu z XIX w. 3. Muzeum Historii Przemysłu w Opatówku

Źródło: opracowanie własne.

Na szczególną uwagę w przypadku Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej zasługują zespoły pałacowo-parkowe (Adamska, Szmytkie 2012); (tab. 18). W całym podregionie kaliskim znajduje się ponad 50 zespołów pałacowo-parkowych (21 w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej), z czego najwięcej na terenie powiatu ostrowskiego (aż 15). Pałace i dwory budowane były głównie na obszarach wysoczyznowych (Wysoczyzny Kaliskiej), typowo rolniczych, gdzie stanowiły one siedziby wielkich majątków ziemskich. Do najcenniejszych pod względem atrakcyjności turystycznej zespołów pałacowo-parkowych w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej można zaliczyć:

- Pałac Myśliwski w Antoninie; zbudowany wg projektu K. F. Schinkla jako letnia rezydencja księcia A. Radziwiłła, w 1827 i 1829 r. przebywał tu gościnnie F. Chopin. Jest to budynek czteropiętrowy zbudowany z drewna na planie krzyża greckiego, do którego przynależą 4 ośmioboczne skrzydła, w centralnej części holu znajduje się kolumna, na której mieszczą się poroża zwierząt myśliwskich i kominek, wokół holu rozmieszczone są 3 balkony, ściany ozdobione są wizerunkami muzyków, którzy tutaj koncertowali, wnętrza pałacu zdobią dzieła sztuki o tematyce myśliwskiej, na terenie parku znajduje się leśniczówka, stajnie i pawilony, w których mieszkały dzieci właścicieli;
- Zamek w Gołuchowie; w XVI w. w miejscu dawnego dworu powstał renesansowy zamek, który w wyniku modernizacji (XVII w.) i przebudowy według projektu M. Ouradou (XIX w.) stał się rezydencją mieszkalną. W dekorację zamku wtopiono oryginalne, zabytkowe elementy architektury, kupowane przez Izabelę z Czartoryskich Działyńską. Pałac otacza park angielski o powierzchni 162 ha zaprojektowany przez A. Kubaszewskiego, zawierający wiele okazów rzadkich i egzotycznych drzew;
Pałac w Lewkowie; zbudowany został dla generała W. Lipskiego. Nad wejściem do pałacu (w formie portyku jońskiego) znajduje się napis: „Sobie, swoim przyjaciołom, potomności”. Pałac jest budynkiem jednopiętrowym o bogato zdobionych fasadach, wewnątrz znajduje się: fumiuar, kredens, jadalnia, wielki salon, westybul, salon, buduar, pokój codzienny, kancelaria i gabinet właściciela pałacu, pałac otacza park z XVIII w. w stylu angielskim o powierzchni 8 ha, w którym można podziwiać ponad 700 gatunków drzew i krzewów;
- Pałac Moja Wola w gminie Sośnie; zbudowany dla księcia brunszwicko-oleśnickiego Wilhelma, początkowo spełniał on funkcję leśnej rezydencji. Pałac wykonany jest z kory dębu korkowego (jeden z dwóch tego typu w Europie), wnętrza są bogato

zdobione i wyposażone w malowidła ściennie, niezwykle cenne są drewniane stropy, w sąsiedztwie pałacu znajduje się oficyna o wystroju podobnym do pałacowego, pałac otacza park krajobrazowy o powierzchni 11 ha.

Tab. 18. Ważniejsze zespoły pałacowo-parkowe w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.

Nr	Lokalizacja	Gmina	Opis zespołu pałacowo-parkowego	Dawni właściciele
1	Antonin	Przygodzice	Drewniany pałac myśliwski z XIX w., park w stylu angielskim	Radziwiłłowie
2	Bagatela	Ostrów Wlkp.	Pałacyk myśliwski z XVIII w., park krajobrazowy o pow. 2 ha	Biernaccy Radziwiłłowie
3	Bugaj	Raszków	Neoklasykistyczny pałac z lat 20. XX w.	Czarnecky
4	Głóski	Nowe Skalmierzyce	Ruiny pałacu z końca XIX w.	von Lekow
5	Gołuchów	Gołuchów	Zamek z 1560 r. przebudowany w latach 70. XIX w. na rezydencję mieszkalną, park angielski o pow. 162 ha	Leszczyńscy Czartoryscy
6	Górzno	Ostrów Wlkp.	Neoklasykistyczny pałac z 1912 r., park krajobrazowy o pow. 13 ha	Lipsy
7	Gutów	Ostrów Wlkp.	Eklektyczny pałac z 1875 r. park krajobrazowy o pow. 5 ha	Zakrzewscy Mendelsohnowie
8	Kalisz	Kalisz	Klasykistyczny pałac z początku XIX w.	Puchalscy
9	Kotowiecko	Nowe Skalmierzyce	Neogotycki pałac z 1842 r., park o pow. 10 ha	von Lekow
10	Lewków	Ostrów Wlkp.	Klasykistyczny pałac z końca XVIII w., park w stylu angielskim o pow. 8 ha	Lipsy
11	Marchwacz	Szczytniki	Pałac z lat 20. XIX w., park krajobrazowy	Niemojowscy
12	Miedzianów	Nowe Skalmierzyce	Neorenesansowy pałac z 1877 r., park o pow. 6 ha	Skarżyńscy
13	Moja Wola	Sośnie	Drewniany pałac z 1852 r., park krajobrazowy o pow. 10 ha	ks. Brunszwicko-oleśnicki Wilhelm von Diergardt
14	Piątek Wlk.	Stawiszyn	Pałac z 1866 r., park o pow. 6 ha	[częste zmiany]
15	Przybysławice	Raszków	Pałac z połowy XVIII w. park o pow. 6 ha	Niemojowscy
16	Rososzycza	Sieroszewice	Neorenesansowy pałac z końca XIX w., park krajobrazowy o pow. 6 ha	Skórzewscy
17	Sobótka	Ostrów Wlkp.	Eklektyczny pałac z 1899 r., park krajobrazowy o pow. 9 ha	von Stiegler
18	Szczury	Ostrów Wlkp.	Pałac z lat 20. XX w., park krajobrazowy o pow. 10 ha	Lipsy
19	Szkodła	Gołuchów	Ruiny eklektycznego pałacu z końca XIX w., pozostałości parku	Szkodelscy von Langendorff
20	Śliwniki	Nowe Skalmierzyce	Neogotycki pałac z połowy XIX w., park krajobrazowy o pow. 10 ha.	Niemojowscy
21	Tłokinia Kośc.	Opatówek	Klasykistyczny pałac z 1916 r., park krajobrazowy o pow. 6 ha	Chrystowscy
22	Wysocko Wlk.	Ostrów Wlkp.	Pałac z 1850 r.	Szembekowie

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Banasiak 1990, Jaroszewski 2000, Libicki, Libicki 2008, 2010, Maluśkiewicz 2008, Omilanowska 2010.

Najczęściej odwiedzanymi atrakcjami turystycznymi na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej są:

- Kalisz jako ośrodek turystyki pielgrzymkowej – szacuje się, że do Kalisza w ramach zorganizowanych form wyjazdu przybywa ok. 300 tys. pielgrzymów, natomiast liczba turystów indywidualnych wizytujących miasto w celach sakralnych wynosi ok. 100 tys. osób rocznie;
- Zespół zamkowo-pałacowy w Gołuchowie, który co roku odwiedza ok. 250 tys. turystów, głównie z Poznania, Kalisza, Wrocławia i Łodzi;
- Zespół pałacowo-parkowy w Antoninie;
- Synagoga w Ostrowie Wielkopolskim, którą odwiedza co roku ponad 30 tys. osób.

Szczególną rolę w promocji atrakcji turystycznych i rozwoju ruchu turystycznego odgrywają szlaki turystyczne. W przypadku Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej taką funkcję może pełnić najstarszy i najbardziej popularny w Polsce szlak tematyczny – Szlak Piastowski, którego jedna z tras (po korekcie przebiegu szlaku w 2011 roku) rozpoczyna się w Kaliszu i prowadzi w stronę Łekna (<http://www.szlakpiastowski.com.pl>). Innymi szlakami turystycznymi przebiegającymi przez obszar Aglomeracji są (<http://regionwielkopolska.pl>):

- Szlak Ludzi Muzyki, którego trasa II przebiega przez: Kalisz – Strzyżew – Antonin – Ostrów Wielkopolski – Nowe Miasto – Miłosław – Pyzdry – Śmiełów – Żerków – Jarocin – Pleszew – Gołuchów – Kalisz;
- szlak niebieski nr 3675, trasa: Antonin – Antonin, długość: 13,6 km;
- szlak czerwony nr 3666, trasa: Ostrów Wielkopolski – Antonin – Kotłów, długość: 34,0 km;
- szlak czarny nr 3668, trasa: Przygodzice – Dębica, długość: 11,6 km;
- szlak zielony nr 3671, trasa: Odolanów – Antonin – Kotłów – Ołobok, długość: 39,9 km;
- szlak zielony, trasa: Kalisz – Zawodzie – Kalisz Winiary – Zawady – Trojanów – Chełmce, długość: 15 km;
- szlak niebieski, trasa: Kalisz – Kuchary – Kamień św. Jadwigi – Gołuchów, długość: 18,8 km;
- szlak czerwony, trasa: Kalisz Winiary – Szałe – Wolica – Borek – Sobocin Kolonia Zadowice – Ołobok, długość: 22 km;

- szlak zielony im. Powstania Wielkopolskiego, trasa: Kalisz Szczypiorno – Boczków – Gniazdów – Skalmierzyce – Nowe Skalmierzyce, długość: 11km.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2012 roku na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej znajdowało się 35 obiektów zbiorowego zakwaterowania, które dysponowały w sumie 1 870 miejscami noclegowymi. Największą bazę noclegową w obrębie Aglomeracji posiadały (tab. 19): miasto Kalisz, gmina Gołuchów i miasto Ostrów Wielkopolski, w których zlokalizowanych było 68,6 % obiektów noclegowych i 79,9 % miejsc noclegowych. W wielu gminach Aglomeracji (głównie w jej części wschodniej), według oficjalnych statystyk, nie było żadnych obiektów zbiorowego zakwaterowania.

Tab. 19. Obiekty zbiorowego zakwaterowania w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Gmina	Liczba obiektów noclegowych	Liczba miejsc noclegowych	Wskaźnik rozwoju funkcji turystycznej
Blizanów	0	0	0,0
Brzeziny	0	0	0,0
Ceków-Kolonia	0	0	0,0
Godziesze Wielkie	0	0	0,0
Gołuchów	8	530	51,3
Kalisz – miasto na prawach powiatu	9	536	5,1
Koźminek	1	55	7,3
Lisków	0	0	0,0
Mycielin	0	0	0,0
Nowe Skalmierzyce	1	22	1,5
Odolanów	3	112	7,8
Opatówek	0	0	0,0
Ostrów Wielkopolski – gmina miejska	7	428	5,9
Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska	1	35	1,9
Przygodzice	3	84	7,1
Raszków	0	0	0,0
Sieroszewice	0	0	0,0
Sośnie	0	0	0,0
Stawiszyn	1	36	5,0
Szczytniki	0	0	0,0
Żelazków	1	32	3,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Rzeczywista wielkość bazy noclegowej na terenie Aglomeracji jest trudna do oszacowania, jednak dzięki różnym opracowaniom strategicznym można jej wielkość szacować na ok. 3 000 miejsc noclegowych. Wskaźnik rozwoju funkcji turystycznej dla Aglomeracji w 2012 roku wynosił jedynie 5,2 miejsca noclegowego na 1 000 mieszkańców. Spośród gmin

wchodzących w skład Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej na tym tle wyróżnia się jedynie gmina Gołuchów, w której wynosi on 51,3 miejsca noclegowego na 1 000 mieszkańców.

Z obiektów zbiorowego zakwaterowania zlokalizowanych na terenie Aglomeracji co roku korzysta ok. 100-105 tys. turystów, w tym zaledwie ok. 10 tys. turystów zagranicznych. Największa liczba osób odwiedza 2 główne miasta Aglomeracji: Ostrów Wielkopolski (ok. 45-50 tys. osób rocznie) i Kalisz (ok. 30-35 tys. osób rocznie). Dokładna wielkość ruchu turystycznego w pozostałych jednostkach wchodzących w skład Aglomeracji jest nieznaczna i nie przekracza 3-4 tys. turystów rocznie. Większość ruchu turystycznego na terenie Aglomeracji stanowią zatem tzw. odwiedzający jednodniowi, a dwiema głównymi formami turystyki w regionie są:

- turystyka krajoznawcza, polegająca na krótkich (zazwyczaj jednodniowych) pobytach połączonych ze zwiedzaniem najważniejszych atrakcji turystycznych, zwłaszcza obiektów zabytkowych,
- turystyka wypoczynkowa weekendowa, polegająca na krótkotrwałych pobytach (jedno i dwudniowych) w obszarach o dużych walorach przyrodniczych, zwłaszcza w sezonie letnim (maj – wrzesień).

Na obszarach wiejskich Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2013 roku znajdowało się w sumie 38 gospodarstw agroturystycznych, dysponujących 466 miejscami noclegowymi (tab. 20). Największą bazą agroturystyczną spośród gmin wchodzących w skład Aglomeracji cechuje się gmina wiejska Gołuchów (13 gospodarstw agroturystycznych, 175 miejsc noclegowych), która posiada również najwyższy wskaźnik rozwoju funkcji agroturystycznej (16,9 miejsc noclegowych na 1 000 mieszkańców). Stosunkowo dużą bazą agroturystyczną wyróżniają się też gminy: Ceków-Kolonia (52 miejsca noclegowe), Przygodzice (59) i Ostrów Wielkopolski (52), a wysokim wskaźnikiem rozwoju funkcji agroturystycznej gminy: Ceków-Kolonia (10,9 miejsc noclegowych na 1 000 mieszkańców) i Przygodzice (5,0).

Przez teren Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej przechodzi wiele szlaków turystycznych: pieszych, rowerowych i konnych. Ich zagęszczenie nie jest jednak znaczne, co wynika głównie z mało urozmaiconej rzeźby terenu, przez co cała południowa część Wielkopolski nie należy do popularnych regionów turystycznych. Większym zagęszczeniem infrastruktury turystycznej cechują się gminy o dużej lesistości, mniejszym gminy typowo rolnicze o dużym udziale użytków rolnych w całkowitej powierzchni gminy. Szczególnie mało jest w regionie

szlaków kajakowych, co wynika z niedoceny możliwości uprawiania tej formy turystyki na terenie Aglomeracji.

Tab. 20. Gospodarstwa agroturystyczne na obszarach wiejskich Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Jednostka	Liczba obiektów noclegowych	Liczba miejsc noclegowych	Wskaźnik rozwoju funkcji agroturystycznej
Blizanów	0	0	0,0
Brzeziny	2	21	3,6
Ceków-Kolonia	4	52	10,9
Godziesze Wielkie	1	20	2,2
Gołuchów	13	175	16,9
Koźminek	2	7	0,9
Lisków	1	10	1,9
Mycielin	0	0	0,0
Nowe Skalmierzyce	0	0	0,0
Odolanów	1	35	2,4
Opatówek	1	12	1,1
Ostrów Wielkopolski	2	52	2,8
Przygodzice	7	59	5,0
Raszków	1	6	0,5
Sieroszewice	2	12	1,2
Sośnie	0	0	0,0
Stawiszyn	0	0	0,0
Szczytniki	0	0	0,0
Żelazków	1	5	0,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Turystyka wiejska w Wielkopolsce 2012*.

Do najważniejszych obiektów rekreacji i wypoczynku na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej należą:

- sztuczny zbiornik wodny na rzece Pokrzywnicy o powierzchni 150 ha w miejscowości Szale (gmina Opatówek); w jego otoczeniu urządzono ośrodek rekreacyjny z kąpieliskiem, polem namiotowym i parkingiem, działa także przystań jachtowa, a na zalewie wytyczony został tor wioślarski;
- ośrodek rekreacyjno-wypoczynkowy „Piaski-Szczygliczka”, leżący na obrzeżach Ostrowa Wielkopolskiego o powierzchni ponad 80 ha, zalesiony obszar ze sztucznym zbiornikiem wodnym, plażą i ścieżką zdrowia oraz ścieżką rowerową, kompleksowym boiskiem sportowym i 2 placami zabaw;
- obszary leśne w okolicach Antonina w gminie Przygodzice, w której na atrakcyjność terenu wpływa dodatkowo urozmaicona rzeźba terenu i znaczna powierzchnia zajmowana przez wody; nad stawem Szperek zlokalizowano Gminny Ośrodek Sportu

i Rekreacji; ośrodek zajmuje powierzchnię około 12 ha, a jego chłonność określa się na 2 400 osób.

- zalew w Gołuchowie o powierzchni 71 ha i zlokalizowany w jego otoczeniu Gminny Ośrodek Turystyki i Sportu;
- ośrodek wypoczynkowy z plażą, kąpieliskiem i restauracją położony nad niewielkim stawem w miejscowości Brzeziny; w sąsiednim lesie zlokalizowano ośrodki wczasowe;
- tereny rekreacyjne w zachodniej części gminy Sośnie związane z obecnością rozległych kompleksów leśnych, walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz dużych kompleksów stawów rybnych, położone w obrębie Parku Krajobrazowego Doliny Baryczy;

2.11. Infrastruktura transportowa

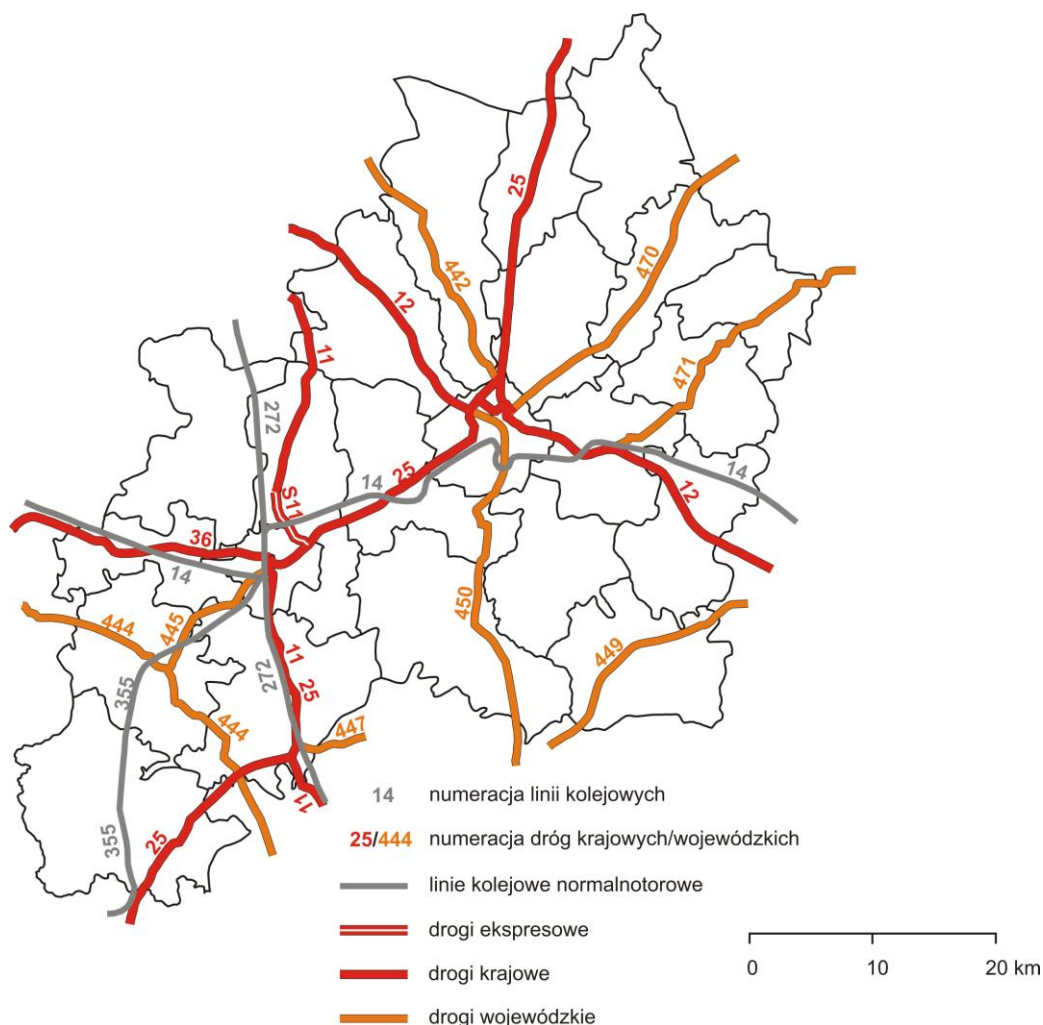
Infrastruktura transportowa jest często zaliczana podobnie jak urządzenia wodociągowe, kanalizacyjne, ciepłownicze, elektryczne, gazownicze i telekomunikacyjne do infrastruktury technicznej. Należy podkreślić silne sprzężenie zwrotne zachodzące pomiędzy rozbudową infrastruktury transportowej a rozwojem gospodarczym. Z jednej strony nowe elementy infrastruktury takie jak drogi, linie kolejowe czy lotniska dają niejednokrotnie impuls do rozwoju gospodarczego obszarów położonych wokół nich, a z drugiej strony rozwój gospodarczy danego obszaru wymusza konieczność rozbudowy sieci transportowej.

W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej główną rolę odgrywają transport drogowy i kolejowy. Dodatkowo na obszarze wsi Michałków znajduje się cywilne lotnisko sportowe, z którego nie są realizowane regularne, pasażerskie połączenia lotnicze. Transport wodny śródlądowy nie odgrywa żadnej roli.

Przez obszar Aglomeracji przebiegają 4 drogi krajowe: 11 (S11), 12, 25 i 36. Drogi wojewódzkie są reprezentowane przez 8 arterii transportowych tej kategorii o następujących numerach: 442, 444, 445, 447, 449, 450, 470 i 471 (ryc. 57).

Do najważniejszych szlaków transportowych należy droga krajowa nr 25, która łączy ze sobą 2 ośrodki regionalne obszaru, czyli Kalisz i Ostrów Wielkopolski, a także stanowi dogodne połączenie z Wrocławiem czy zespołem miejskim Bydgoszcz – Toruń. Biegnie ona z kierunku południowego przez gminę Przygodzice, następnie przez gminę wiejską Ostrów Wielkopolski, miasto Ostrów Wielkopolski, Nowe Skalmierzyce, miasto Kalisz, Żelazków i Stawiszyn, wyprowadzając ruch na północ w kierunku Konina. W szerszym przestrzennym

kontekście droga krajowa nr 25 biegnie od Bobolic w województwie zachodniopomorskim, w którym łączy się z drogą krajową nr 11, do Oleśnicy w województwie dolnośląskim, łącząc się z drogą ekspresową S8 (trasa europejska E-67).

Ryc. 57. Układ transportowy Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.

Źródło: opracowanie własne.

Przez obszar Aglomeracji przebiega także droga krajowa nr 12. Wiedzie ona z północnego-zachodu na południowy-wschód. Na jej trasie są usytuowane 3 gminy: Gołuchów, Opatówek i Szczytniki oraz miasto Kalisz. Stanowi ona najdogodniejsze połączenie w kierunku Łodzi i Warszawy. Oprócz obsługi transportowej w skali lokalnej czy subregionalnej, odgrywa także ważną funkcję komunikacyjną w skali krajowej. Posiada równoleżnikowy przebieg. Rozpoczyna się na granicy polsko-niemieckiej w Łęknicy, biegnąc następnie przez: Głogów, Leszno, Kalisz, Sieradz, Piotrków Trybunalski, Radom, Puławy,

Lublin i Chełm. Droga krajowa nr 12 kończy swój bieg w Dorohusku na polsko-ukraińskim przejściu granicznym.

Strategiczne znaczenie dla wewnętrznego transportu drogowego Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej posiada droga krajowa nr 11. Przebiega ona przez 3 gminy powiatu ostrowskiego (miasto Ostrów Wielkopolski, gmina wiejska Ostrów Wielkopolski i Przygodzice) oraz gminę Gołuchów w powiecie pleszewskim. Droga ta wyprowadza z miasta Ostrów Wielkopolski ruch tranzytowy i zapewnia połączenie drogowe z położonymi w odległości kilkudziesięciu kilometrów miastami: Jarocinem, Pleszewem, Ostrzeszowem i Kępem. Droga krajowa nr 11 jest także najdogodniejszym połączeniem drogowym pomiędzy Ostrowem Wielkopolskim, a głównym miastem regionu Poznaniem. Oprócz funkcji lokalnej spełnia ona ważną funkcję ponadregionalną łącząc Bytom z Kołobrzegiem. Stanowi zatem ważny szlak południkowy zapewniający połączenie pomiędzy Górnym Śląskiem, Wielkopolską i Pomorzem, obsługując także ruch turystyczny nad Morze Bałtyckie. W przyszłości droga nr 11 ma zostać dostosowana do klasy drogi ekspresowej. Obecnie na obszarze Aglomeracji do parametrów drogi ekspresowej jest dostosowany jedynie odcinek o długości 6,1 km stanowiący północny fragment realizowanej obwodnicy Ostrowa Wielkopolskiego.

Ostatnia droga o randze krajowej zlokalizowana na obszarze Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej (nr 36) rozpoczyna swój bieg w Prochowicach w województwie dolnośląskim i kończy w Ostrowie Wielkopolskim. Zapewnia dogodne połączenie komunikacyjne pomiędzy Ostrowem Wielkopolskim a położonymi na zachód od niego miastami województwa wielkopolskiego: Krotoszynem i Rawiczem oraz z ośrodkami Legnicko-Głogowskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Ważną funkcję w sieci drogowej Aglomeracji odgrywają także drogi wojewódzkie (tab. 21). Ich długość waha się od kilkunastu do kilkudziesięciu kilometrów i poza 2 wyjątkami żadna z nich nie wybiega poza obszar województwa wielkopolskiego. Jedynie droga nr 449 przebiega dodatkowo przez województwo dolnośląskie i łódzkie, natomiast droga nr 450 przez województwo łódzkie. Kluczową rolę w obszarze Aglomeracji pełnią drogi zapewniające dogodne połączenie przynależących do Aglomeracji gmin z głównymi miastami: Kaliszem i Ostrowem Wielkopolskim. Dla Kalisza funkcję tę pełnią drogi wojewódzkie nr: 442, 450, 470 i 471, natomiast dla Ostrowa Wielkopolskiego droga wojewódzka nr 445. Ponadto wszystkie drogi wojewódzkie pozwalają na powiązanie transportowe Aglomeracji z ośrodkami miejskimi położonymi od niej w odległości

do kilkudziesięciu kilometrów – tj.: Błaszki, Grabowem nad Prosną, Mikstatem, Ostrzeszowem, Sycowem, Turkiem, Wieruszowem i Wrześnią.

Tab. 21. Drogi wojewódzkie przebiegające przez obszar Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.

Numer drogi wojewódzkiej	Przebieg
442	Września – Pyzdry – Gizalki – Kalisz
444	Krotoszyn – Odolanów – Ostrzeszów
445	Odolanów – Ostrów Wielkopolski
447	Antonin – Grabów nad Prosną
449	Syców – Ostrzeszów – Błaszki
450	Kalisz – Grabów Nad Prosną – Wyszaków – Wieruszów – Opatów
470	Kościelec – Marulew – Turek – Kalisz
471	Opatówek – Koźminek – Lisków – Rzymosko

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.wzdw.pl/drogi-wojewodzkie/wykaz-drog/>.

Odzwiedleniem znaczenia dróg w sieci transportowej Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej jest średni dobowy ruch pojazdów silnikowych (tab. 22). Charakterystyczną cechą jest zdecydowanie większe natężenie pojazdów poruszających się po drogach krajowych w porównaniu do dróg wojewódzkich. Niewiele odcinków dróg odbiega od tej prawidłowości.

Średni dobowy ruch powyżej 10 000 pojazdów silnikowych zanotowano na drodze krajowej nr 11 od Ostrowa Wielkopolskiego do Ostrzeszowa i w granicach administracyjnych Ostrowa Wielkopolskiego na drodze krajowej nr 12 od Kalisza do Opatówka, na drodze krajowej nr 25 na obwodnicy Nowych Skalmierzyc i od Nowych Skalmierzyc do Ostrowa Wielkopolskiego (wjazd do miasta) oraz na drodze krajowej nr 36 i drodze wojewódzkiej nr 445 na obszarze miasta Ostrów Wielkopolski.

Najniższe wartości natężenia pojazdów na dobę zanotowano na 2 odcinkach dróg krajowych (poniżej 5 000): S11 – obwodnica Ostrowa Wielkopolskiego oraz 25 – Szklarka – granica województwa, a także na 3 odcinkach dróg wojewódzkich (poniżej 2 500): 444, 447 i 449. Podsumowując można stwierdzić, że wzrost natężenia pojazdów na odcinkach dróg następuje w miarę zbliżania się do największych ośrodków miejskich Aglomeracji – Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego.

Analizując długość dróg powiatowych i gminnych w latach 2005-2012 można zauważyć pewne zależności. W przypadku dróg powiatowych o nawierzchni twardej zanotowano w większości powiatów Aglomeracji wzrost długości dróg tej kategorii (oprócz powiatu ostrowskiego), (tab. 23). Najdłuższą siecią dróg powiatowych o twardej nawierzchni w 2012 roku wyróżniał się powiat ostrowski (485,0 km). We wszystkich powiatach uwidoczniła się zdecydowana przewaga dróg powiatowych o nawierzchni twardej

nad drogami o nawierzchni gruntowej, a także zarejestrowano w latach 2005-2012 wzrost długości dróg gminnych o nawierzchni twardej. Najdłuższą siecią dróg gminnych o nawierzchni twardej cechował się w 2012 roku powiat kaliski (525,9 km).

Tab. 22. Średni dobowy ruch pojazdów silnikowych na odcinkach dróg krajowych i wojewódzkich wchodzących w skład Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2010 roku.

Numer drogi	Nazwa odcinka	Pojazdy silnikowe ogółem
11	Pleszew – Sobótka	8 220
11	Sobótka – Ostrów Wielkopolski	7 719
S11	Ostrów Wielkopolski /Obwodnica/	3 340
11	Ostrów Wielkopolski /Wjazd/ – Aleja Słowackiego	21 311
11	Ostrów Wielkopolski – Przygodzice	14 673
11	Przygodzice – Antonin	12 176
11	Antonin – Ostrzeszów	11 279
12	Pleszew – Kalisz	8 902
12	Kalisz – Opatówek	14 618
12	Opatówek – Błaszki	6 237
25	Rychwał – Stawiszyn	7 061
25	Stawiszyn – Kalisz	8 583
25	Nowe Skalmierzyce /Obwodnica/	11 900
25	Nowe Skalmierzyce /Przejście/	7 204
25	Nowe Skalmierzyce – Ostrów Wielkopolski /Wjazd/	17 175
25	Antonin – Szklarka	5 503
25	Szklarka – Granica Województwa	4 919
36	Krotoszyn – Ostrów Wielkopolski	5 318
36	Ostrów Wielkopolski /Ul. Poznańska/	11 217
442	Gizałki – Janków Pierwszy	3 340
442	Janków Pierwszy – Kalisz	4 598
444	Sulmierzyce – Odolanów /Rondo/	7 254
444	Odolanów /Rondo/ – Sk. DK nr 25	1 744
444	Sk. DK nr 25 – Ostrzeszów	1 965
445	Odolanów – Topola Mała	5 652
445	Topola Mała – Ostrów Wielkopolski /Sk. z ul. Długa/	8 405
445	Ostrów Wielkopolski /Sk. Ul. Długa z DK 11/	14 410
447	Antonin – Mikstat	1 529
449	Grabów Nad Prosną – Brzeziny	2 387
449	Brzeziny – Granica Województwa	1 928
450	Kalisz – Wielowieś	3 972
450	Wielowieś – Grabów Nad Prosną	4 139
470	Małanów – Morawin	5 540
470	Morawin – Kalisz	9 172
471	Opatówek – Koźminek	4 274
471	Koźminek – Rzymisko	1 099

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Generalny Pomiar Ruchu w 2010 roku i Pomiar Ruchu na drogach wojewódzkich w 2010 roku*.

Tab. 23. Drogi publiczne powiatowe i gminne w powiatach wchodzących w skład Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej¹⁷ w latach 2005-2012.

Powiat	Drogi publiczne o nawierzchni twardej [km]		Drogi publiczne o nawierzchni gruntowej [km]	
	2005	2012	2005	2012
	powiatowe			
kaliski	459,5	474,6	51,4	29,2
ostrowski	486,6	485,0	24,9	21,9
pleszewski	352,8	353,9	20,2	19,0
Kalisz – miasto na prawach powiatu	73,6	84,4	6,0	4,5
gminne				
kaliski	370,6	634,7	551,4	525,9
ostrowski	444,7	533,2	570,6	502,8
pleszewski	326,5	388,3	523,2	468,4
Kalisz – miasto na prawach powiatu	64,3	111,7	117,0	80,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Gęstość dróg gminnych i powiatowych o nawierzchni twardej w powiatach wchodzących całkowicie lub częściowo w skład Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej była w 2012 roku wyższa od wartości średniej w województwie wielkopolskim (76,8 km na 100 km²) i w Polsce (74,6); (tab. 24). Największą gęstość dróg gminnych i powiatowych zarejestrowało miasto Kalisz (284,2), a wśród powiatów ziemskich powiat pleszewski (104,1), natomiast najmniejszą gęstością dróg odznaczał się powiat ostrowski (87,8). Ponadto można zauważyć, że w latach 2005-2012 we wszystkich analizowanych powiatach nastąpił wzrost gęstości dróg o nawierzchni twardej. Ważnym czynnikiem wpływającym na cechy jakościowe danej drogi jest również jej szerokość. W wielu gminnych dokumentach planistycznych zwraca się uwagę, że część dróg gminnych i powiatowych nie spełnia wymogów szerokości dla danej klasy technicznej drogi.

Tab. 24. Gęstość sieci dróg gminnych i powiatowych w wybranych jednostkach terytorialnych w latach 2005-2012.

Jednostka terytorialna	Drogi gminne i powiatowe			
	o nawierzchni twardej [km/100 km ²]		o nawierzchni gruntowej [km/100 km ²]	
	2005	2012	2005	2012
powiat kaliski	71,6	95,6	52,0	47,9
powiat ostrowski	80,3	87,8	51,3	45,2
powiat pleszewski	95,4	104,1	76,3	68,4
Kalisz – miasto na prawach powiatu	197,0	284,2	175,7	123,3
województwo wielkopolskie	69,6	76,8	48,8	43,1
Polska	66,2	74,6	40,8	42,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

¹⁷ W przypadku powiatu pleszewskiego tylko gmina Gołuchów została zaliczona w niniejszym opracowaniu do Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.

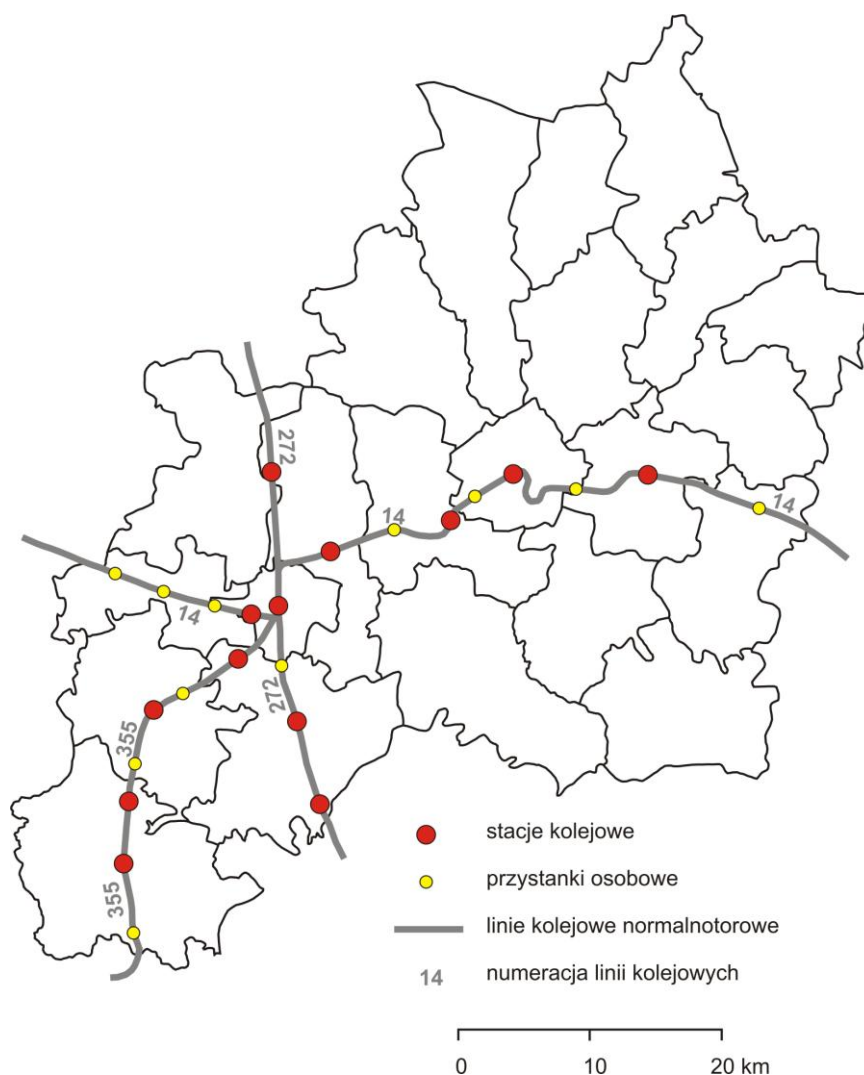
Ważnym elementem systemu transportowego jest drogowy transport zbiorowy. Dużego znaczenia nabiera on szczególnie w większych ośrodkach miejskich oraz ich strefach podmiejskich. Na obszarze Kalisza oraz jego najbliższego otoczenia działają m.in. Kaliskie Linie Autobusowe oraz PKS w Kaliszu tworzące obecnie jedną spółkę wykonującą skonsolidowane działania transportowe przez obydwie wymienione powyżej przedsiębiorstwa. W Ostrowie Wielkopolskim za autobusowy transport zbiorowy odpowiada Miejski Zakład Komunikacyjny S.A., który obsługuje także linie podmiejskie oraz kursy do dalej położonych ośrodków miejskich. Za połączenia międzyosiedlowe o skali lokalnej, regionalnej i ponadregionalnej odpowiadają także m.in. przedsiębiorstwa PKS oraz prywatni przewoźnicy niezależni.

W ostatnich latach coraz większą uwagę poświęca się problematyce związanej z rozwojem infrastruktury transportu rowerowego. W dokumentach planistycznych jednostek samorządu terytorialnego wchodzących w skład Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej sygnalizuje się konieczność budowy nowych ścieżek rowerowych, szczególnie na obszarach o dużych walorach krajobrazowych i potencjale turystycznym. Jedną z tego typu inicjatyw stworzonym na szczeblu wojewódzkim jest Wielkopolski System Szlaków Rowerowych, opracowany przez Departament Sportu i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego w Poznaniu. Jedną z tras wchodzących w skład systemu wiedzie również przez obszar Aglomeracji. Jest to odcinek południowy Transwielkopolskiej Trasy Rowerowej biegnący m.in. przez Kalisz, Ostrów Wielkopolski i Antonin.

Przez obszar Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej przebiegają 4 normalnotorowe linie kolejowe o numeracji: 14, 272, 355 i 811. Wszystkie wyżej wymienione szlaki kolejowe pod względem posiadanej kategorii są liniami pierwszorzędnymi.

Linia kolejowa nr 14 łączy stację Łódź Kaliską ze stacją Tuplice w województwie lubuskim w pobliżu dawnego kolejowego polsko-niemieckiego przejścia granicznego Zasieki – Forst, przecinając terytorium 4 województw: łódzkiego, wielkopolskiego, dolnośląskiego i lubuskiego. W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej przebiega przez obszar gmin: miasto Ostrów Wielkopolski, gminę wiejską Ostrów Wielkopolski, Nowe Skalmierzyce, Opatówek, Szczytniki oraz miasto Kalisz. Posiada kluczowe znaczenie dla systemu transportowego Aglomeracji, ponieważ łączy najważniejsze ośrodki miejskie: Ostrów Wielkopolski i Kalisz. Na przebiegu linii kolejowej nr 14 w granicach analizowanego obszaru znajduje się 6 stacji kolejowych: Opatówek, Kalisz, Nowe Skalmierzyce, Czekanów, Ostrów Wielkopolski i Ostrów Wielkopolski Zachodni oraz 7 przystanków kolejowych: Radliczyce, Kalisz

Winiary, Kalisz Szczypiorno, Ociąż, Ostów Wielkopolski Gorzyce, Łąkociny i Daniszyn (ryc. 58). W obrębie Aglomeracji linia ma charakter linii dwutorowej zelektryfikowanej o przeznaczeniu pasażersko-towarowym. Biorąc pod uwagę realizowane połączenia pasażerskie, zdecydowanie większe natężenie występuje na odcinku od Ostowa Wielkopolskiego w kierunku wschodnim (na dobę kursuje kilkanaście par pociągów pasażerskich spółek Przewozy Regionalne i PKP Intercity głównie do stacji Łódź Kaliska i Warszawa Wschodnia) niż na odcinku od Ostowa Wielkopolskiego w kierunku zachodnim (w ciągu doby kursuje jedynie 5 par pociągów relacji Ostów Wielkopolski – Leszno należących do spółki Koleje Wielkopolskie)¹⁸; (ryc. 59).

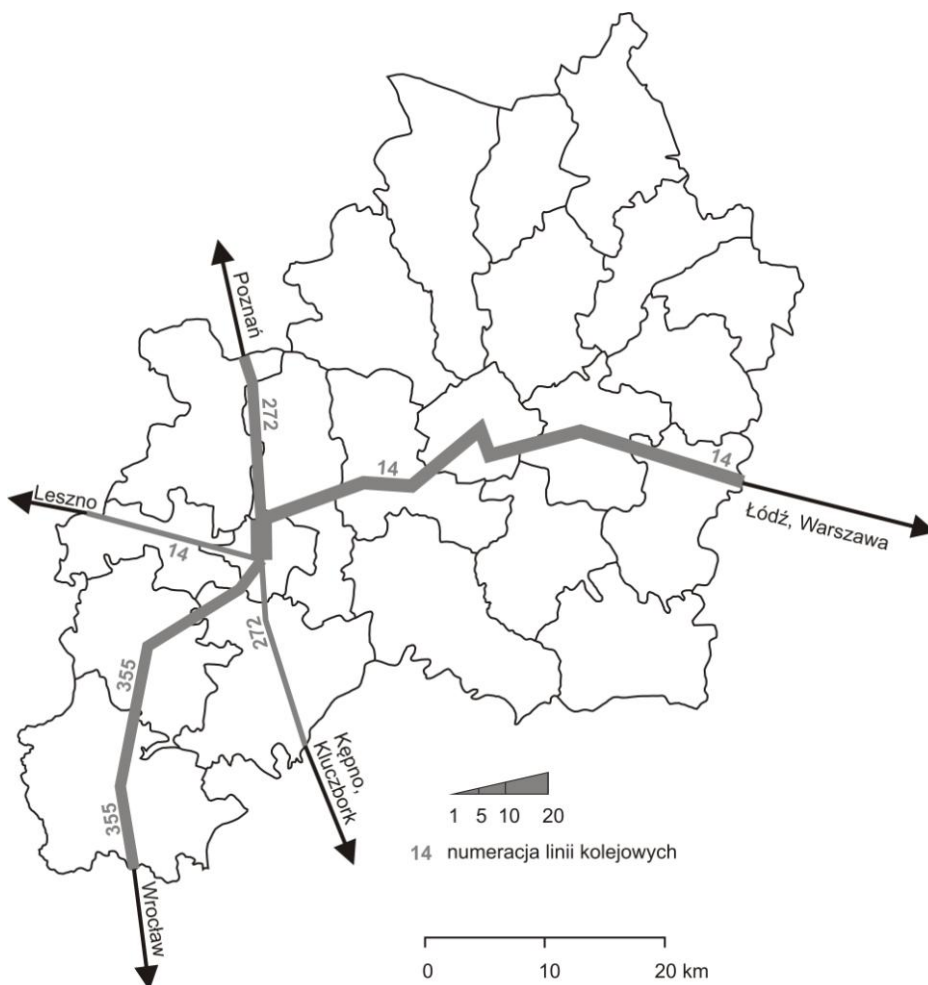
Ryc. 58. Stacje kolejowe i przystanki osobowe w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Mapa linii kolejowych w Polsce*.

¹⁸ Brano pod uwagę tylko połączenia kolejowe, w których pociągi zatrzymywały się przynajmniej na 2 stacjach kolejowych lub przystankach osobowych na obszarze Aglomeracji.

Linia kolejowa nr 272 wiedzie przez obszar województwa opolskiego i wielkopolskiego, od stacji Kluczbork do stacji Poznań Główny, W Aglomeracji przebiega przez obszar następujących gmin: Raszków, miasto Ostrów Wielkopolski, gmina wiejska Ostrów Wielkopolski i Przygodzice. Na jej trasie zlokalizowane są 4 stacje kolejowe: Biniew, Ostrów Wielkopolski, Przygodzice i Antonin oraz 1 przystanek osobowy Janków Przygodzicki. Stanowi ona najdogodniejsze połączenie kolejowe ze stolicą województwa wielkopolskiego Poznaniem. Linia kolejowa nr 272 w obrębie badanego obszaru jest linią dwutorową, zelektryfikowaną. Na północnym odcinku linii od Ostrowa Wielkopolskiego w kierunku Poznania natężenie połączeń pasażerskich jest zdecydowanie większe (8-10 połączeń w zależności od kierunku przejazdu) niż na odcinku na południe od stacji Ostrów Wielkopolski. Pociągi pasażerskie kursujące przez obszar Aglomeracji w kierunku północnym kończą swój bieg na stacji: Ostrów Wielkopolski lub Poznań Główny, a kursujące w kierunku południowym na stacjach: Ostrów Wielkopolski, Kępno lub Kluczbork.

Ryc. 59. Natężenie pasażerskich połączeń kolejowych w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Sieciowego Rozkładu Jazdy Pociągów (ważny od 27 IV 2014 r. do 14 VI 2014 r.)*.

Linia kolejowa nr 355 przebiega od stacji Ostrów Wielkopolski do stacji Grabowno Wielkie przez gminy: miasto Ostrów Wielkopolski, Przygodzice, Odolanów i Sośnie. Na jej trasie znajduje się 5 stacji kolejowych: Ostrów Wielkopolski, Topola Osiedle, Odolanów, Granowiec, Sośnie Ostrowskie oraz 3 przystanki osobowe: Tarchały Wielkie, Garki i Pawłów Wielkopolski. Linia jest jednotorowa i zelektryfikowana. Pociągi pasażerskie kursują tą trasą z Ostrowa Wielkopolskiego do stacji Wrocław Główny lub innych stacji położonych na obszarze województwa dolnośląskiego. W ciągu doby na linii kolejowej nr 355 realizowanych jest około 10 par połączeń pasażerskich.

Ostatnia z wymienionych linii (nr 811) stanowi niespełna 1,5 km, jednotorowy, zelektryfikowany łącznik pomiędzy linią kolejową nr 14 i 272.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że aktualnie nie ma kolejowych połączeń pasażerskich, których głównym celem byłaby obsługa Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej. Takim rozwiązaniem mogłoby być chociażby wprowadzenie połączeń relacji Ostrów Wielkopolski – Kalisz. Również dla rozwoju Aglomeracji kluczową inwestycją z zakresu infrastruktury kolejowej byłaby budowa kolei dużych prędkości (tzw. „Y”), która docelowo miałaby połączyć Warszawę i Łódź z Wrocławiem oraz Poznaniem. Jeden z wariantów przebiegu zakłada rozgałęzienie linii w Nowych Skalmierzycach pod Kaliszem. W projektach wstępnie uwzględniono również lokalizację stacji kolei dużych prędkości w obszarze Aglomeracji. Duże zmiany dokonujące się na rynku pasażerskich połączeń kolejowych po 1989 roku dotknęły również obszaru Aglomeracji. W większości przypadków, podobnie jak w innych obszarach Polski, doszło do ograniczenia liczby połączeń pasażerskich na poszczególnych liniach. Należy jednak podkreślić, że na wszystkich liniach normalnotorowych przechodzących przez Aglomerację Kalisko-Ostrowską nie zaprzestano ruchu pociągów pasażerskich. Regularne połączenia pasażerskie zostały jedynie zlikwidowane na liniach wąskotorowych.

Warto nadmienić, że w Aglomeracji istnieją linie wąskotorowe wchodzące w skład Kaliskich Kolei Dojazdowych. Obecnie zarządcą tych linii jest Stowarzyszenie Kolejowych Przewozów Lokalnych. Kolejka wąskotorowa jest wykorzystywana m.in. w celach turystycznych w sezonie letnim.

Agglomeracja Kalisko-Ostrowska nie posiada portu lotniczego, z którego odbywałyby się regularne połączenia. Na północny-wschód od Ostrowa Wielkopolskiego, we wsi Michałków znajduje się lotnisko sportowe Aeroklubu Ostrowskiego. Odbywają się tam zawody spadochronowe i szybowcowe, festyny lotnicze oraz szkolenia. Na przestrzeni

ostatnich lat pojawiały się projekty, które zakładały modernizację lotniska oraz poprawę jego połączenia drogowego z miastem Ostrów Wielkopolski. Rozważano przystosowanie lotniska do obsługi samolotów pasażerskich i włączenie go w sieć polskich portów lotniczych, umożliwiając wykorzystania obiektu przez przedsiębiorstwa działające na terenie południowej Wielkopolski. Dotychczas plany te nie znalazły odzwierciedlenia w dokumentach strategicznych kraju.

Aglomeracja Kalisko-Ostrowska położona jest w podobnej odległości do 3 portów lotniczych, z których są realizowane połączenia pasażerskie, tj. Łódź-Lublin, Poznań-Ławica oraz Wrocław-Strachowice. Dwa ostatnie wymienione porty lotnicze zdecydowanie dominują nad lotniskiem w Łodzi pod względem liczby odprawionych pasażerów, jak również liczby wykonywanych połączeń.

Reasumując rozważania nad kształtem sieci transportowej Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej można stwierdzić, że największą liczbę szlaków transportowych posiadają gminy: miasto i gmina wiejska Ostrów Wielkopolski (3 drogi krajowe, 1 droga wojewódzka, 4 linie kolejowe normalnotorowe), miasto Kalisz (2 drogi krajowe, 3 drogi wojewódzkie, 1 linia kolejowa normalnotorowa) oraz gmina Przygodzice (2 drogi krajowe, 3 drogi wojewódzkie, 2 linie kolejowe normalnotorowe); (tab. 25). Do najlepiej zagospodarowanych pod względem infrastruktury transportowej należą obszary powiązane z największymi ośrodkami miejskimi Aglomeracji. W niekorzystnej sytuacji znajdują się gminy Mycielin i Godziesze Wielkie, położone w powiecie kaliskim, przez obszar których nie przechodzi żaden z analizowanych elementów sieci transportowej. Przez obszar 6 gmin (Blizanów, Brzeziny, Ceków-Kolonia, Koźminek, Lisków i Sieroszewice) przebiega tylko 1 droga w randze drogi wojewódzkiej.

Sieć drogowa (drogi krajowe i wojewódzkie) Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej przyjmuje układ promieniście rozchodzący się z Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego. Drogi krajowe i wojewódzkie są w miarę równomiernie rozmieszczone w przestrzeni Aglomeracji. Odmienne przedstawia się układ przestrzenny sieci linii kolejowych. Zdecydowanie bardziej rozwinięta jest ona w część zachodniej Aglomeracji (z węzłem kolejowym w Ostrowie Wielkopolskim), przez którą przechodzą 4 linie kolejowe. We wschodniej części obszaru przebiega tylko linia kolejowa nr 14.

Tab. 25. Sieć transportowa Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w układzie gminnym.

Gmina	Powiat	Drogi krajowe	Drogi wojewódzkie	Linie kolejowe normalnotorowe
Blizanów	kaliski	-	442	-
Brzeziny	kaliski	-	449	-
Ceków - Kolonia	kaliski	-	470	-
Godziesze Wielkie	kaliski	-	-	-
Gołuchów	pleszewski	11, 12	-	-
Kalisz – miasto na prawach powiatu	m. Kalisz	12, 25	442, 450, 470	14
Koźminek	kaliski	-	471	-
Lisków	kaliski	-	471	-
Mycielin	kaliski	-	-	-
Nowe Skalmierzyce	ostrowski	25	450	14
Odolanów	ostrowski	-	444, 445	355
Opatówek	kaliski	12	471	14
Ostrów Wielkopolski – gmina miejska	ostrowski	11, 25, 36	445	14, 272, 355, 811
Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska	ostrowski	11, 25, 36	445	14, 272, 355, 811
Przygodzice	ostrowski	11, 25	444, 445, 447	272, 355
Raszków	ostrowski	-	-	272
Sierszewice	ostrowski	-	450	-
Sośnie	ostrowski	25	-	355
Stawiszyn	kaliski	25	-	-
Szczytniki	kaliski	12	-	14
Żelazków	kaliski	25	470	-

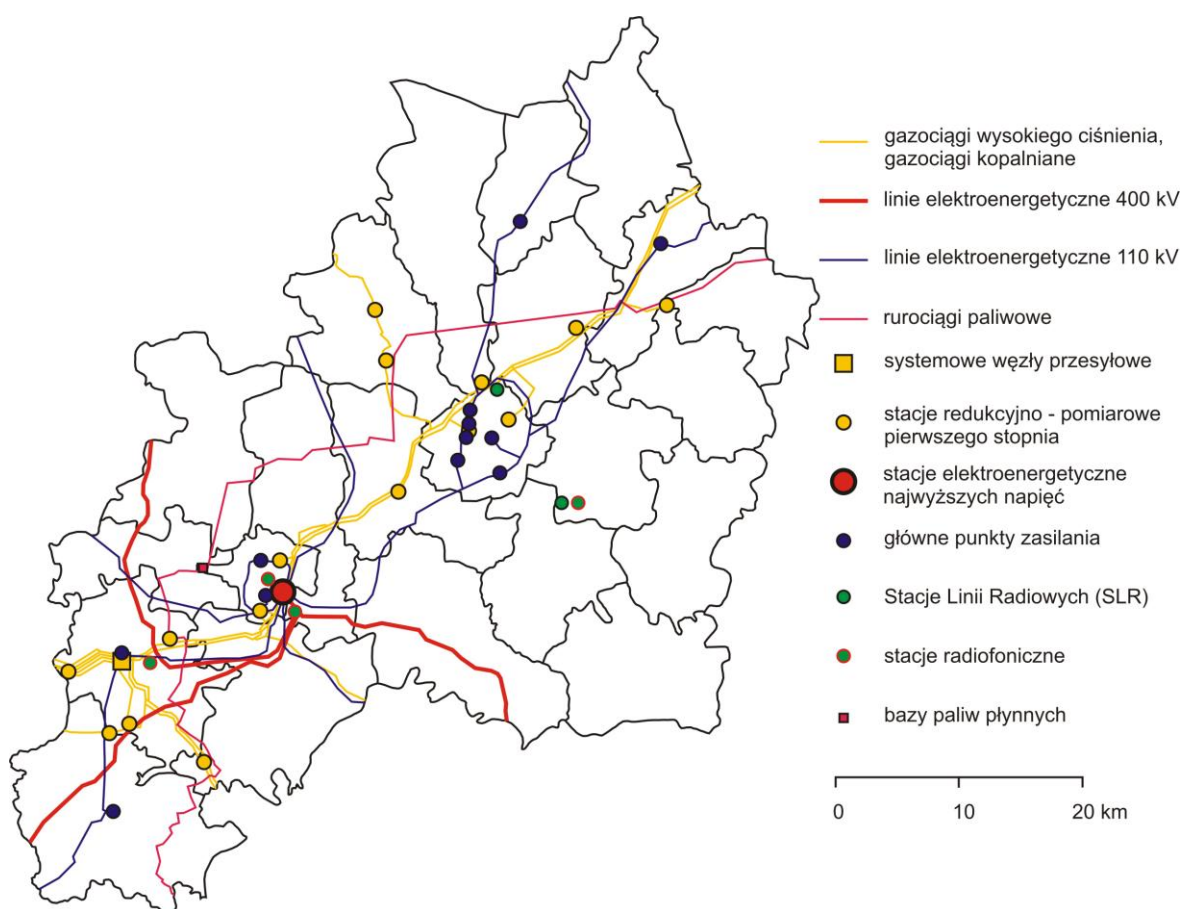
Źródło: opracowanie własne.

2.12. Infrastruktura techniczna

Infrastruktura techniczna ma współcześnie podstawowe znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania sfery społeczno-gospodarczej danego obszaru. Przy prawie każdej inwestycji wymagane jest uwzględnienie przebiegu jej poszczególnych elementów. Do infrastruktury technicznej należy zaliczyć urządzenia oraz przewody wodociągowe, kanalizacyjne, ciepłownicze, elektryczne, gazowe i telekomunikacyjne, a także omawianą uprzednio infrastrukturę transportową.

W Aglomeracji szczególnie uwidacznia się silnie rozbudowana sieć gazociągowa w południowo-zachodniej części obszaru, w gminie Odolanów, w której prowadzona jest

eksploatacja gazu ziemnego (ryc. 60). Ważnym elementem systemu gazociągowego są linie o przebiegu: Uciechów – Odolanów – Ostrów Wielkopolski – Nowe Skalmierzyce – Kalisz – Ceków-Kolonia do miasta Turek, leżącym poza obszarem Aglomeracji. Innymi ważnymi gazociągami są linie prowadzące z Odolanowa w kierunku południowo-zachodnim i południowo-wschodnim. Należy wymienić również gazociąg odgałęziający się w okolicach Przygodzic w kierunku południowo-zachodnim oraz gazociąg biegnący w kierunku północnym przez gminę Gołuchów. Przy głównych gazociągach są rozmieszczone stacje redukcyjno-pomiarowe pierwszego stopnia, a na terenie gminy Odolanów znajduje się również systemowy węzeł przesyłowy.

Ryc. 60. Elementy infrastruktury technicznej w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego, mapa: infrastruktura techniczna, 2010.

Do podstawowych elementów sieci elektroenergetycznej w Aglomeracji należy zaliczyć jedne z nielicznych w całym województwie wielkopolskim linie elektroenergetyczne 400 kV. Linie te posiadają następujący przebieg: Ostrów Wielkopolski – Pasikowice, Ostrów Wielkopolski – Rogowiec/Trębaczew oraz Ostrów Wielkopolski – Kromolice. Na obszarze

Aglomeracji przebiegają one przez następujące gminy: Sośnie, Odolanów, Przygodzice, miasto Ostrów Wielkopolski, gminę wiejską Ostrów Wielkopolski, Sieroszewice oraz Raszków. W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej usytuowane są również linie elektroenergetyczne o napięciu 110 kV. Sieć ich jest szczególnie rozbudowana na obszarze Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego. Linie elektroenergetyczne 220 kV nie występują w Aglomeracji.

Elementem infrastruktury technicznej związanym z łącznością radiowo-telewizyjną są znajdujące się na obszarze Aglomeracji Stacje Linii Radiowych (SLR): Kalisz/Chełmce położona w miejscowości Chełmce w gminie Opatówek oraz Kalisz/Panek zlokalizowana w mieście Kalisz. Dodatkowo na opisywanym obszarze znajdują się również stacje radiofoniczne: Kalisz/Chełmce, Wysocko Wielkie, Ostrów Wielkopolski oraz Odolanów.

Analizując system związany z transportem paliw płynnych należy wskazać rurociąg paliwowy biegnący z Płocka przez Ostrów Wielkopolski do Wrocławia. Odcinek Ostrów Wielkopolski – Wrocław został oddany do użytku w ostatnich latach. Dodatkowo na obszarze Ostrowa Wielkopolskiego jest zlokalizowana baza paliw płynnych.

Ważnym elementem infrastruktury technicznej, szczególnie na obszarach zurbanizowanych jest system ciepłowniczy. Największą liczbą kotłowni cechowało się w 2012 roku miasto Kalisz (47), a w dalszej kolejności powiaty: ostrowski (37), kaliski (21) i pleszewski (18), z którego tylko gmina Gołuchów wchodzi w skład Aglomeracji. Jeszcze większe dysproporcje uwidaczniają się pod względem długość sieci ciepłej przesyłowej – w powiecie ostrowskim i mieście Kalisz jej długość wynosiła odpowiednio 63,7 km i 50,1 km, a w powiatach kaliskim i pleszewskim nie przekraczała 7 km. W dużej mierze sieć ta służy obsłudze osiedli mieszkaniowych, jest więc zdecydowanie bardziej rozbudowana na obszarach, w których usytuowane są znaczące ośrodki miejskie (tab. 26).

Tab. 26. System ciepłowniczy w powiatach wchodzących w skład Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Powiat	Kotłownie ogółem	Długość sieci ciepłej przesyłowej [km]
kaliski	21	2,4
ostrowski	37	63,7
pleszewski	18	6,8
Kalisz – miasto na prawach powiatu	47	50,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Sieć wodociągowa na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej ma całkowitą długość 3 224,5 km, co daje gęstość 127,7 km na 100 km² powierzchni. Analizując instalację wodociągową w Aglomeracji można stwierdzić, że zdecydowana większość gmin w 2012 roku była zwodociągowana. Zdecydowanie największą gęstością sieci wodociągowej cechowały się główne miasta Aglomeracji (tab. 27): Ostrów Wielkopolski (608,8 km na 100 km²) i Kalisz (343,2). Najmniejszą gęstością sieci wodociągowej (poniżej 100 km na 100 km²) odznaczały się gminy: Sośnie (54,4), Przygodzice (79,4), Sieroszewice (84,0) i Mycielin (93,2 %). Pod względem przestrzennym zauważalne było lepsze zwodociągowanie gmin położonych na zachód od Kalisza niż usytuowanych na wschód od niego.

Tab. 27. Sieć wodociągowa, kanalizacyjna i gazowa w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.

Jednostka	Długość sieci [km]			Gęstość sieci [km/100 km ²]		
	wodociągowej	kanalizacyjnej	gazowej	wodociągowej	kanalizacyjnej	gazowej
Blizanów	178,7	79,0	52,4	113,5	50,2	33,3
Brzeziny	131,4	28,2	0,0	103,5	22,2	0,0
Ceków-Kolonia	106,5	35,5	40,5	120,6	40,2	45,9
Godziesze Wielkie	177,0	8,4	5,0	167,9	8,0	4,8
Gołuchów	140,3	37,3	87,0	103,2	27,4	64,0
Kalisz – miasto na prawach powiatu	238,2	193,0	221,9	343,2	278,1	319,8
Koźminek	148,1	28,0	3,1	167,0	31,6	3,5
Lisków	110,4	17,7	27,0	146,2	23,4	35,8
Mycielin	103,4	7,8	3,7	93,2	7,0	3,3
Nowe Skalmierzyce	168,2	52,5	68,8	134,1	41,9	54,9
Odolanów	151,6	17,9	216,2	111,4	13,2	158,8
Opatówek	167,7	32,1	148,4	160,8	30,8	142,3
Ostrów Wielkopolski – gmina miejska	255,1	213,4	229,1	608,8	509,3	546,8
Ostrów Wielkopolski – gmina wiejska	225,2	100,1	66,7	108,3	48,1	32,1
Przygodzice	129,8	28,1	128,5	79,4	17,2	78,6
Raszków	136,7	44,3	34,5	101,6	32,9	25,6
Sieroszewice	137,1	31,6	0,0	84,0	19,4	0,0
Sośnie	102,2	5,0	50,1	54,4	2,7	26,7
Stawiszyn	95,4	30,1	0,0	121,5	38,3	0,0
Szczytniki	167,4	17,6	0,0	151,8	16,0	0,0
Żelazków	154,1	61,3	72,4	135,5	53,9	63,7
Agglomeracja Kalisko-Ostrowska	3224,5	1068,9	1455,3	127,7	42,3	57,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Lokalnych*.

Całkowita długość sieci kanalizacyjnej w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej wyniosła w 2012 roku 1 068,9 km, co daje średnią gęstość 42,3 km na 100 km² powierzchni. W 3 gminach Aglomeracji gęstość sieci kanalizacyjnej nie przekroczyła 10 km na 100 km² – były to gminy: Sośnie (2,7), Mycielin (7,0) i Godziesze Wielkie (8,0). W 6 kolejnych gminach (Brzeziny, Lisków, Odolanów, Przygodzice, Sieroszewice, Szczytniki) gęstość sieci kanalizacyjnej wynosiła między 10 a 25 km na 100 km². Poza dwoma najważniejszymi ośrodkami miejskimi (Kaliszem i Ostrowem Wielkopolskim, w których odnotowano odpowiednio wartości 278,1 km² i 509,3 km na 100 km²), w żadnej gminie analizowany wskaźnik nie przekroczył wartości 55 km na 100 km².

W miastach sieć kanalizacyjna jest zdecydowanie bardziej rozbudowana niż na obszarach wiejskich, w których wielu mieszkańców korzysta z przydomowych szamb. W mieście Kaliszu długość sieci kanalizacji sanitarnej i ogólnospławnej wynosiła 218,2 km. Jej właścicielem i zarządcą jest Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Kaliszu. Miasto było wyposażone także w kanalizację deszczową o długości 110,6 km¹⁹. System ściekowy w Kaliszu składa się z 2 części: systemu ogólnospławnego w śródmieściu i systemu rozdzielczego w części miasta²⁰. W Ostrowie Wielkopolskim działa system rozdzielczy, czyli ścieki sanitarne i deszczowe są odprowadzane osobnymi kanałami. Za gospodarkę wodno-kanalizacyjną odpowiada Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji „WODKAN” S.A. w Ostrowie Wielkopolskim. Należy nadmienić także, że w okresie istnienia województwa kaliskiego wybudowano I fazę grupowej oczyszczalni ścieków.

Długość sieci gazowej na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej wyniosła w 2012 roku 1455,3 km, co daje gęstość 57,6 km na 100 km² powierzchni. Największą gęstością sieci gazowej (powyżej 140 km na 100 km²) w 2012 roku charakteryzowały się miasta Ostrów Wielkopolski (546,8 km) i Kalisz (319,8) oraz gminy Odolanów (158,8) i Opatówek (142,3). Brakiem sieci gazowej wyróżniały się 4 gminy Aglomeracji: Brzeziny, Stawiszyn, Szczytniki i Sieroszewice. Ponadto w 3 gminach wartość analizowanego wskaźnika nie przekroczyła 5 km na 100 km² powierzchni (Mycielin, Koźminek i Godziesze Wielkie). Podobnie jak w przypadku innych elementów infrastruktury technicznej, także pod względem badanego wskaźnika zarysowała się zdecydowana przewaga obszarów powiązanych z głównymi ośrodkami miejskimi Aglomeracji nad innymi gminami.

¹⁹ *Strategia rozwoju miasta Kalisza na lata 2014 – 2024. Projekt.*

²⁰ *Program ochrony środowiska dla Kalisza – miasta na prawach powiatu na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy do roku 2018.*

W ostatnich latach na obszarze Aglomeracji jest odnotowywany wzrost ilości zbieranych odpadów²¹. Ponadto duże zmiany w kwestii gospodarki odpadami zaszły w całej Polsce wraz ze zmianą ustawodawstwa w 2013 roku. Według Głównego Urzędu Statystycznego w 2012 roku w powiecie kaliskim było zlokalizowane 1 czynne składowisko odpadów komunalnych, w powiecie ostrowskim znajdowało się 5 obiektów, natomiast w powiecie pleszewskim 2 obiekty²².

Na obszarze Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej funkcjonuje Związek Komunalny Gmin „Czyste Miasto, Czysta Gmina”, z siedzibą w Kaliszu. Powstał on w 1998 roku i obecnie swoją działalnością obejmuje miasta i gminy z obszaru województwa wielkopolskiego i łódzkiego o łącznej powierzchni 2 tys. km² i zamieszkałe przez około 320 tys. osób. Spośród jednostek administracyjnych Aglomeracji członkami Związku są gminy: miasto Kalisz, Blizanów, Brzeziny, Godziesze Wielkie, Gołuchów, Koźminek, Lisków, Mycielin, Opatówek, Stawiszyn oraz Szczytniki. Głównym celem Związku jest prowadzenie gospodarki odpadami komunalnymi na obszarze jego działalności²³. Dodatkowo w Ostrowie Wielkopolskim jest obecnie realizowana budowa Regionalnego Zakładu Zagospodarowania Odpadów, który docelowo ma przetwarzać i częściowo składować odpady z 22 gmin powiatu ostrowskiego. W latach 2012-2013 zamknięto składowiska odpadów komunalnych w gminach: Raszków, Odolanów i Sośnie²⁴.

Ważnym zagadnieniem jest infrastruktura techniczna związana z odnawialnymi źródłami energii. Aglomeracja Kalisko-Ostrowska cechuje się zróżnicowanymi warunkami rozwoju energetyki wiatrowej – w powiecie kaliskim scharakteryzowano je jako niekorzystne²⁵, natomiast w powiecie ostrowskim uznano je za korzystne²⁶. Biorąc pod uwagę energetykę wodną, a szczególnie małe elektrownie wodne stwierdza się, że na obszarze Aglomeracji z ekonomicznego punktu widzenia nie powinno się realizować tego rodzaju inwestycji lub należy je poprzedzić szczegółowymi analizami. Rentowne mogą być natomiast przedsięwzięcia wykorzystujące energię słoneczną (m.in. kolektory słoneczne) lub energię biomasy.

²¹ *Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla rozwoju Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.*

²² Tylko gmina Gołuchów z powiatu pleszewskiego wchodzi w skład Aglomeracji.

²³ <http://www.orlistaw.pl>.

²⁴ *Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla rozwoju Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.*

²⁵ *Program ochrony środowiska dla powiatu kaliskiego na lata 2009-2012 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2013-2016.*

²⁶ *Program ochrony środowiska dla powiatu ostrowskiego na lata 2008-2011 z perspektywą na lata 2012-2019.*

3. WNIOSKI Z DIAGNOZY STANU ZAGOSPODAROWANIA I UWARUNKOWAŃ ROZWOJU PRZESTRZENNEGO

3.1. Środowisko przyrodnicze

Aglomeracja Kalisko-Ostrowska położona jest na obszarze nizinnym o niewielkich deniwelacjach terenu, co korzystnie wpływa na rozwój osadnictwa oraz rozwój gospodarczy regionu, zwłaszcza w zakresie rolnictwa. Równinne ukształtowanie terenu wpływa też na brak zasadniczych barier naturalnych w rozwoju infrastruktury technicznej. Wyjątek stanowią jedynie doliny głównych cieków wodnych przepływających przez obszar Aglomeracji (tzn. Proсны, Baryczy oraz ich dopływów).

Największe zagrożenie powodziowe na obszarze Aglomeracji występuje w miejscowościach położonych wzdłuż głównych dolin rzecznych. Jednak ze względu na niewielką sumę rocznych opadów, stosunkowo rzadkie występowanie opadów nawalnych oraz niewielką pokrywą śnieżną w ich dorzeczu prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej jest raczej niewielkie.

Stan środowiska naturalnego na terenie Aglomeracji należy ocenić jako dobry. Świadczy o tym niewielka ilość zanieczyszczeń emitowanych do powietrza oraz duża liczba różnorodnych form ochrony (ochronie prawnej podlega aż 44,6 % powierzchni Aglomeracji). Aczkolwiek pewne elementy stanowiące o jakości środowiska przyrodniczego w Aglomeracji wymagają poprawy i zdecydowanych działań. Głównymi problemami środowiskowymi są: niska emisja, związana ze stosowaniem paliw gorszej jakości w paleniskach domowych oraz z działalnością małych zakładów przemysłowych i upraw szklarniowych, zanieczyszczenie wód powierzchniowych i płytkich wód podziemnych, głównie na terenach intensywnego rolnictwa (zwłaszcza hodowli), a także zanieczyszczenia powietrza ze źródeł komunikacji drogowej.

Obszary prawnie chronione na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej, mimo zajmowanej dużej powierzchni, są rozmieszczone w sposób nierównomierny. Dużym udziałem obszarów chronionych charakteryzują się gminy położone w południowych częściach powiatu ostrowskiego i kaliskiego, podczas gdy w centralnej

i północnej części powiatu kaliskiego nie ma obszarów prawnie chronionych i to mimo wysokich walorów środowiska przyrodniczego na tym terenie.

Obszar Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej cechuje się niewielką lesistością (23,2 %, przy średniej dla Polski 28,0 %), co wynika głównie z dużego udziału gruntów użytkowanych rolniczo. Większą lesistością odznacza się ostrowska część Aglomeracji, a zwłaszcza południowa część powiatu ostrowskiego leżąca na obszarze Doliny Baryczy i Wzgórz Ostrzeszowskich, w której występują zwarte kompleksy leśne. Wschodnia część Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej posiada niewielką lesistość, a lasy na tym terenie występują w oddzielonych od siebie kompleksach, zróżnicowanych pod względem siedliskowym i gatunkowym. Na obszarze Aglomeracji przeważają bory świeże i bory mieszane, a głównym gatunkiem drzew jest sosna zwyczajna.

3.2. Rozmieszczenie i struktura ludności

Aglomeracja Kalisko-Ostrowska z liczbą mieszkańców wynoszącą w 2012 roku 358 tys. osób posiada znaczący potencjał ludnościowy. Stanowi on 10,4 % populacji województwa wielkopolskiego oraz 0,9 % mieszkańców kraju. W ostatnich latach nie obserwuje się dużych zmian związanych ze zmianą liczby mieszkańców. W porównaniu do 2002 roku w Aglomeracji nastąpił wzrost o 1 152 osoby, czyli jedynie o 0,3 %. Był on notowany m.in. we wszystkich gminach otaczających Kalisz i Ostrów Wielkopolski, w których to z kolei nastąpił spadek liczby ludności. Sytuacja ta świadczy o zachodzącym procesie suburbanizacji wokół 2 największych ośrodków Aglomeracji. W najbliższych latach należy się spodziewać spadku liczby mieszkańców związanym w głównej mierze z ujemnym przyrostem naturalnym.

Pomimo faktu, że na obszarze Aglomeracji są zlokalizowane 2 ośrodki rangi regionalnej – Kalisz i Ostrów Wielkopolski – charakteryzuje się ona mniejszym udziałem ludności miejskiej (53,3 %) niż województwo wielkopolskie (55,5 %) i Polska (60,6 %). Poza Kaliszem i Ostrowem Wielkopolskim, których ludność stanowi 49,5 % populacji całej Aglomeracji, posiada ona w głównej mierze charakter rolniczy, wiejski. Gęstość zaludnienia w Aglomeracji (142 os./km²) jest większa niż w województwie wielkopolskim (116 os./km²) i w Polsce (123 os./km²). Jednak poza Kaliszem i Ostrowem Wielkopolskim żadna z gmin nie przekroczyła średniej wartości gęstości zaludnienia dla Polski.

Uwidaczniają się zatem duże dysproporcje pomiędzy 2 głównymi miastami Aglomeracji a jej pozostałym obszarem.

Analizując strukturę ludności Aglomeracji pod względem płci i wieku można zauważyć tendencje charakterystyczne dla populacji całej Polski. Na piramidzie demograficznej wyraźnie zaznaczają się wyże i niższe demograficzne oraz nadumieralność mężczyzn w starszych rocznikach wieku. Niepokojącym zjawiskiem jest niewielka liczebność najmłodszych roczników, co przejawia się charakterystycznym „podcięciem” piramidy. Wraz z utrzymującym się bardzo niskim, a w dalszym okresie czasu ujemnym przyrostem naturalnym oraz przechodzeniem licznych roczników będących obecnie w wieku produkcyjnym na emeryturę, należy się spodziewać bardzo dużego wzrostu osób w wieku poprodukcyjnym przy jednoczesnym procentowym spadku osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym. Już obecnie Aglomeracja cechuje się mniej korzystną wartością wskaźnika obciążenia demograficznego (58,0) niż województwo wielkopolskie (56,0) i Polska (56,6).

Współczynnik feminizacji w Aglomeracji w 2012 roku był równy wartości dla Polski – 107 kobiet przypadało na 100 mężczyzn. Jest to spowodowane nadumieralnością mężczyzn, szczególnie w starszych grupach wieku. Najwyższe wartości osiągnął w Kaliszu (115) i w Ostrowie Wielkopolskim (109), co jest związane z większą podażą miejsc pracy dla kobiet m.in. w sektorze usług. Poza głównymi miastami, na obszarach wiejskich opisywany wskaźnik osiągał niższe wartości, a w 3 gminach Aglomeracji mężczyźni przeważali liczebnie nad kobietami.

W zróżnicowaniu przestrzennym przyrostu naturalnego i salda migracji wewnętrznych można dotrzeć, że zarówno Kalisz, jak i Ostrów Wielkopolski charakteryzowały się ujemnymi wartościami tych wskaźników, natomiast większość gmin je otaczających osiągała dodatnie wartości. Ponadto wskaźnik salda migracji wewnętrznych odznaczał się wyraźnie ujemnymi wartościami w gminach położonych peryferyjnie.

Podsumowując można stwierdzić, że w wielu aspektach demograficznych Aglomeracja Kalisko-Ostrowska wpisuje się w trendy ogólnokrajowe przejawiające się malejącym przyrostem naturalnym i wzrostem liczby osób w wieku poprodukcyjnym przy jednoczesnym zmniejszaniu się liczebności roczników w wieku przedprodukcyjnym. Analizy demograficzne wskazują również na przebiegający proces suburbanizacji w strefach podmiejskich Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego.

3.3. Sieć osadnicza

Aglomeracja Kalisko-Ostrowska ma bipolarny charakter, w którym wiodącą rolę odgrywają 2 ośrodki regionalne (Kalisz i Ostrów Wielkopolski). Oba miasta skupiają łącznie 177,6 tys. mieszkańców, co stanowi aż 92,9 % ludności miejskiej i 49,5 % ludności całego zespołu miejskiego. Niski wskaźnik urbanizacji w Aglomeracji (53,3 %, przy średniej krajowej 60,6 %) wynika głównie z rolniczego charakteru obszaru oraz niewielkiej liczby miast.

Obszar Aglomeracji charakteryzuje się stosunkowo niską gęstością sieci miast (na jedno miasto przypada tu 420,1 km² powierzchni, przy średniej dla Polski 344,4 km²) oraz dość wysoką gęstością wiejskiej sieci osadniczej (na 100 km² terenów wiejskich przypada tu 22,1 wsi, przy średniej dla Polski 18,1 wsi). Wynika to z rolniczego charakteru zespołu, który wyraża się dużym udziałem użytków rolnych (67,0 %), a także ze znacznej lesistości (23,2 %), głównie w peryferyjnych obszarach Aglomeracji. Wschodnia części Aglomeracji (gminy powiatu kaliskiego) odznacza się zdecydowanie większą gęstością sieci wsi niż jej część zachodnia (gminy powiatu ostrowskiego oraz gmina Gołuchów z powiatu pleszewskiego).

Średnia wielkość wsi w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej wynosi 314 mieszkańców, czyli zdecydowanie więcej niż średnia dla województwa wielkopolskiego (283) i dla Polski (289), a na jej terenie znajduje się aż 36 wsi liczących ponad 1 000 mieszkańców. W strukturze wielkościowej wsi przeważają wsie małe liczące od 100 do 400 mieszkańców (58,5 %).

Większość wsi na terenie Aglomeracji cechuje się względnie stabilną sytuacją ludnościową z nieznaczną tendencją wzrostową. Niewielka liczba miejscowości, w których w latach 2002-2009 wystąpił znaczący wzrost liczby mieszkańców, świadczy o niskim poziomie zaawansowania procesów suburbanizacji na obszarze Aglomeracji. Największy względny wzrost liczby ludności w tym okresie miał miejsce we wsiach bezpośrednio graniczących z Kaliszem (a w mniejszym stopniu w otoczeniu Ostrowa Wielkopolskiego), dzięki czemu można stwierdzić, że oba ośrodki regionalne mają słabo wykształcone strefy podmiejskie, obejmujące pierścień wsi oddalonych do 6-8 km od centrum miasta.

Dominacja obu miast nad pozostałymi jednostkami wyraża się zarówno w aspekcie ludnościowym, jak i funkcjonalnym. W Aglomeracji brak jest ponadto ośrodków lokalnych o randze powiatowej, co dodatkowo wzmacnia pozycję obu miast

dominujących. Wpływa to na osłabienie rangi ośrodków lokalnych, a zwłaszcza wsi gminnych leżących w strefie bezpośredniego oddziaływania Kalisza (Blizanów, Ceków-Kolonia, Godziesze Wielkie, Mycielin, Szczytniki i Żelazków).

Analiza powiązań funkcjonalnych wyrażonych dojazdami do pracy pozwala podzielić obszar Aglomeracji na część centralną, która obejmuje miasta Kalisz i Ostrów Wielkopolski oraz gminę Nowe Skalmierzyce, o silnie lub bardzo silnie rozwiniętej funkcji miejsca pracy, a także obszar zaplecza (pozostałe gminy wchodzące w skład Aglomeracji) o silnie lub bardzo silnie rozwiniętej funkcji miejsca zamieszkania. Obszar zaplecza cechuje się ponadto słabymi powiązaniem funkcjonalnymi, zdominowanymi przez dojazdy do pracy w jednym z ośrodków regionalnych (wyjątek stanowią gminy: Sośnie, Gołuchów i Sieroszewice). W strefie bezpośredniego oddziaływania Kalisza położonych jest 12 gmin, natomiast w strefie bezpośredniego oddziaływania Ostrowa Wielkopolskiego 4 gminy.

Sieć osadnicza Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej wymaga wzmocnienia roli ośrodków lokalnych oraz zwiększenia powiązań funkcjonalnych między gminami leżącymi w strefie zaplecza Aglomeracji.

3.4. Zabudowa mieszkaniowa

Na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej dominuje zabudowa jednorodzinna, o czym świadczy niska wartość wskaźnika zabudowy (2,05), przy czym średnia zawyżona jest przez 2 główne miasta zespołu (Kalisz i Ostrów Wielkopolski), w których znajdują się większe zgrupowania zabudowy wielorodzinnej.

Gminy wchodzące w skład Aglomeracji cechują się dobrymi warunkami mieszkaniowymi. W obu ośrodkach regionalnych dominują mieszkania średniej wielkości (60-79 m²) i mieszkania małe, a w pozostałych gminach mieszkania średniej wielkości i mieszkania duże (o powierzchni powyżej 100 m²). W większości są to mieszkania posiadające więcej niż 4 izby.

Wyposażenie mieszkań w obrębie Aglomeracji również należy ocenić jako dobre, przy czym lepiej wyposażone są mieszkania w centralnych miastach obszaru niż w pozostałych gminach. Największe różnice między ośrodkami regionalnymi a otoczeniem występują w zakresie wyposażenia mieszkań w kanalizację i gaz z sieci,

co świadczy o konieczności rozwoju infrastruktury gazociągowej i kanalizacyjnej na obszarach wiejskich wchodzących w skład Aglomeracji. Duży problem stanowi też znaczny udział mieszkań ogrzewanych piecami (25%), co przyczynia się do tzw. niskiej emisji zanieczyszczeń do powietrza.

Osobnym zagadnieniem jest znaczny udział budynków mieszkalnych powstałych przed 1970 rokiem (ok. 50 %, z czego blisko połowę stanowią budynki powstałe przed 1945 rokiem), co może powodować konieczność odnowienia zasobów mieszkaniowych.

3.5. Infrastruktura społeczna

Sieć placówek infrastruktury społecznej na obszarze Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej wykazuje duże dysproporcje przestrzenne. Ich intensywność jest zróżnicowana w zależności od charakteru placówek oraz ich funkcji. Według danych z 2012 roku wszystkie gminy Aglomeracji posiadały na swoim terytorium chociaż jedno przedszkole, szkołę podstawową oraz gimnazjum. Można zatem stwierdzić, że dostępność wymienionych placówek infrastruktury społecznej była zapewniona w każdej z gmin, ale gminy różniły się pomiędzy sobą stopniem dostępności. Oprócz Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego, które posiadały najwięcej tychże placówek, korzystnie pod względem analizowanego zjawiska prezentowała się także gmina wiejska Ostrów Wielkopolski. W Aglomeracji wyraźnie zarysował się podział na część zachodnią obszaru, posiadającą większą liczbę placówek i część wschodnią, odznaczającą się mniejszą liczbą placówek.

Dużo większe zróżnicowanie przestrzenne uwidoczniło się pod względem dostępności szkolnictwa na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym. Placówki te koncentrowały się głównie w ośrodkach regionalnych – w Kaliszu i w Ostrowie Wielkopolskim. Najważniejszym ośrodkiem akademickim Aglomeracji jest zdecydowanie miasto Kalisz, w którym funkcjonuje m.in. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego.

Placówki opieki zdrowotnej również koncentrowały się głównie na obszarze Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego – np. aż 113 z 159 przychodni funkcjonujących w Aglomeracji zlokalizowanych było w obu ośrodkach regionalnych. Należy jednak nadmienić, że tego typu placówki ochrony zdrowia znajdowały się w każdej gminie, jednak ich liczebność była nieporównywalnie mniejsza. Główne szpitale działające obecnie w Aglomeracji to:

Wojewódzki Szpital Zespolony im. Ludwika Perzyny w Kaliszu oraz Zespół Zakładów Opieki Zdrowotnej w Ostrowie Wielkopolskim, będący jedyną tego rodzaju placówką w całym powiecie ostrowskim. W Aglomeracji funkcjonują również: Wojewódzki Zakład Opieki Psychiatrycznej w Sokołowce oraz Wojewódzki Specjalistyczny Zespół Zakładów Opieki Zdrowotnej Chorób Płuc i Gruźlicy w Wolicy.

Placówki biblioteczne w obszarze Aglomeracji były rozmieszczone dość równomiernie. Ze względu na dużą liczbę mieszkańców główne ośrodki miejskie – Kalisz i Ostrów Wielkopolski – odznaczały się największą liczbą ludności przypadającą na 1 placówkę biblioteczną (ponad 10 000 osób). Instytucje kulturalne wyższej rangi (filharmonie, teatry, galeria sztuki) były zlokalizowane jedynie w ośrodkach regionalnych.

W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej uwidoczniła się wyraźna prawidłowość przestrzenna pod względem funkcjonowania klubów sportowych – więcej klubów sportowych działało w gminach zachodniej części obszaru (należących do powiatu ostrowskiego) niż w gminach wschodniej części obszaru (usytuowanych w powiecie kaliskim). Do najważniejszych obiektów sportowych w Aglomeracji należą: Stadion Miejski i Stadion Sportowy w Kaliszu oraz hala sportowo-widowiskowa Kalisz Arena oraz stadiony i hala Klubu Sportowego Stal zlokalizowane w Ostrowie Wielkopolskim.

3.6. Rynek nieruchomości

Ruch budowlany na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2008-2012 miał niewielkie natężenie. Większość mieszkań (57,9 %) w tym okresie oddano do użytkowania w największych miastach zespołu. W pozostałych gminach wchodzących w skład Aglomeracji największy ruch budowlany wystąpił w jednostkach bezpośrednio sąsiadujących z Kaliszem i Ostrowem Wielkopolskim, co związane jest z intensywnym ruchem budowlanym w strefach podmiejskich i jest skutkiem procesów suburbanizacji.

W przypadku Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej ruch budowlany w strefach podmiejskich obu ośrodków regionalnych dotyczy praktycznie wyłącznie budownictwa indywidualnego. Ruch budowlany w strefie podmiejskiej Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego koncentruje się głównie w dużych lub średniej wielkości wsiach położonych w bliskim sąsiedztwie obu ośrodków regionalnych. Pozostałe gminy Aglomeracji stanowią obszar zaplecza o dominujących funkcjach rolniczych

i drugorzędnej roli funkcji rekreacyjno-wypoczynkowych, a ruch budowlany na tym terenie ma bardzo małe natężenie.

Na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej przeważają zasoby mieszkaniowe pozostające we własności prywatnej. Dużym atutem Aglomeracji jest niska cena mieszkań w Kaliszu i Ostrowie Wielkopolskim (ok. 2 500 – 3 500 zł za m²) oraz domów w strefie podmiejskiej obu ośrodków regionalnych (2 000 – 3 000 zł za m²), zwłaszcza w porównaniu z cenami mieszkań w pobliskich dużych miastach (Poznań, Wrocław, Łódź), co może stanowić czynnik decyzyjny przy wyborze miejsca zamieszkania dla obecnych i potencjalnych mieszkańców.

3.7. Funkcje gospodarcze

Na obszarze Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku funkcjonowało blisko 34 tys. podmiotów gospodarki narodowej. Wśród nich aż 61 % było zarejestrowanych w Kaliszu (11 784) i w Ostrowie Wielkopolskim (8 982), co potwierdza ich dominującą funkcję gospodarczą w skali analizowanego terytorium. Również w najbliższym otoczeniu ośrodków regionalnych zaznaczyła się koncentracja podmiotów gospodarczych. To właśnie strefy podmiejskie wyróżniały się na przestrzeni ostatnich lat największym przyrostem podmiotów gospodarczych, natomiast większość gmin położonych peryferyjnie względem Ostrowa Wielkopolskiego i Kalisza cechowała się najmniejszą liczbą podmiotów zarejestrowanych na ich terenie. Zdecydowanie najwięcej podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w Aglomeracji w 2012 roku według Polskiej Klasyfikacji Działalności 2007 przynależało do sekcji G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (9 908), a następnie do sekcji: F – Budownictwo (3 782) i C – Przetwórstwo przemysłowe (3 378).

Ważną rolę gospodarczą w Aglomeracji odgrywa także sekcja A – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo. W 2012 roku było zarejestrowanych 1 593 podmiotów wymienionej sekcji oraz 21 326 gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą według Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku, z czego tylko 35 nie było gospodarstwami indywidualnymi. Wśród gospodarstw rolnych przeważały gospodarstwa o niewielkiej powierzchni (1-5 ha i 5-10 ha). Należy więc stwierdzić, że w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej dominują indywidualne gospodarstwa rolne o niewielkiej

powierzchni, których największa liczba koncentruje się w centralnej części omawianego obszaru i w gminie Odolanów.

Do głównych rodzajów przemysłu, często o dużej tradycji, rozwiniętych na obszarze Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej należą przemysły: informatyczny, motoryzacyjny, spożywczy, włókienniczo-odzieżowy, środków transportu i drzewny. Pomimo, że Aglomeracja nie posiada utworzonej na jej obszarze Specjalnej Strefy Ekonomicznej (SSE), to na jej terytorium funkcjonują podstrefy SSE z innych części kraju: Wałbrzyska „Invest – Park”, Łódzka i Kamiennogórska. Powstaje także podstrefa Specjalnej Strefy Ekonomicznej Euro-Park Mielec. Ważnymi inicjatywami, które powinny być rozwijane są klastry przemysłowe, zrzeszające przedsiębiorstwa przemysłowe o podobnym profilu działalności. W Aglomeracji działają m.in.: Klaster Lotniczy, Klaster Automatyki, Klaster Spożywczy Południowej Wielkopolski czy Wielkopolski Klaster Kolejowy.

Znaczącą rolę gospodarczą w Aglomeracji odgrywają także złoża gazu ziemnego występującego m.in. w gminach: Odolanów, Sośnie i Ostrów Wielkopolski. W dobie współczesnej gospodarki rośnie znaczenie sektora usług, w tym działalności związanych z tzw. „otoczeniem biznesu” – sekcje J, K, L, M, N, zlokalizowanych głównie w Kaliszu i w Ostrowie Wielkopolskim.

W Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej uwidoczniły się znaczne dysproporcje przestrzenne w rozmieszczeniu zjawiska bezrobocia. Zdecydowanie mniejszym udziałem bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym odznaczał się powiat kaliski niż powiat ostrowski. Najniższe wartości zanotowano w gminach: Żelazków (4,1 %), Ceków-Kolonia (4,3 %), Blizanów (4,6 %) i Opatówek (4,9 %), natomiast najwyższe w gminach: Sośnie (10,0 %) i Odolanów (7,9 %). Miasto Kalisz i miasto Ostrów Wielkopolski osiągnęły podobne wartości wskaźnika (odpowiednio: 6,3 % i 6,6 %). Uogólniając, wartość wskaźnika maleje wraz z przemieszczaniem się z zachodu na wschód Aglomeracji.

3.8. Krajobraz rolniczy

Rolnictwo jest jedną z wiodących funkcji gospodarczych realizowanych na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej, o czym świadczy znaczny udział pracujących (28,0 %) w rolnictwie. Obszary wiejskie stanowią 95,2 % całkowitej powierzchni Aglomeracji,

natomiast na krajobraz rolniczy przypada 55,4 % ogółu powierzchni. Głównym elementem krajobrazu rolniczego są grunty użytkowane rolniczo, które stanowią aż 67,0 % całkowitej powierzchni Aglomeracji, przy czym jej zachodnia część cechuje się niższym udziałem użytków rolnych niż część wschodnia, na co wpływa większa lesistość w części zachodniej.

Tak duży udział użytków rolnych w obrębie Aglomeracji wynika głównie z uwarunkowań przyrodniczych, do których można zaliczyć: dobre warunki termiczne oraz równinną rzeźbę terenu. Dużym udziałem gruntów użytkowanych rolniczo cechują się przede wszystkim gminy leżące w centralnej części powiatu kaliskiego, w północnej części powiatu ostrowskiego i gmina Gołuchów.

W strukturze użytków rolnych w obrębie Aglomeracji zdecydowanie przeważają grunty orne, obejmujące 82,1 % całkowitej powierzchni obszarów użytkowanych rolniczo, natomiast użytki zielone stanowią 16,7 % użytków rolnych. Dużym udziałem użytków zielonych cechują się głównie gminy leżące w południowej części powiatu ostrowskiego. Sadownictwo na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej koncentruje się w środkowej części powiatu kaliskiego (gminy: Opatówek, Koźminek i Szczytniki).

Ze względu na strukturę użytkowania gruntów gminy Aglomeracji można podzielić na 4 grupy:

- A. gminy o dominującej funkcji uprawy roślin (gminy: Blizanów, Stawiszyn, Żelazków, Gołuchów, Nowe Skalmierzyce, Ostrów Wielkopolski i Raszków),
- B. gminy o dominującej funkcji uprawy roślin oraz drugorzędym znaczeniu sadownictwa (gminy: Koźminek, Opatówek i Szczytniki, miasta: Kalisz i Ostrów Wielkopolski),
- C. gminy o dominującej funkcji uprawy roślin i drugorzędym znaczeniu hodowli zwierząt (gminy: Ceków-Kolonia, Lisków, Mycielin, Brzeziny, Godziesze Wielkie i Sieroszowice),
- D. gminy o dominującej roli uprawy roślin i hodowli zwierząt (gminy: Odolanów, Przygodzice i Sośnie).

Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej w obrębie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej, mimo równinnej rzeźby terenu i dobrych warunków termicznych, jest stosunkowo niska. Wpływa na to relatywnie niska jakość gleb, wśród których przeważają gleby z klas IV-VI, głównie gleby brunatne i pseudobielicowe wytworzone z piasków i piasków-gliniastych. Przeważającymi kompleksami przydatności rolniczej gleb

na obszarze Aglomeracji są kompleksy żytne w przypadku gruntów ornych i użytki zielone słabe i bardzo słabe.

Wśród dominujących typów upraw na terenie Aglomeracji przeważają zboża (pszenżyto, żyto, mieszanki zbożowe, pszenica, owies i kukurydza), a także ziemniaki i warzywa. Analizując strukturę zasiewów w poszczególnych jednostkach wchodzących w skład Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej można zauważyć pewną specjalizację gmin w zakresie dominujących typów upraw.

Wśród zwierząt hodowlanych na terenie Aglomeracji przeważają: drób, trzoda chlewna i bydło, przy czym duże znaczenie odgrywa wielkostadny chów zwierząt gospodarskich, zwłaszcza trzody chlewnej. Gospodarka rybacka w obrębie Aglomeracji opiera się w głównej mierze na 2 gospodarstwach rybackich w powiecie ostrowskim: w Przygodzicach i w Możdżanowie.

Największymi problemami sektora rolniczego w przypadku Aglomeracją są: małe możliwości zbytu na produkty rolne (dotyczy to w szczególności przetwórstwa owocowo-warzywnego, branży mięsnej i mleczarstwa), duże rozdrobnienie gospodarstw rolnych, co przyczynia się do ich niskiej konkurencyjności oraz słaby rozwój rolnictwa ekologicznego i agroturystyki, które mogłyby stanowić dodatkowe źródło dochodu dla gospodarstw rolnych.

3.9. Walory i zagospodarowanie turystyczne

Agglomeracja Kalisko-Ostrowska położona jest poza strefą intensywnego rozwoju turystyki, utożsamianą z głównymi regionami turystycznymi w kraju, jednak obszar gmin wchodzących w skład Aglomeracji jest terenem niezwykle zróżnicowanym, w którym możliwe jest uprawianie zróżnicowanych form turystyki.

Środowisko przyrodnicze Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej, mimo znacznego stopnia przekształcenia (głównie przez gospodarkę rolną), zachowało szereg interesujących walorów przyrodniczych (np. rezerваты przyrody, pomniki przyrody, obszary chronionego krajobrazu, parki miejskie i przypałacowe oraz zwarte kompleksy leśne).

Najdogodniejsze warunki do uprawiania rekreacji i rozwoju turystyki wypoczynkowej w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej znajdują się w południowej części

powiatu ostrowskiego, leżącej na wschodnich obrzeżach Doliny Baryczy (gmina Sośnie), a także w gminach o dużym wskaźniku lesistości (Przygodzice, Brzeziny i Mycielin).

Do najważniejszych atrakcji kulturowych na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej należą:

- zespoły urbanistyczne Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego,
- zespoły małomiasteczkowe Odolanowa, Raszkowa i Stawiszyna,
- zespoły pałacowo-parkowe (z których najcenniejsze to: Moja Wola, zamek w Gołuchowie, pałace w Antoninie, Russowie, Lewkowie),
- obiekty muzealne (np. w Opatówku i Russowie),
- obiekty archeologiczne (Rezerwat Archeologiczny Kaliski Gród Piastów na Zawodziu),
- zabytki techniki (np. dworzec kolejowy w Nowych Skalmierzycach, fabryki fortepianów i pianin w Kaliszu).

Najczęściej odwiedzanymi atrakcjami turystycznymi na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej są: miasto Kalisz (jako ośrodek turystyki krajoznawczej i pielgrzymkowej), zespół zamkowo-pałacowy w Gołuchowie, zespół pałacowo-parkowy w Antoninie oraz synagoga w Ostrowie Wielkopolskim. Ruch turystyczny w obrębie Aglomeracji koncentruje się w 2 największych miastach (Kalisz i Ostrów Wielkopolski) oraz najbardziej znanych zespołach pałacowo-parkowych (Gołuchów, Antonin, Russów), a dominującą grupą odwiedzających są turyści jednodniowi.

Liczba turystów odwiedzających obszar Aglomeracji szacowana jest na ok. 100 tys. osób rocznie (z czego na oba ośrodki regionalne przypada w sumie ok. 75-80 % całego ruchu turystycznego). Dwiema głównymi formami turystyki w regionie są: turystyka krajoznawcza (polegająca na krótkich, zazwyczaj jednodniowych, pobytach połączonych ze zwiedzaniem najważniejszych atrakcji turystycznych, zwłaszcza obiektów zabytkowych) oraz turystyka wypoczynkowa weekendowa (polegająca na krótkotrwałych pobytach jedno i dwudniowych w obszarach o dużych walorach przyrodniczych, zwłaszcza w sezonie letnim).

Agglomeracja Kalisko-Ostrowska charakteryzuje się niskim poziomem rozwoju zagospodarowania turystycznego. Baza noclegowa koncentruje się w obu ośrodkach regionalnych (Kalisz i Ostrów Wielkopolski) i gminie Gołuchów. Na obszarach wiejskich Aglomeracji praktycznie brak jest obiektów zbiorowego zakwaterowania, a baza

agroturystyczna jest rozwinięta w sposób niedostateczny w stosunku do możliwości rozwoju agroturystyki.

Baza rekreacyjno-wypoczynkowa na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej także wymaga dalszego rozwoju (obecnie obejmuje ona 6 obiektów zlokalizowanych w różnych częściach Aglomeracji, głównie sztucznych zbiorników wodnych).

3.10. Infrastruktura transportowa

System transportowy Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej jest zdeterminowany głównie przez transport drogowy i kolejowy. We wsi Michałków znajduje się dodatkowo cywilne lotnisko sportowe. Śródlądowy transport wodny na opisywanym obszarze nie odgrywa żadnej roli.

Na podstawowy układ sieci drogowej Aglomeracji składają się 4 drogi krajowe: 11 (S11), 12, 25 i 36. Brak jest na jej obszarze najważniejszych arterii drogowych, które spełniałyby parametry dla autostrad czy byłyby zaliczone w skład tras europejskich (E). Drogi krajowe zapewniają sprawne funkcjonowanie transportu wewnątrz analizowanego obszaru funkcjonalnego jak również stanowią dogodne połączenia zewnętrzne z ważnymi ośrodkami miejskimi w kraju. Szczególna rola w układzie transportu wewnętrznego przypada drodze krajowej nr 25, łączącej 2 główne ośrodki Aglomeracji, czyli Kalisz i Ostrów Wielkopolski. Drogi krajowe odznaczają się również najwyższym natężeniem pojazdów silnikowych, które rośnie wraz ze zbliżaniem się do najważniejszych ośrodków miejskich. Przez analizowany obszar przechodzi 8 dróg wojewódzkich o numerach: 442, 444, 445, 447, 449, 450, 470 i 471. Dużym problemem na opisywanym obszarze jest brak obwodnic wielu miejscowości – bez obwodnicy pozostaje Kalisz, a obejście drogowe Ostrowa Wielkopolskiego jest wykonane jedynie w części.

Dla transportu lokalnego ważną funkcję pełnią drogi powiatowe i gminne. Gęstość dróg tej kategorii w powiatach wchodzących w skład Aglomeracji jest większa niż w województwie wielkopolskim i w Polsce. Należy również podkreślić, że w ostatnich latach uwidocznił się wzrost długości dróg o nawierzchni utwardzonej kosztem dróg o nawierzchni gruntowej. Nadal jednak wiele dróg powiatowych i gminnych potrzebuje modernizacji, co często podkreśla się w dokumentach planistycznych. Sieć drogowa

Aglomeracji przyjmuje układ promienisty, rozchodzący się z Kalisza i z Ostrowa Wielkopolskiego i jest dość równomiernie rozmieszczona na całym obszarze.

Pasażerski, publiczny transport drogowy jest zapewniany przez przewoźników miejskich, Przedsiębiorstwa Komunikacji Samochodowej oraz przedsiębiorstwa niezależne. W ostatnich latach przykłada się także coraz większą wagę do transportu rowerowego. Wiele dokumentów podkreśla konieczność tworzenia szlaków i budowy ścieżek rowerowych. Obszarami, które powinny być w szczególności objęte tego rodzaju inwestycjami są tereny o dużych walorach krajoznawczych, turystycznych oraz miasta, w których transport rowerowy może przyczynić się m.in. do zmniejszenia kongestii na drogach czy emisji spalin.

W układzie sieci kolejowej Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej zauważalne są wyraźne dysproporcje. W części zachodniej znajduje się duży węzeł kolejowy w Ostrowie Wielkopolskim, przez który przebiegają wszystkie linie kolejowe Aglomeracji o numerach: 14, 272, 355, 811. Przez wschodnią część opisywanego obszaru przebiega jedynie linia kolejowa nr 14. Fakt ten świadczy, że możliwości obsługi Aglomeracji poprzez transport kolejowy zarówno w przypadku połączeń wewnętrznych, jak i zewnętrznych są ograniczone. Położenie Ostrowa Wielkopolskiego i Kalisza na przebiegu linii nr 14 umożliwia intensyfikację połączeń pasażerskich pomiędzy ośrodkami regionalnymi. Obecnie połączenia pasażerskie na terytorium Aglomeracji wykonują: Przewozy Regionalne, PKP Intercity oraz Koleje Wielkopolskie.

Cywilne lotnisko w Michałkowie nie posiada regularnych połączeń z innymi portami lotniczymi w kraju. Taka możliwość wymagałaby modernizacji zarówno lotniska, jak i infrastruktury znajdującej się w jego pobliżu.

3.11. Infrastruktura techniczna

Do najważniejszych elementów infrastruktury technicznej w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej można zaliczyć:

- system gazociągowy o przebiegu: Uciechów – Odolanów – Ostrów Wielkopolski – Nowe Skalmierzyce – Kalisz – Ceków-Kolonia do miasta Turek;
- linie elektroenergetyczne 400 kV o przebiegu: Ostrów Wielkopolski – Pasikurowice, Ostrów Wielkopolski – Rogowiec/Trębaczew i Ostrów Wielkopolski – Kromolice;

- rurociąg paliwowy z Płocka przez Ostrów Wielkopolski do Wrocławia z bazą paliw płynnych w Ostrowie Wielkopolskim.

W Aglomeracji zaznaczyły się duże dysproporcje w rozwoju sieci: ciepłowniczej, wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowniczej. Dużo lepiej w analizowane elementy infrastruktury technicznej wyposażone są miasta niż obszary wiejskie. Szczególnie silnie zróżnicowanie uwidoczniło się w przypadku sieci ciepłowniczej, kanalizacyjnej i gazowej. Wyposażenie poszczególnych gmin w sieć wodociągową wykazuje zdecydowanie mniejsze dysparytety. W ostatnich latach dostrzega się poprawę dostępności do analizowanych systemów sieciowych.

Na obszarze Aglomeracji zauważalny jest wzrost ilości zbieranych odpadów. Za realizację gospodarki odpadami są odpowiedzialne związki gmin lub porozumienia międzygminne, takie jak Związek Komunalny Gmin „Czyste Miasto, Czysta Gmina” z siedzibą w Kaliszu.

4. PIORYTETOWE KIERUNKI ROZWOJU

W oparciu o uzyskane wyniki analiz stanu zagospodarowania i uwarunkowań rozwojowych obszaru, a także na podstawie analizy zapisów dokumentów planistycznych jednostek samorządu terytorialnego, można sformułować priorytetowe kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w ramach poszczególnych sfer tematycznych.

1. Sfera przyrodnicza

A. Priorytety o randze ponadlokalnej

- 1.1. Renaturalizacja i poprawa stanu zachowania najcenniejszych, zniszczonych ekosystemów, zwłaszcza dolin rzecznych i siedlisk, w tym szczególnie obszarów wodno-błotnych i leśnych, a dzięki temu rozwój systemów naturalnej retencji wód.
- 1.2. Tworzenie spójnych kompleksów leśnych, szczególnie w obszarze korytarzy ekologicznych i wododziałów.
- 1.3. Utrzymanie i podniesienie różnorodności biologicznej i krajobrazowej.
- 1.4. Zwiększenie czystości wód powierzchniowych, zwłaszcza cieków i zbiorników wodnych oraz racjonalizacja użytkowania wody w zlewniach.

B. Priorytety o randze lokalnej

- 1.5. Rozwój obszarów zieleni w miastach i na terenach wiejskich.
- 1.6. Inwentaryzacja zasobów przyrodniczych Aglomeracji, objęcie ochroną nowych i poszerzenie istniejących terenów o wysokich walorach przyrodniczych m.in. przez ograniczenie procesów urbanizacyjnych w pobliżu obszarów przyrodniczo cennych.
- 1.7. Zwiększenie liczby i powierzchni zadrzewień na terenach rolniczych oraz rozszerzenie zakresu leśnej rekultywacji terenów zdegradowanych.
- 1.8. Rekultywacja i zalesianie gruntów najsłabszych lub wspieranie budowy zbiorników wodnych na ich terenie.
- 1.9. Ochrona przed podtopieniami i powodzią, m.in. przez wyznaczenie terenów zalewowych, chronionych przed zabudową.

- 1.10. Ograniczenie szkodliwych dla środowiska technologii w przemyśle, zwłaszcza w przypadku zakładów przemysłowych zlokalizowanych na obszarze ośrodków regionalnych.
- 1.11. Zmniejszenie oddziaływania obszarów niskiej emisji na środowisko naturalne, m.in. przez stworzenie warunków rozwoju dla gazyfikacji obszarów wiejskich, likwidację lub modernizację kotłowni tradycyjnych i zwiększenie wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych.

2. Sfera osadnicza

A. Priorytety o randze ponadlokalnej

- 2.1. Zniwelowanie istotnych różnic w strukturze sieci osadniczej pomiędzy częścią wschodnią (gminy powiatu kaliskiego) i częścią zachodnią Aglomeracji (gminy powiatu ostrowskiego wraz z gminą Gołuchów w powiecie pleszewskim).
- 2.2. Zwiększenie siły zewnętrznych powiązań funkcjonalnych ośrodków regionalnych Aglomeracji – Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego.

B. Priorytety o randze lokalnej

- 2.3. Dekoncentracja obszaru Aglomeracji poprzez wzmocnienie znaczenia ośrodków lokalnych, zwłaszcza miast niepełniących roli ośrodków powiatowych oraz małych ośrodków gminnych w kaliskiej części Aglomeracji (Blizanów, Ceków-Kolonia, Godziesze Wielkie, Mycielin, Szczytniki, Żelazków).
- 2.4. Rozwój budownictwa jednorodzinnego w ośrodkach regionalnych (w Kaliszu i Ostrowie Wielkopolskim) i ich bliskim sąsiedztwie.
- 2.5. Przeciwdziałanie zbyt intensywnemu rozwojowi ruchu budowlanego oraz zapewnienie ładu przestrzennego w pewnych obszarach strefy podmiejskiej Aglomeracji, w szczególności na terenie dużych wsi sąsiadujących z ośrodkami regionalnymi.
- 2.6. Realizacja projektów rewitalizacyjnych w strefach zdominowanych przez budynki powstałe przed 1945 r. i we wczesnych latach okresu powojennego, w szczególności komunalnych zasobów mieszkaniowych w obu ośrodkach regionalnych Aglomeracji.

3. Sfera społeczna

A. Priorytety o randze ponadlokalnej

3.1. Ochrona dziedzictwa kulturowego.

B. Priorytety o randze lokalnej

3.2. Tworzenie nowych placówek przedszkolnych na obszarach peryferyjnych Aglomeracji.

3.3. Reorganizacja sieci placówek oświatowych poprzez poszerzanie oferty edukacyjnej w aspekcie lokalnych uwarunkowań gospodarczych.

3.4. Rozwój systemu opieki zdrowotnej poza głównymi ośrodkami miejskimi Aglomeracji.

3.5. Rozwój i wspieranie oferty kulturowej skierowanej do mieszkańców Aglomeracji oraz turystów.

3.6. Wspieranie inicjatyw sportowych, w szczególności dedykowanym dzieciom i młodzieży.

4. Sfera gospodarcza

A. Priorytety o randze ponadlokalnej

4.1. Wspieranie inicjatyw z zakresu kooperacji pomiędzy przedsiębiorstwami o podobnym profilu działalności – tworzenie nowych klastrów oraz rozwój już istniejących.

4.2. Rozwój istniejących podstref Specjalnych Stref Ekonomicznych.

4.3. Wsparcie sfery badawczo-rozwojowej przyczyniającej się do rozwoju przemysłów wysokiej technologii (m.in. przemysłu lotniczego, motoryzacyjnego, informatycznego i automatyki).

4.4. Rozwój przemysłu wydobywczego na bazie posiadanych zasobów gazu ziemnego.

4.5. Zachowanie ekstensywnego użytkowania gruntów w strefie zaplecza Aglomeracji, zwłaszcza w zakresie dostosowania inwestycji do planów miejscowego zagospodarowania.

4.6. Zwiększenie możliwości zbytu na produkty rolne, w szczególności w zakresie przetwórstwa owocowo-warzywnego i branży mięsnej, a także poprzez modernizację istniejących zakładów mleczarskich.

- 4.7. Tworzenie nowych produktów turystycznych, bazujących na określonych grupach walorów krajoznawczych, jak np. zespołów pałacowo-parkowych, zabytków techniki związanych z przemysłem rolno-spożywczym.

B. Priorytety o randze lokalnej

- 4.8. Wielofunkcyjny rozwój obszarów peryferyjnych Aglomeracji zdominowanych przez funkcje rolnicze i/lub mieszkaniowe, zwłaszcza miejscowości w strefie bezpośredniego zaplecza dla obu ośrodków regionalnych Aglomeracji (czyli w strefie podmiejskiej Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego).
- 4.9. Tworzenie pola współpracy pomiędzy instytucjami naukowo-badawczymi a sferą biznesu lokalnego.
- 4.10. Tworzenie i rozwój instytucji otoczenia biznesu, świadczących w szczególności pomoc prawno-organizacyjną dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw.
- 4.11. Stwarzanie warunków dla poprawy konkurencyjności rozdrobnionych gospodarstw rolnych, np. poprzez inicjowanie i wspieranie procesu zrzeszania się producentów rolnych w różnego rodzaju grupy producenckie (spółki, zrzeszenia, spółdzielnie).
- 4.12. Podnoszenie urodzajności i produktywności gleb poprzez ich wapnowanie.
- 4.13. Wspieranie rozwoju rolnictwa ekologicznego oraz agroturystyki jako dodatkowych źródeł dochodów na obszarach wiejskich.
- 4.14. Promocja produktów regionalnych.
- 4.15. Poprawa jakości zagospodarowania turystycznego zespołów pałacowo-parkowych, które mimo dużego zagęszczenia oraz znaczących walorów krajoznawczych i architektonicznych nie są należycie wykorzystane pod względem turystycznym.
- 4.16. Wspieranie rozwoju turystyki pielgrzymkowej i religijnej w Kaliszu.
- 4.17. Wspomaganie rozwoju turystyki przyrodniczej, bazującej na walorach przyrodniczych gmin wchodzących w skład Aglomeracji.
- 4.18. Rozwój i promocja różnych form turystyki kwalifikowanej, jak np. turystyki rowerowej, konnej czy kajakowej, np. przez lepsze wykorzystanie turystyczne dolin rzecznych, zwłaszcza doliny Prozny.
- 4.19. Rozwój agroturystyki i innych form turystyki wiejskiej, zwłaszcza w gminach o funkcjach typowo rolniczych, w których działalność turystyczna mogłaby się stać źródłem dodatkowych dochodów dla ludności wiejskiej.

5. Sfera transportowa

A. Priorytety o randze ponadlokalnej

- 5.1. Budowa drogi ekspresowej S11 wraz z dokończeniem budowy obwodnicy Ostrowa Wielkopolskiego.
- 5.2. Budowa drugiej jezdni drogi krajowej nr 25 pomiędzy Ostrowem Wielkopolskim i Kaliszem.
- 5.3. Budowa obwodnic Gołuchowa i Opatówka w ciągu drogi krajowej nr 12.
- 5.4. Budowa obwodnicy Odolanowa w ciągu dróg wojewódzkich 444 i 445.
- 5.5. Budowa kompleksowego drogowego układu obwodowego Kalisza.
- 5.6. Lobbowanie na rzecz budowy linii kolei dużych prędkości „Y” w wariantcie uwzględniających rozgałęzienie na obszarze Aglomeracji.
- 5.7. Modernizacja i rozbudowa lotniska w Michałkowie, w celu przystosowania do obsługi samolotów pasażerskich i włączenie go w sieć polskich portów lotniczych.
- 5.8. Wytyczenie nowych ścieżek i szlaków rowerowych, szczególnie na obszarach Aglomeracji o dużych walorach krajoznawczych i potencjale turystycznym.

B. Priorytety o randze lokalnej

- 5.9. Poszerzenie dróg gminnych i powiatowych niespełniających kryteriów dla danych klas technicznych dróg.
- 5.10. Remont nawierzchni dróg gminnych i powiatowych znajdujących się w złym lub bardzo złym stanie technicznym.
- 5.11. Stopniowa wymiana nawierzchni dróg gminnych i powiatowych z gruntowej i tłuczniowej na twardą lub twardą ulepszoną.
- 5.12. Budowa chodników wzdłuż jezdni dróg w miejscowościach, w których występuje duże zagrożenie wypadkami z udziałem osób pieszych.
- 5.13. Integracja transportu autobusowego na obszarze Aglomeracji realizowanego przez różne przedsiębiorstwa przewozowe.
- 5.14. Wprowadzenie obszarów ruchu uspokojonego w centrach największych miast Aglomeracji – Kaliszu i Ostrowie Wielkopolskim.
- 5.15. Zwiększenie liczby połączeń kolejowych na odcinku Opatówek – Kalisz – Nowe Skalmierzyce – Ostrów Wielkopolski – Odolanów.
- 5.16. Modernizacja najważniejszych elementów infrastruktury związanej z obsługą podróżnych, w szczególności dworców i przystanków kolejowych.

- 5.17. Budowa ścieżek rowerowych w Kaliszu, Ostrowie Wielkopolskim i Nowych Skalmierzycach w celu zdywersyfikowania możliwości transportu wewnątrzmiejskiego.
- 5.18. Wdrażanie niskoemisyjnego taboru w publicznym transporcie zbiorowym oraz modernizacja infrastruktury przystankowej w głównych ośrodkach miejskich Aglomeracji.

6. Sfera infrastrukturalna

A. Priorytety o randze ponadlokalnej

- 6.1. Rozbudowa sieci gazociągów m.in. gazociąg magistralny Kalisz – Opatówek oraz gazociągów Gustorzyn – Odolanów i Wydartowo – Odolanów.
- 6.2. Wymiana stacji gazowej wysokiego ciśnienia w Odolanowie.
- 6.3. Budowa, rozbudowa oraz modernizacja sieci wodociągowej i kanalizacyjnej.
- 6.4. Zwiększenie na obszarze dostępu do szerokopasmowego Internetu.
- 6.5. Rozwój infrastruktury turystycznej i paraturystycznej na terenie całej Aglomeracji, a w szczególności w obszarach o dużych walorach przyrodniczych dla rozwoju turystyki wypoczynkowej, zwłaszcza w sąsiedztwie kompleksów leśnych i w dolinie Baryczy.

B. Priorytety o randze lokalnej

- 6.6. Wsparcie budowy przydomowych oczyszczalni ścieków na obszarach wiejskich.
- 6.7. Podejmowanie działań mających na celu zwiększenie recyklingu odpadów.
- 6.8. Zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze gospodarki odpadami, w szczególności odpadami poflotacyjnymi.
- 6.9. Wspieranie wykorzystania odnawialnych źródeł energii zarówno w działaniach publicznych jak i prywatnych.
- 6.10. Poprawa wyposażenia mieszkań w urządzenia sieciowe (sieć wodociągową, kanalizacyjną i gazową) w gminach strefy podmiejskiej i zaplecza Aglomeracji, w szczególności sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, która ma znaczący wpływ na jakość wód powierzchniowych i podziemnych.
- 6.11. Zmniejszenie liczby mieszkań i domów, w których do ogrzewania wykorzystywane są piece, w szczególności w gminach strefy podmiejskiej i zaplecza Aglomeracji.

-
- 6.12. Wzmacnianie zastosowania technologii komunikacyjno-informacyjnych dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury i e-zdrowia na terenie całej Aglomeracji.
- 6.13. Budowa nowych obiektów o funkcjach rekreacyjno-wypoczynkowych dla mieszkańców Aglomeracji (np. pola namiotowego w rejonie Leśniczówki „Bronisławka” w gminie Sośnie, zbiornika retencyjnego na rzece Złotnica we wsi Czarnylas, zbiornika „Wielowieś Klasztorna” na Prośnie, zbiornika retencyjnego „Baby” na północ od Odolanowa).

LITERATURA

- Adamska M., Szmytkie R., 2013, *Modele wykorzystania turystycznego pałaców na Ziemi Kaliskiej*, [w] Migoń P., Łobos K., Zarządzanie i turystyka – wybrane aspekty sektorowe, funkcjonalne i regionalne, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu, t. 33, z. 1, s. 279-295.
- Banasiak M., 1990, *Województwo kaliskie. Obiekty i walory krajoznawcze*, Inwentaryzacja Krajoznawcza Polski, t. 13, Wydawnictwo PTTK Kraj, Warszawa.
- Jaroszewski T., 2000, *Pałace w Polsce. Przewodnik*, Wydawnictwo Muza SA, Warszawa.
- Kondracki J., 2009, *Geografia regionalna Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kruczek Z., 2007, *Polska. Geografia atrakcji turystycznych*, Wydawnictwo Proksenia, Kraków.
- Kurek W. (red), 2007, *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Libicki M., Libicki P., 2008, *Dwory i pałace miejskie w Wielkopolsce*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań.
- Libicki M., Libicki P., 2010, *Dwory i pałace wiejskie w Wielkopolsce*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań.
- Maik W., 1992, *Podstawy geografii miast*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń.
- Maluśkiewicz P., 2008, *Wielkopolska*, Wydawnictwo Muza, Warszawa.
- Mazurski K.R., 2006, *Geneza i przemiany turystyki*, Wyższa Szkoła Zarządzania Edukacja, Wrocław.
- Omilanowska M., 2010, *Polska dwory i pałace*, Wydawnictwo Muza, Warszawa.
- Turystyka wiejska w Wielkopolsce. Katalog gospodarstw gościnnych*, 2012, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Departament Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich, Poznań.
- Warszyńska J., 1999, *Główne problemy badawcze geografii turystyki*, Turyzm, t. 9, z. 1, s. 37-50.

DOKUMENTY PLANISTYCZNE I STRATEGICZNE ORAZ ŹRÓDŁA DANYCH

- Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny, <http://www.stat.gov.pl/bdl/>.*
- Generalny Pomiar Ruchu w 2010 roku, Pomiar Ruchu na drogach wojewódzkich w 2010 roku, Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostad, <http://www.gddkia.gov.pl/pl/987/gpr-2010/>.*
- Kaliskie Linie Autobusowe, <http://www.kla.com.pl/>.*
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, 2012, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.*
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie, 2010, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.*
- Organizacja Turystyczna Szlak Piastowski, <http://www.szlakpiastowski.com.pl/>.*
- Plan rozwoju lokalnego powiatu ostrowskiego na lata 2004-2006 oraz 2007-2013, 2004.*
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego, 2010.*
- Polska 2030. Wyzwania rozwojowe, 2009, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa.*
- Portal Wielkopolski, <http://regionwielkopolska.pl/>.*
- Pracujący w gospodarce narodowej w 2012 r., 2013, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.*
- Program ochrony środowiska dla gminy Blizanów na lata 2012-2015 z perspektywą na lata 2016-2019, 2013.*
- Program ochrony środowiska dla gminy i miasta Odolanów na lata 2012-2015, 2012.*
- Program ochrony środowiska dla gminy i miasta Raszków na lata 2011-2014 z perspektywą do roku 2018, 2012.*
- Program ochrony środowiska dla gminy Przygodzice na lata 2010-2013 z perspektywą na lata 2014-2017, 2010.*
- Program ochrony środowiska dla Kalisza - miasta na prawach powiatu na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy do roku 2018, 2011.*
- Program ochrony środowiska dla miasta Ostrowa Wielkopolskiego na lata 2010-2013 w perspektywie 2014-2017, 2011.*
- Program ochrony środowiska dla powiatu kaliskiego na lata 2009-2012 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2013-2016, 2009.*
- Program ochrony środowiska dla powiatu ostrowskiego na lata 2008-2011 z perspektywą na lata 2012-2019, 2009.*
- Program ochrony środowiska dla powiatu pleszewskiego na lata 2010-2013 z perspektywą na lata 2014-2017, 2010.*
- Programu ochrony środowiska dla gminy Ostrów Wielkopolski, 2010.*
- Strategia rozwoju gminy Blizanów na lata 2012-2021, 2012.*

- Strategia rozwoju gminy Gołuchów do 2015 roku*, 2000.
- Strategia rozwoju gminy i miasta Odolanów na lata 2012-2025*, 2013.
- Strategia rozwoju gminy Koźminek na lata 2004-2014*, 2004.
- Strategia rozwoju gminy Opatówek na lata 2014-2025. Projekt*, 2014.
- Strategia rozwoju gminy Przygodzice do roku 2020*, 2012.
- Strategia rozwoju powiatu kaliskiego na lata 2004-2013*, 2004.
- Strategia rozwoju powiatu pleszewskiego na lata 2007-2015*, 2006.
- Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Sośnie na lata 2007-2015*, 2007.
- Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku*, 2012.
- Strategia zrównoważonego rozwoju gminy Opatówek*, 2000.
- Strategia zrównoważonego rozwoju Ostrowa Wielkopolskiego*, 2004.
- Strategii rozwoju gminy Godziesze Wielkie na lata 2014-2023*, 2013.
- Strategii rozwoju gminy i miasta Nowe Skalmierzyce*, 2003.
- Strategii rozwoju miasta Kalisza na lata 2014-2024. Projekt*, 2014.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sośnie*, 2013, Uchwała nr XXXIII/209/2013 Rady Gminy Sośnie z dnia 28 czerwca 2013 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Odolanów*, 2014, Uchwała nr XLIII/328/2014 Rady Gminy i Miasta Odolanów z dnia 30 stycznia 2014 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Raszków*, 2013, Uchwała nr XXIII/196/2013 Rady Gminy i Miasta Raszków z dnia 27 marca 2013 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Przygodzice*, 2012.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ostrów Wielkopolski*, 2011, Uchwała nr XI/ 78 / 2011 Rady Gminy Ostrów Wielkopolski z dnia 21 czerwca 2011 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sieroszewice*, 2006, Uchwała nr XXXII/218/06 Rady Gminy Sieroszewice z dnia 28 czerwca 2006 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy miasto Ostrów Wielkopolski*, 2013, Uchwała nr XLIII/421/2013 Rady Miasta Ostrów Wielkopolski z dnia 28 listopada 2013 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Brzeziny*, 2013, Uchwała nr 271/XXIX/13 Rady Gminy Brzeziny z dnia 16 grudnia 2013 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Godziesze Wielkie*, 2010, Uchwała nr XLV/221/10 Rady Gminy Godziesze Wielkie z dnia 09 listopada 2010 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Szczytniki*, 2004, Uchwała nr XX/95/04 Rady Gminy Szczytniki z dnia 3 grudnia 2004 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Koźminek*, 2013, Uchwała nr XLI/284/2013 Rady Gminy Koźminek z dnia 28 listopada 2013 r.

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lisków*, 1999.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Opatówek*, 2013, Uchwała nr 338/13 Rady Gminy Opatówek z dnia 28 listopada 2013 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Żelazków*, 2013, Uchwała nr XXXVI/186/13 Rady Gminy Żelazków z dnia 28 marca 2013 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Stawiszyn*, 2010, Uchwała nr XXXX/216/2010 Rady Gminy i Miasta Stawiszyn z dnia 30 września 2010 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ceków-Kolonia*, 1999.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Mycielin*, 2000, Uchwała nr XXI/91/2000 Rady Gminy Mycielin z dnia 30 października 2000 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Gołuchów*, 2011, Uchwała nr V/50/2011 Rady Gminy Gołuchów z dnia 30 marca 2011 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Kalisz*, 2009, Uchwała nr XXXVIII/543/2009 Rady Miasta Kalisz z dnia 3 września 2009 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Nowe Skalmierzyce*, 2008, Uchwała nr XV/103/08 Rady Gminy i Miasta Nowe Skalmierzyce z dnia 22 sierpnia 2008 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Blizanów*, 2010, Uchwała nr XXXIV/299/10 Rady Gminy Blizanów z dnia 30 czerwca 2010 r.
- Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla rozwoju Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej*, 2014, Kalisz – Ostrów Wielkopolski.
- Wykaz dróg wojewódzkich*, Wielkopolski Zarząd Dróg Wojewódzkich, <http://www.wzdw.pl/drogi-wojewodzkie/wykaz-drog/>.
- Zasady i kryteria wyznaczania obszarów funkcjonalnych w województwie wielkopolskim*, 2013.
- Zintegrowany plan rozwoju obszarów miejskich i przemysłowych dla miasta Kalisza do roku 2020*, 2011.
- Związek komunalny Gmin „Czyste miasto, czysta gmina”*, <http://www.orlistaw.pl/orlistaw/>.

SPIS RYCIN I TABEL

Ryc. 1.	Struktura administracyjna obszaru Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.....	8
Ryc. 2.	Mezoregiony obejmujące swym zasięgiem obszar Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.....	9
Ryc. 3.	Udział powierzchni zajmowanej przez obszary chronione w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	13
Tab. 1.	Rezerwaty przyrody w granicach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.....	14
Ryc. 4.	Lesistość w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	20
Ryc. 5.	Struktura ludności według płci i wieku w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2002 i 2012.....	22
Ryc. 6.	Liczba ludności (A) oraz gęstość zaludnienia w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	24
Ryc. 7.	Zmiana liczby ludności w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2002-2012.....	25
Ryc. 8.	Przyrost naturalny w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	26
Ryc. 9.	Saldo migracji wewnętrznych w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	27
Ryc. 10.	Współczynnik feminizacji w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	28
Ryc. 11.	Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2002 i 2012.....	29
Tab. 2.	Współczynnik obciążeń demograficznych w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2002-2012.....	30
Tab. 3.	Współczynnik starości demograficznej w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2002-2012.....	31
Tab. 4.	Sieć osadnicza w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	33
Ryc. 12.	Gęstość sieci wsi w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	34
Tab. 5.	Największe wsie w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2009 roku.....	36
Ryc. 13.	Struktura wielkościowa wsi w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2009 roku.....	36
Ryc. 14.	Średnia wielkość wsi w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	37
Ryc. 15.	Zmiany wielkości wsi w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2002-2009.....	38

Tab. 6.	Wsie w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej o największym względnym i bezwzględny wzroście liczby ludności w latach 2002-2009.....	39
Tab. 7.	Ośrodki centralne w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.....	39
Ryc. 16.	Dojazdy do pracy do gmin Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2006 roku.....	40
Ryc. 17.	Stosunek liczby dojazdów do liczby wyjazdów do pracy do gmin Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2006 roku.....	41
Tab. 8.	Dojazdy do pracy w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2011 roku.....	42
Ryc. 18.	Strefy zaplecza w obrębie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej wyrażone strukturą osób dojeżdżających do pracy w 2011 roku.....	42
Ryc. 19.	Wskaźnik zabudowy w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2002 roku.....	44
Ryc. 20.	Średnia powierzchnia użytkowa mieszkań w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2002 roku.....	44
Ryc. 21.	Mieszkania w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2002 roku według powierzchni użytkowej.....	45
Ryc. 22.	Mieszkania w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2002 roku według liczby izb.....	45
Ryc. 23.	Mieszkania w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2002 roku według roku powstania budynku.....	46
Ryc. 24.	Wyposażenie mieszkań Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2002 roku w wodociąg, ustęp spłukiwany, łazienkę i ciepłą bieżącą wodę.....	47
Ryc. 25.	Mieszkania w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2002 roku według sposobu ich ogrzewania.....	47
Ryc. 26.	Korzystający z instalacji w stosunku do ogółu ludności w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2002 roku.....	48
Ryc. 27.	Korzystający z instalacji w stosunku do ogółu ludności w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	49
Ryc. 28.	Korzystający z sieci wodociągowej w stosunku do ogółu ludności w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	50
Ryc. 29.	Korzystający z sieci kanalizacyjnej w stosunku do ogółu ludności w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	50
Ryc. 30.	Korzystający z sieci gazowej w stosunku do ogółu ludności w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	51
Ryc. 31.	Przedszkola i punkty przedszkolne w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	52
Ryc. 32.	Udział dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w tym przedziale wiekowym w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	53
Ryc. 33.	Szkoły podstawowe i gimnazja w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	54

Tab. 9.	Udział szkół podstawowych i gimnazjów wyposażonych w komputery z dostępem do Internetu w ogólnej liczbie tych szkół w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	55
Tab. 10.	Udział szkół ponadgimnazjalnych wyposażonych w komputery z dostępem do Internetu w ogólnej liczbie tych szkół w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	55
Ryc. 34.	Licea ogólnokształcące w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	56
Ryc. 35.	Zasadnicze szkoły zawodowe w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.	57
Ryc. 36.	Licea profilowane i technika w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.	58
Ryc. 37.	Przychodnie w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	59
Ryc. 38.	Placówki biblioteczne oraz liczba osób przypadająca na 1 placówkę biblioteczną w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.	61
Ryc. 39.	Kluby sportowe w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	61
Tab. 11.	Struktura własnościowa mieszkań oddanych do użytkowania w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2008-2012.	63
Ryc. 40.	Mieszkania oddane do użytkowania w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2008-2012.....	64
Ryc. 41.	Strefy funkcjonalne w obrębie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.	65
Tab. 12.	Strefy funkcjonalne w obrębie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku – dane podstawowe.	65
Ryc. 42.	Zmiany liczby mieszkań oddanych do użytkowania w poszczególnych strefach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2008-2012.	66
Tab. 13.	Miejscowości strefy podmiejskiej i strefy zaplecza Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej o największej liczbie mieszkań oddanych do użytkowania w latach 2008-2012.	67
Ryc. 43.	Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	68
Ryc. 44.	Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	69
Tab. 14.	Podmioty gospodarki narodowej według sekcji PKD 2007 zarejestrowane w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	71
Ryc. 45.	Zmiana liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2002-2012.	72
Ryc. 46.	Gospodarstwa rolne prowadzące działalność rolniczą oraz ich struktura wielkościowa w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2010 roku.....	75

Ryc. 47.	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	76
Ryc. 48.	Udział użytków rolnych w całkowitej powierzchni gmin Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	77
Ryc. 49.	Struktura użytków rolnych w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	78
Ryc. 50.	Udział gruntów ornych w całkowitej powierzchni gmin Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	79
Ryc. 51.	Udział gruntów ornych w strukturze użytków rolnych w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	79
Ryc. 52.	Udział użytków zielonych w całkowitej powierzchni gmin Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	80
Ryc. 53.	Udział użytków zielonych w strukturze użytków rolnych w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	81
Ryc. 54.	Udział sadów w całkowitej powierzchni gmin Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	81
Ryc. 55.	Typy gmin w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w nawiązaniu do struktury użytków rolnych.....	83
Ryc. 56.	Struktura zasiewów na terenie Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2010 roku.....	84
Tab. 15.	Struktura zasiewów w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2010 roku.....	85
Tab. 16.	Pogłowie zwierząt hodowlanych w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2010 roku.....	87
Tab. 17.	Najważniejsze zespoły atrakcji kulturowych Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.....	90
Tab. 18.	Ważniejsze zespoły pałacowo-parkowe w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.....	92
Tab. 19.	Obiekty zbiorowego zakwaterowania w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	94
Tab. 20.	Gospodarstwa agroturystyczne na obszarach wiejskich Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	96
Ryc. 57.	Układ transportowy Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.....	98
Tab. 21.	Drogi wojewódzkie przebiegające przez obszar Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.....	100
Tab. 22.	Średni dobowy ruch pojazdów silnikowych na odcinkach dróg krajowych i wojewódzkich wchodzących w skład Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2010 roku.....	101
Tab. 23.	Drogi publiczne powiatowe i gminne w powiatach wchodzących w skład Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w latach 2005-2012.....	102
Tab. 24.	Gęstość sieci dróg gminnych i powiatowych w wybranych jednostkach terytorialnych w latach 2005-2012.....	102

Ryc. 58.	Stacje kolejowe i przystanki osobowe w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.....	104
Ryc. 59.	Natężenie pasażerskich połączeń kolejowych w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.....	105
Tab. 25.	Sieć transportowa Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w układzie gminnym.....	108
Ryc. 60.	Elementy infrastruktury technicznej w Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej.	109
Tab. 26.	System ciepłowniczy w powiatach wchodzących w skład Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	110
Tab. 27.	Sieć wodociągowa, kanalizacyjna i gazowa w gminach Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w 2012 roku.....	111

